

Ukhu

ՊԱՏՇՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐքՈՒԹԵԱՆ
A PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE OF JERUSALEM

2014

Ապրիլ Հուն Դեկտեմբեր

Հ Ո Ւ

Ա Մ Ս Ս Ա Գ Ի Ւ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2014

2014 ՍԵՊ. • ՀՈԿ. • ՆՈՅ. • ԴԵԿ.

2014 SEPT. • OCT. • NOV. • DEC.

S I O N

2014

A QUARTERLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE,
JERUSALEM

Proprietor : His Beatitude The Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ՎՐԱՆԵՐ
ԿՈՍՏՈՒՄ ԱԽԱԲԵԼՈՒՄ
Ա. ԱՊՈՒԱՅ ԵՐԱՌՈՎՆԵՐ
ՏԵԱՆ ՂԵՐԱՎԱՆ
ԱՄԲՈՅ ԱՐԵԴԻՑՈՎՈՎՈՒՐ

Ա Օ Հ Ա

1902

**ՊԱՏՐԻԱՐք
ՆՈՒՐԴԱՆ ԱՐք. ՍԱՆՈՒԿԵԱՆ**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Միջազգային կրօնական այս ոստանին՝ Երուսաղեմին մէջ, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին ունի իր արժանապայել տեղն ու դիրքը, իբրև նուիրապետական կայք և ազգային ժառանգութիւն։ Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքութիւնը իսկական մեծութիւն մըն է միջազգային առունվ։ ան մէկն է քրիստոնէական Եկեղեցւյ ամենափառատր անցեալ ունեցող հաստատութիւններէն։ Այս սրբազն ժառանգութիւնը միշտ բարձր պահելը ազգին նուիրական պարտը եղած է ու պարտի մնալ իբրև քաղցր լուծ մէն մի հայու վզին։ Անցեային, ու տակալին ցայսօր, անհատներ և հաստատութիւններ փորձած են ու կը փորձեն նսենացնել անոր փառքը։ Դարերու փոթորիկներն անզամ չեն կրցած խախտել անոր պատուանդանը, որովհետեւ ան սուրբ է և կը նայի յաերժութեան։

Հայոց Պատրիարքարանը իր ունեցած դարաւոր իրաւունքներով և կրօնական-ազգային արժեքներով, կը գրաւէ այնպիսի իրայասոու տեղ մը, որուն կրօնական տարածքը հոգիներուն վրայ վեր կը մնայ ամէն չափերէ ու բաղդատութիւններէ։ Հայ Երուսաղեմի սրբատեղիները, որոնց իրենց նպաստը դարերու մէջէն բերած են հայ արքաներ, ազնուականներ և պարզ ովաստարներ, բիբլեացուն ու մարմնացուամ եղած են մեր ժողովուրդին հումքու զգայնութեան և անդիմարդեկի սլաքին։ Խևապէս հրաշքի համազօր է այն իրողութիւնը, որ ամէն օր իր ձակատարին դէմ մաքարող մեր ժողովուրդը կրցած է ունենալ և պահել իր դերն ու դիրքը աշխարհի մեծ Եկեղեցիներուն հետ, ու այդ անկանակած կը պարտին մեր երանելի նախնիքներուն, որոնք իրենց համեստ ոյժերով, սակայն շնորհի իրենց աննկուն կամքին և զոհողութեան գերազոյն ոգիին, մեզ օժուած են անկապտելի ժառանգութեամբ, որ մեր միակ և իրաւ հարստութիւնն է։

Այս տողերուն մէջ կ'ուզենք տալ համառօս պատմութիւնը Սրբոց Յակովեանց պաշտօնաթերթ «Սիոն» ամսագրին, որուն առաջին թիւը լոյս

տեսած է 1866 թուին, Եսայի Պատրիարքի օրով, - խմբագրութեամբ Տ. Թ. Սաւալանեանի և շարունակուած է մինչեւ 1877։

Հայանաբար այդ օրերուն, Պատրիարք Սրբազն Հօր - որ թէե մտատրական բացառիկ պատրաստութիւն չէր ունեցած - սակայն անպայման իրեն գիւտար մոտահոգութիւն ցրած էր ետ չմնալ այդ օրերուն Պոլսոյ մէջ խմբուտղ հայ ազգային մտատրական նոր կեանքի շարժումն, հայ մասնուին մէջ իր բաելիքը ունենալու համար։

Եսայի Պատրիարք եթէ խև չուներ մոտատրական պատրաստութիւն մը, սակայն եղած է բացառիկ ուշիմ անձնաւորութիւն մը, որ նախազգալով Ս. Առողի անմիջական կարիքները, ոչ միայն զարկ կու տայ Ժառանգաւորաց Վարժարանի կրթական մակարդակին, այլ նաև կը խրախուսէ տպագրական գործը, հրատարակել տպով իին և նոր գործեր, տպարանը կ'օժուէ այդ ժամանակներու արդիական գործիքներով և կը ձեռնարկէ «ՄԻՌՈՆ»ի հրատարակութեան։ Իսկ թէ ո՞րքանով «Սիոն» այդ օրերուն ծառայեց իր նախատակին, ասոր պատասխանը կարելի է ստանալ 12 տարիներու հաւաքածոյին ուսումնասիրութիւններ։ Իսկ այդ օրերու մոտատրականներու տպատրութիւնը այն է, թէ «Սիոն» եղած է իր ժամանակին վիտոռած ամսաթերթերէն մին, բան մը, որ աւելի ետք պիտի զար գրական և ստեղծագործական շարժում մը ստեղծելու թէ Միարանութեան մէջ և ինչու չէ նաև Ժառանգաւորաց վարժարանէն ներս։

Մօտ իինգ տարիներու, 2010-2014 և «Երկրորդ» անարդարանայի ընդհատումն ետք, ուրախութեամբ կու զանք «Սիոն»ը վերստին հրամցնել իր երեմնի և ինչու չէ ՆՄՌ բաժանորդներուն և Եկեղեցակը ընթերցողներուն, այն քաջ համոզումն, որ պիտի կարենանք մասսամբ գրհացում տալ տակալին հոգեւոր սնունդի կարիքը զգացողներուն։ Նաև ծրագրուած հայերն յօդուածներն ու տեղեկութիւնները ըստ կարեւոյն, համառօս և անզերէն լեզուով ներկայացնել մեր ընթերցողներուն։

Այս օրերուն, եթե Հայոց լեզուն նահանջի մէջ է ամրող սփյուռքի տարածքին և ինչու չէ նաեւ Մայր Հայրենիքն ներս, պաշտօնաթերթիս խմբագրութիւնը պիտի փորձէ իր կրօնական, գրական, բանասիրական և բարոյական նիստերով ինքինը մատուցի դարձնել մեր հանրութեան: Կը բաշալերենք մեր երեմնի յօդուածագիրները բերելու իրենց անսակարկ ներդրումը, ոչ միայն ետ կեանքի կոչելու «Սիոն»ը, այլ անկեղծ ու մեծ ճիզով մը զայն վերադարձնելու իր երեմնի բարձրութիւն: Չենք հաստատ անկարելիին, այլ յոյսերնիս կը դնենք մեր հոգեսր և աշխարհական բանասէրներու և մոտադրականներու բարի կամեցողոքեան և պատրաստակամուգեան վրայ, «Սիոն» պաշտօնաթերթին յատկացնելու իր երեմնի պատույ տեղը, որ է ոգեստրել և վերստին կեանքի կոչել Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան մուտքը կեանքի ծնունդը: Կ'անդրադանանք թէ շա՛տ ընելիք կայ, բայց կարենոր սկսին է:

Առայժմ մինչեւ իր ոյժերուն վերագտնելը

«Սիոն» պիտի հրատարակուի իբր եռամսեայ հանդէս մը, 64 էջերով: Որոշ է թէ խմբագրական կազմը ինք է որ պիտի ընտրէ ու որոշէ տպագրութեան արժանի յօդուածներ: Անշուշտ նոր «Սիոն» պիտի չունենայ նախկին թիւերու ձևի պատկերագրադրումը: Նաեւ ցանկացող բաժանորդներուն կարելիութիւն պիտի ընձեռուի մեր եռամսեան էլեքտրոնային կայքով ուղարկելու, խնայելու տպագրական և առաքման ծախսերը, միաժամանակ խնդրելով մեր բոլոր թանկագին բաժանորդներէն ըլլապու ձշապահ՝ կատարելու իրենց տարեկան վճարումները ատենին, ի մոխ ունենալով Պատրիարքութեանս և երկրին տնտեսական վերիվայրումները:

Ոյժ և կորով կը մաղթենք «Սիոն»ի նոր աշխատակազմին, ի մասնաւորի Ընդհանուր Խմբագիր Դոկտ. Մինաս Գուճայեանին, որ ազնըաբար ընդունեց ստանձնել այս պատասխանառու և ծանր պաշտօնը:

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐ Ա. ՅԱԿՈՒԲ

ԱԲԵԼԱՅԱԿԱՆ ԶԵԽՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Զախէն ազ նորընծայ Տ. Գէորգ Հայրապետեան, Սրբոյ Աթոռոյ Լուսարարապետ՝ Սեւան Արք. Ղարիպեան, Սրբոյ Աթոռոյ Պատրիարք Տ. Նորիհան Արք. Մանուկեան, նորընծայ՝ Տ. Ներսէ Ալոյեան և նորընծայ՝ Տ. Աղան Գողցեան

Խմբագրութեան կողմէ.- Կիրակի, Յուլիս 27-ին,
Երուաղէմի Ս. Աթոռէն ներս կոսակրօն քահա-
նայութեան ձեռնադրութեան արժանացան Բրշ.
Կարապետ, Լետն և Թաթով սարկաւագներ,
Քրիստոսի Ալլակերպութեան Տօնին՝ Սրբոց
Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ՝ ձևամբ
Ամենապատի Պատրիարք Տ. Նորիհան Արք.
Մանուկեանի: Կարապետ Սրբ. Վերակրծուած է
Տ. Գէորգ Աքեղայ, Լետն Սրբ.՝ Տ. Ներսէ
Աքեղայ և Թաթով Սրբ.՝ Տ. Աղան Աքեղայ: Այսու
կը ներկայացնենք Պատրիարք Հօր հայրական
պատգամը:

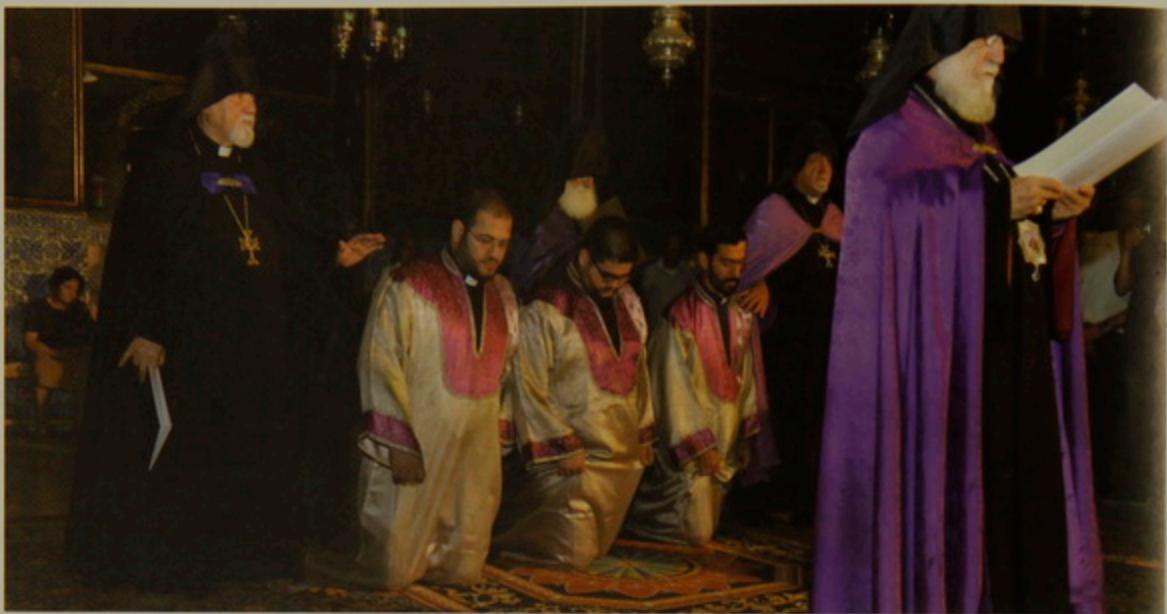
**«ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԵՒ ԵՐԿՆԱՅԻՆ
ՇՆՈՐՀ ԿՈՇԵ...»** (Չարական)

Նորիհան Արք. Մանուկեան

Ճիդ այս նոյն քառերով էր, որ քիչ առաջ
մեր Եկեղեցին կոչեց Տ. Գէորգ, Տ. Ներսէ և Տ.
Աղան նորընծայ հայրեր, դառնալու սպասաւոր-
ները Աստուծոյ խօսքին, Անոր Եկեղեցին ու դուք
անսալով այսօր կու գաք ձեր երիտասարդութիւնը

Նոփրաբերելու քրիստոնէութեան հնագոյն
Եկեղեցոյ՝ Հայաստանեայց Առաքելական
Եկեղեցոյ, որ միայն փառք ու պատի կը բերէ
ձեզի:

Այսօր, սիրելի նորընծայ միաբանակից
Եղբայրներ, Պայծառակերպութեան այս սուրբ
տօնին, դուք Եկար ձեր կարգին այլակերպելով
դառնալու Նոր Մարդեր: Պահօ սուրբ է և դուք
ես հիմա մաս կը կը կազմէր այդ սրբութեան:
Ձեր կեանքերը, խորհուրդներն ու գործերը յետ
այսու պիտի սրբուն և դուք պարտիք դառնալ
Մէկական տաճարներ Սուրբ Հոգուն: Լաւ մտիկ
ընէր և պիտի լսէր բարխուամը ձեր սրտերուն,
որոնք ձեզի պիտի յիշեցնեն մոռցուած բաներ:
Տակաին մօտիկ անցեախն դուք այս սուրբ
պահին մասին չէիք մտածեր և տակաին
աշխարհին ու աշխարհիկին մաս կը կազմէիք:
Օրերը ձեզ համար նոյնն էին, սակայն ձեր
կեանքի ընթացքը կը փոխուի, որովհետեւ դուք
յօժարեցաք դառնալ ընդունարանը աստուածային
Հնորհներուն, դուք որ կորսուած էիք աշխարհի-
կին, այս փոքրիկ երկրագունդին մէջ - որ իր
կարգին կորսուած է մեր անծարքածիր տիեզերքին

Նորընծաները Ս. Յակոբի Խորանին առջել

և անոր համաստեղութիւններուն մէջ - հիմա կը գտնիք բոլորովին նոր կեանքի մը առաջ, որ «Ես»ն ու «Նիթք»ը պարտին միանզամ ընդիշու վերջ գտնել ձեզի համար և հոգեկան մեծ որախութեամբ մտնելք ձեր ընդգրկած հոգեսր ասպարեզին ներս:

Դուք այլևս չեք պատուանիր մարորց այն հոյին, որ կ'ըսէ. «Այսօր կամ, վաղը չկամ». Եկեղեցականը թէւ կ'անցնի Կերպայ, սակայն կը մնայ անոր աւանդը, գործը. ձեզմէ ակնկալուածը ամբողջական նուիրում է: Ձեր կեանքերը, միրելի նորընծայ եռքայրներ, պիտի ուզե՛ նմանցնել նուազարանային գործիքներու, որոնց վրայ Արարիշ Աստուծոյ մատները հպելով պիտի ստեղծեն երկնային մեղեդին, որ իր կարգին անպայման պիտի դաշի որիշներու սրտին, և հոգին ու սրտի այս երգը վախճան չկրնար ունենալ:

Դուք երաժշտական այն գործիքներն եք, որոնց մէջ մթերուած են մեր ժողովուրոյին հազարատը տարիներու մեղեդին, և այս պահուա ձեր ստեղծիք Իր կարգին կու զայ դաշի ձեր հոգիներու լարերուն, միացնելու այդ մեղեդին մեր Եկեղեցոյ հայրերուն քանցրանուագ երաժշտութեան: Դուք 1700 տարի հետու եք մեր հայատը Հօր՝ Լուսատրիշ Հայրապետէն, որ եկաւ իր հայատը լոյսով լուատրելու խաւարի մէջ թաղուած մեր երկիրը: Այսօր դուք դառնալով հարազատ զաւակները այս սրբազն Հաստութեան, այլևս մաս կը կազմէք անոր պատմութեան, և յետ այսու իբր այդ պիտի վարուիք անոր հետ. ձեր սիրուերը պիտի պարպէք անձնական և նիփական

հաշիմներէ, յիշելով աւետարանիշին խօսքը.

«Հոգին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ օգնէ»: Յիշեցէք որդեսակը, որ ձեր երամբերուն մէջ կը հոյի Վարդանանց և մեր ազգային հերոսներու արինը, Եցուցէք ինքզինքնիդ Ըսկեդարու հայրերու սերունդին իմաստութեամբ և տեսիլքով: Մեզի իբր մոտատիպար ունեցեք իին աշխարհի իմաստութեաները, պատմիչներն ու գիտունները և ինքզինքնիդ հարատացուցէք անոնց իմաստութեամբ, գիտութեամբ և մանաւանդ՝ Աստուածորդույն սիրով: Միշտ ի մոխ ունեցեք, որ ձեր լաւագոյն ուսուցիչը՝ Ժամանակն է, մեծագոյն քարոզիչը՝ սիրուը, լաւագոյն գիրքը՝ աշխարհը, իսկ ձեր լաւագոյն ու միակ մուերիմը՝ Հայո Աստուած:

Սիրելիներ, քաջ գիտցեք, եթէ քրիստոնէական սրբատեղիները խորհրդանշան են փրկութեան յոյի, միա կողմէն ալ այս Սիրազան Հարստութիւնը, Սիրոց Յակոբեանց տաճարն ու Պատրիարքութիւնը խորհրդանշան են նուիրումի իրականութեան, և այս դարու հոգետրականը անպայմանորէն կարիքը ունի երկութիւն, որովհետեւ այս Պատրիարքութիւնը չ իմմուած միայն յոյսի վրայ, այլ նաև Հշմարիտ նուիրումի, որ ցաւ է ու յոգնութիւն, աշխատանք է և գնահատանք: Խրաբանչիք փառքի թագ, որ կրուի այս տան զաւակներուն կրղմէ, կրնայ միաժամանակ իսաշ մը ըլլալ: Խնչես խրաբանչիք պարտէզի ետին կայ անապատ մը, նոյնպէս խրաբանչիք յաղթանակի ետին կայ փորձառութիւն մը, դաս մը: Եկեղեցական այս ասպարեզը, որոն կոչուեցաք դուք այսօր,

Նորընծայ՝ S. Ներսես, աշխն՝ քոյրը, հայրը՝ S. Միսիթար Քահանայ, նորընծայ՝ S. Աղան և Երեցկին՝ Տիկ. Ալյոյտան

Իոն որ ուրիշներ մարդոց կը նային իբր խնդիրներու, դժուարութիւններու և հարցերու, դուք անոնց պիտի նայի իբր Աստուծոյ ձեռագործներուն, իբր անհատներու, առ այդ պիտի վարուիք անոնց հետ։ Վերջապէս, սիրելի Նորընծայ Եղբայրներ, դուք պիտի դառնար արուեստագէտը, որ մարդոց մէջ կը տեսնէ ա՛յն ինչ որ ուրիշներ կը ձախողին կամ չեն ուզեր տեսնել։ Նման մեծ քանդակագործներուն, որոնք անիովի մարմարինի զանգուածի ետին կը տեսնեն հրեշտակներ, սուրբեր և միայն գեղեցկութիւն։ Դուք պիտի հետեւիք Սիրոյ Վարդապետին օրինակին, այլաբանօրէն ըսած պիտի դառնար ձարտարապետներ և մարդոց քայլայտած կեանքերուն յատկացնէր ծածք մը, պատեր և դուռ մը, և ձմրան օրերուն անոնց հայրայթք շերմութիւն և ապահովութիւն։ Սիրոյ քանիւ, իբր հոգեւորականներ դուք կրօնած եք ներշնչելու մարդը, կեանք տայու անոր, նման ծովները պատող մարդուն, որ կը տեսնէ թէ ինչպէս այլընները ծովաստեր կը թափէին դրս, ասպին վրայ, ու հոն գտնուտները կը հաւաքին զանոնք իբր զարդ տանելու իրենց տուները, մինչ անդին յանկարծ ուրիշ մը, կեանքի հաւատացող մը, տեսնելով այս, կը սկսի տակախն ապրող ծովաստերը մէկ մէկ առնելով ետ շուրջ նետել զանոնք։ Ահա ա՛յն պէտք է ըլլայ իրաւ կրօնամք Եկեղեցականին, հոգեւոր սնունդ ու մանաւանդ բարոյական կեանք հայրայթել հաւատացեալին, այս է մեր կրօնամք՝ ինչպէս նաեւ ձեր։

Այս առաւատ այս սուրբ խորանին վրայ, ոու ամբողջ դարեր այս Աթոռին մեծ զաւակներն ու երախտեաները աստացած են հոգեւորականի կոչում, դուք ես եկար միանալու անոնց փալանգին։ Զեր քահանայական ձեռնադրութեամբ դուք այսօր իշխանութիւն կը ստանար ծառայելու Քրիստոսի և անոնվ՝ Հայաստանայց Առաքելական Եկեղեցոյ։ Զեռնադրութեան խորհուրդը կու զայ ձեզի Հին Կտակարանի՝ Ստատոց գիրքն, ոու ժամանակին քահանաներ ձեռք դնելով կ'օրինէին մատուցուելիք զոհերն ու սպասարքները Աստուծոյ սեղանին։ Դուք այլեա մատուուակներն եք Աստուածորդուոյն և առ այդ քաշողները անոր պարզեներուն։ Դուք ձեր Երկրատր կեանքերը քողլով ձեր ետին, պիտի ապրիք, գործեք ու զոհուիք Քրիստոսի նման, անշուշո ոչ Խաչ վրայ, այլ անոր հաւատացեաներուն համար։ Եկեղեցականը իր խօսքով և գործունեութեամբ պարուի նմանի Քրիստոսի. Ձեր խօսքը, տեսալիտը կամ կարծիքը չէ որ կշիռ պիտի ունենան, այլ անոնք պիտի արտացոլացնեն միայն Մեծ Վարդապետին՝ Աստուածորդուոյն խօսքերուն ձշմարտութիւնն ու քաղցրութիւնը։

Սիրելի հաւատացեալ Եղբայրներ և քոյրեր, այս Նորընծաները կու զան այսօր նուիրաբերելու իրենց թարմատի կեանքերը մեր Մայր Եկեղեցոյ և ազգին ծառայութեան։ Անոնք այսօր կը զինուրագրեն իրենց անձերը, տարուած այն մտածուաէն, ոու իրենք կը կատարեն իրա՛, ճշմարի՛տ և

Նորընծայ՝ Տ. Գեորգ Աբդ. Հայրապետեան

Եկեղեցասէ՞ր հայու պարտքը, լուսատրելու, ոգեստրելու և վերակենդանացնելու իր գոյութեան զափթափին վրայ գտնուող մեր ժողովուրդը, որ տակաւ կ'ուժանայ եւ կը հեռանայ իր Մայր Եկեղեցին և լեզում։ Մեր հոգեւոր նորընծայ Եղայրները տարիքներու իրենց ռաստմական շրջանը աւարտելէ եւոք անցան գործնական փորձառութեան շրջանէ մը, ծանօթանալով գրասենեակային կարիքներուն, որ անոնք վարժուեցան ու թրծուեցան Պատրիարքարանին ընթացիկ գործերով, այսպէս մոռնալով իրենց փորձիկ «Ես»երն ու անոնց հետ առնչուած հարցերը։ Քիչ է թիվ անոնց, որոնք կընան թափանցել այս Երիտասարդ հոգիներու անձնագոհութեան իմաստին, և ասոնք են միայն, որ կ'ըմբռնեն իմաստը իրենց զոհողութեան։ Այս մեր երեք ընծայեաները, երբ լսեցին դարերէն եկող կանչը, բարձրագոյնին սիրոյն խորտակեցին աշխարհիկն ու մարդկայինը և դիմեցին Աստուածայինին։

Կար ժամանակ մը, երբ այս Սրբազն Աթոռի ձեռնաստունները՝ «Անձինք Նուիրեալք»ը իրենց անձերը ի սպաս կը դնէին միայն Երուաղիմ, սակայն եսքը պայմաններու բերուանք, անոնք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցոյ կարիքներուն հասնելու համար սկսան ուղարկուիլ Երուանք և Ամերիկաներ, ու տակախն մինչեւ այսօր կարիքն ու պատկերը կը մնան նոյնը։ Եւ իրականութեան այս լոյսին տակ, աղու հասակ-

ները մեր այս Երիտասարդ ու նորընծայ Եղայրներուն, Այլակերպութեան այս տօնին, կրկին անգամ կը վարդապատին, երբ կու զան կնքելու իրենց հոգիներու կարմիր ուստու, և կամ ինչպէս հիները կ'ըսէին, հազնելու «Կրակէ շապիկ»ը մեր Եկեղեցոյ։

Այսօր այս սուրբ պահուն, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներուն հոգիները կը խայտան ի տես այս նուիրեալներուն, և վստահ եղէք սիրելի միաբանակից Եղայրներ, որ մեր՝ ողջերուս ուրախութեան կը միանան այս հաստատութեան սրբազն և մեծ երախտատրները, որոնց տեսլականն է որ այս ձեռվ մարմին կ'առնէ Պայծառակերպութեան այս սուրբ տօնին։

Սա պահուա կը խնդրենք մեր հաստացեալ ժողովուրդին բաժնելից ըլլալ մեր ուրախութեան և աղօթելու այս Երիտասարդ հոգիներուն համար որ անոնք ըլլան և միշտ մնան «Մշակք առանց ամօթոյ»։

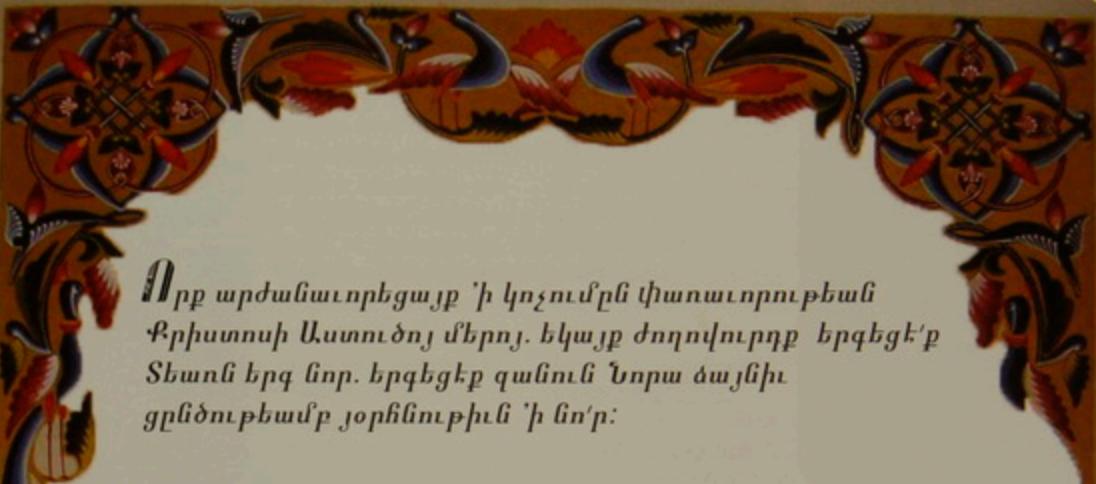

**Դուք այլեւս չէք պատկանիր
մարդոց այն հոյլին, որ կ'ըսէ.**

**«Այսօր կամ, վաղը չկամ».
Եկեղեցականը թէեւ կ'անցնի
կ'երթայ, սակայն կը մնայ անոր
աւանդը, գործը. ձեզմէ
ակնկալուածը ամբողջական
նուիրում է։ (Ն.Ա.Մ.)**

Նորընծաները Պատրիարք Հօր Իես

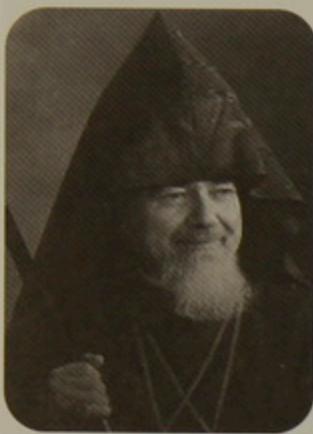
Որք արժանաւորեցայք ՚ի կոչումըն փառաւորութեան
Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. եկայք ժողովուրդք երգեցէ՛ք
Տեառն երգ նոր. երգեցէք զանուն Նորա ձայնիւ
ցընծութեամբ յօրհնութիւն ՚ի նո՛ր:

Զօրացեալքս ի Քեզ Քրիստոս ժողովուրդք հաւատացելոց,
նըշմարիտ խոստովանութեամբ օրհնե՛մք զխորհուրդ
աստուածային կենսաքեր տնօրէնութեան Ք. փառաւորելով
զահաւոր եւ զբաքանչելի անուն Ք. Տէր Տէր մեծ ՚ի վերայ
ամենայն երկրի:

Ուրախ լեր եկեղեցի սուրբ հարսն երկնաւոր խորհրդոյն ՚ի
փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, որ համագոյ
իշխանութեամբ իւրով զարդարեաց ծագմամբ լուսոյ,
պըսակէ զքեզ ՚ի պատիւ ամենայն սըրբովն իւրովք:

Կ Ո Ն Ա Կ Ա Ն

ՀՕԳԵԳԱԼՈՒՏ

(Անտիպ)

«Նստարուք ի բաղարիս
Երոսաղէմ մինչեւ զգենուցուք
գօրութիւն ի բարձանց»:
Ակա. ԻՐ.

Եղիվարդ

Նորէն Հոգեգալստեան տօնի խորհուրդին
և ներշնչան միջեւ ենք, իրաշայի դէպքը՝ որ
Ամետարանի ձկնորս և պարզ հոգիներուն պիտի
բաշխեր Ա. Հոգիին շնորհը, ընելու համար զիբենք
հուրով մկրտուած ուսուցիչներ և վկաներ աշխարհի
համար:

Առաքեալները պէտք ունեին այդ միսիքա-
րութեան, որպէսզի իրենց բեկուած և յուահատ
սրտերը կարող ըլլային վերցնելու նախ վիշտին
բեռզ, ապա վերածելու այդ ցաւը ուժի, միսիքա-
րութեան:

Անոնք պէտք ունեին նաեւ վերին այդ
Հաղորդութեան, որովհետեւ առանձնութիւնը
առողջ մորի և հոգիի վիճակ մը չէ:

Ա. Հոգիի ներկայութիւնը Իրեն սպասող
առաքեալներուն մէջ, ոչ միայն կենդանի միացման
օրակը եղաւ, այլ նաեւ զանոնք բոլորը հանեց
այն սկզբունքին մէջ, որ կենդանի գերագոյն
սկզբունքները և կեանքի ուժը կը բնորշուին Իր
միացնող ըլլալու հանգամանքով: Մահը կեանքի
անշատման սկզբունքն է, իսկ կեանքը՝ հաղոր-
դակցութիւններուն:

Ս. Հոգիին մէջ առաքեալները, իսկ
իրենցմով բովանդակ եկեղեցին կը միանար ու
կեղայրանար, կը զօրանար ու կը միաձուլուէր
նոյն մէծ սկզբունքին մէջ, որ կեանքին է, ընկե-
րութեան և հետեւարար Աստուծոյ:

Մեր օրերու բաղարական ու ընկերային
տեսարաններու առաջարկած միջոցները իրական
ու տեսական դարմաններ չեն, այդ մարգարէներու
խսուումն ու առաջարկութիւնները ուրիշ բան չեն
բայց ժամանակատր և անիրական երազներով
օրորեւ ամրութիւնը: Անզրութիւնը, ոձիրը ասէն

ժամանակէ աւելի այսօր ապերասանօրէն կիշխէն,
և Քրիստոսի հոգին նահանջի մէջ է: Առանց
կրակէ լեզուներով խորհրդանշուած Սուրբ Հոգիին,
անասնական սէրը մարդերուն, շահամոլութիւնը
դասակարգերուն և անհանդուրդողութիւնը ազգե-
րուն, նոր ու ամենի ձեւերով կը յայտնուին
բաղաքակրթութիւն կոչուած տիղմին ու
խորշանքին ընդմէջն: Բոլոր սրբութիւնները
ուսնակոյնան ինչկած կը լրուին նոյնիսկ պարկեշտ
կարծուած մարդերէն և ազգերէն: Պաշտամունք և
յարգանք կը տրուի ուժին, որ իրեն իբրև զօրանց
ունի դրամը, սուրը, արոսմը:

Ասոր համար է որ Հոգեգալուատը իրա-
պէս ծննդեան օրն է Քրիստոնէական Եկեղեցոյ,
այսինքն կենդանութեան և հետեւարար միացման
տօնը, որ Աստուծոյ զօրութիւնը կու զար
միացնելու մեզ իրեն: Այս մէծ զօրացուանը էր որ
Եկեղեցոյ հայրերը Հոգեգալուատը կը նկատին
բարձում աշուարակաշինութեան աւանդութեան,
մարդկային լեզուներու խառնակութեան և ցեղերու
բաժանման, ընելով ի Քրիստոս մի՛ բոլոր ազգերը:

Յետոյ Սուրբ Հոգին ներշնչելի մանաւանդ,
ինչպէս արուեստագէտը ներշնչան պէտք ունի իր
արտայայտութիւնները գերազանց ձեւերուն մէջ
հանելու, անոնց ցան ու կույիծը վերածելով
արեան ժայթի, կարմիր փառքի, իրենց վերքերէն
երգեր հիանելով: Ահա թէ ինչո՞ւ Աստուծացին
Վարդապետը պատուիրեր էր իր աշակերտներուն
իրենցմտ բաժնուելէն առաջ, ջթորով Երուատէնը
մինչեւ որ զար իրենց Սուրբ Միսիքարիչը, Սուրբ
Ներշնչչը:

Որովհետեւ հակառակ իրենց փորձառու-
թեան և գիտութեան, իրենց կը պակսէր

Ներշնչումը: Մինչեւ այն ատեն անոնք ընդունողներ եղած էին, ձշմարտութեան, լսողներ, ականատեսներ աստուածային կեանքի մը և գործի մը: Բայց հիմա անհրաժեշտ էր իրենց ընդունածը գործի փոխակերպել, դառնալ ապրողներ աստուածային կեանքի մը: Ասոր համար պէտք ունեին ներշնչումի, Տիրոջ ներկայապիտինը այն ուժին և կեանքին, որ մարդկայինը Աստուածայինի կը վերածէ, կալը՝ լոյսի, տկարութինը՝ զօրութեան:

Ու երբ եկաւ Սուրբ Հոգին, անոնք եղան համակ հաւատք, համակ քաջութիւն, ձանազու և սէր՝ նուաճել կարենալու շարիքն ու մահը, իրագործելու Եկեղեցին և զայն տանելու աշխարհին:

Առանց այդ նկատողութեան, ամէն օր ապրող կենդանի տեսիքին, յաւերժական ներկայապիտեան, մենք քմրածներ ենք այս կեանքին մէջ, աւելին՝ պատրանքի զոհեր: Առանց այդ կենդանի շունչին մեր խօսքը անզավանակ կզակներէ թափած քամբասնը է, մեր սիրու՛ մաղձամաշկ, մեր մարմինը՝ խառնկած ուկրակոյտ մը, իսկ մեր գործը՝ անիմաստ շարժումներու:

տեսարան մը միայն:

Ս. Հոգիի շնորհի իրազինուած խեղձ ձկնորսները կը դառնան աշխարհի լուատրութեան և առաջնորդութեան ատակ Առաքեալներ, և անվիատ քարոզիչներ Քրիստոնէութեան գաղափարին և երկնքի թագատրութեան:

Ի զուր չէ որ ըստած է թէ մարդերու ձակատագիրը վարել կարենալու համար պէտք է Աստուծէ կանչուած զլան մարդիկ և ոչ թէ իրենց մարդկային բերումներէն և փափաքներէն իրմշտկուած: Մարդոն կարողութիւնները սահմանափակ են, այսօրուան իմաստունը վաղուան յիմարն է և այսօրուան զիտութիւնը՝ վաղուան առասպելը:

Այսօր և միշտ աշխարհը պէտք ունի Սրբ Հոգին և երկինքի իմաստութեան և օժանդակութեան: Բարեկոնեան լեզուախառնութիւնը նորէն կիշիտ հոգիներուն և քաղաքակրթութեան վրայ, ու Աստուծոյ թագատրութեան աշտարակը կը մնայ անաւարտ: Պէտք ունինք այդ ներշնչումն և կրակին քաջութեան և ուժին, պարտութեան մատնելու հոգիներու դժոխոքը:

ԱՍԴԵՐԵՆ ՊԱՅՉԱՌ

Աստուծերէն պայժառ, աստուծերէն բարի,
Աշերն են իմ մօր, աւանդն անցեալին:
Բոլոր ձայներէն աւելի անոյշ,
Կը քաշուի նորէն ձայնն իր իմ հոգույ:

Ո՞չ մէկ փայփայանք կրնայ ինձի տալ
Քաղցրութիւնն անհոն անոր ձեռքերուն.
Ինչ որ կը մնայ իմ մէջս դեռ սուրբ,
Հաւատքն է իմ մօր, հեքիաթ անանուն:

Իր արցունքներու բիւրեղէն գուցէ,
Իմ մէջս ինկան աստղեր երազին,
Ահա թէ ինչու տողերն այս տրտում,
Նորէն իր անյայտ ձամբուն կը նային:

Եղիվարդ, «Ապրիլ 24»
2014, Երուանդէմ

ԲԱՐՁՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Զենոպ Քահանայ Նալպանտեան

ՃԵՄԱՐԻՏ ՀԱՐՍՈՒԹԻՒՆ

**«Գեղեցիկ
վանդակը
չի կերակրեր
թռչունը»:**

Կարստութիւն հասկացողութիւնը բարդ է ու բազմածալ: Անթիւ ու անհամար գրութիւններ այս նիւթը արծարծած են տարբեր տեսանկինների ու հասած զանազան եզրակացութիւններու: Տիրական է այս կարծիքը, որ նիւթը գերազանցած է ամէն ինչ և իր իշխանութեան ներքեւ պահած մարդկութիւնը:

Հոգեմոր-բարոյական մօտեցուած այն է, որ նիւթին իշխանութիւնը բացարձակ չէ, այլ՝ կարեսը մէկ մասը կը կազմէ նարդային կեանքին:

Հարստութիւնը կեանքին մէջ երկու տեսակ է՝ նիւթական և հոգեկան: Նիւթական հարստութիւնը կրնայ ըլլայ վաղանցիկ ու անկարտուր: Հոգեկանն է յաերժական, վասնզի կը պարփակէ բազմաթիւ գեղեցկութիւններ ու մշտական արժեքներ: Ճշնարիտ հարստութիւնը չի չափուի նիւթականի կոստակումով, այլ՝ անոր զգոյշ ու խոհեմ գրոծածութեամբ: Դրամը իմաստատրել և արժետրել է պէտք, այլապէս ան կը դառնայ միմիայն մեր հաճոյքներուն համար վատնուող վտանգաւոր միջոց: Դրամը լոկ միջոց է մեր նպատակին հասնելու համար: Մարդը ինք պէտք է զանազանութիւն դնէ կարեսը ու անկարետը իրերու մէջ:

Հարստութիւնը, անտարակրյա, մարդու կը պարզէ մտքի ու մարմնի հանգստութիւն, ապահովութիւն, ինքնավտահութիւն, ազատութիւն, անկախութիւն:

Անցուս լաւ զգացում է գերծ ըլլալ կեանքի առօրեայ մտահոգութիւններէն ու կենցաղային դժուարութիւններէն, բայց երազել նման երանական վիճակ, լոկ ցնորք է: Սակայ միայն ձեռք պիտի ձգեն կեանքը վայելելու առանձնաշնորհուած, վասնզի «տառապանքը, վիշտը՝ ցալը, և արտասուրը մարդկային կեանքի անբաժան ընկերներն են»: Զեյս մարդ որ արցոնք չտեսնէ ու կեանքի

դառնութիւնը չաշակէ: Աւետիք Խահակեան շատ ձիչ գրած է: «Այն աչքը, որ արցոնք չի տեսել, կեանքից ոչնչ չի հասկացել»: Ուրեմն վիշտն է որ բուն մարդը յառաջ կը բերէ մեր մէջ, և աղքատութիւնը մեզի շատ բան կը սորվեցնէ: Ժողովորդը տեղին ըսած է: «Աղքատութիւնն ինձ ունեցայ ուսուցիչ, և ան ինձի շատ բան ուսույց»: Հարկ է հետեարար, վիշտէն օգտովի լաւագոյնս և սորվի կենաց արժեքաւոր դասը: Վիշտին հետեանքները, զարմանալիօրէն, կրնան ըլլայ բարերար և օգտակար: Տառապանքի մէջ դասեր կան, որոնք կրնան մարդս հիմունին փոխել ու պայծառակերպէլ: Անգիսայի անուանի բանաստեղծ Լորու Պայրոն (1788-1824) ատենօր ըսած է: «Տառապանքը դեպի ճշմարտութիւն տանող առաջն ձամբան է»:

Իմաստակըները մեզի կը յիշեցնեն որ ճշմարիտ հարստութիւնն կայ ոչ միայն գիտելիք ամբարելու, այլև՝ բաշխելու մէջ: Շատեր օրըստորէ կը հարստանան միայն ու միայն տալով, լոյս սիրելով, իմաստութիւն ձառագայթելով, իսկ ուրիշներ կ'աշքատանան՝ պահելով: Հոգեկան խորունկ գոհացու կայ տալու մէջ: Այսպէս, ուսուցիչը իր գիտելիքը կը կրկնապատկէ տալով, դաստիարակն ու մանկավարժը՝ կրթելով և ուսուցանելով, գիտունը՝ ստեղծելով, բարերարը՝ նորիթելով, մշակը՝ անխոնչ վաստակելով: Բանքարարաբոյցն է միշտ ադրատը, խեղճը, արգահատելին: Բանքարարաշխը միշտ ալ հարուատ է իր անսպառ ու անձայրածիր գիտելիքներով: Մեր տէրը՝ Քրիստոս, իր ցորենի օրինակով ցոյց տուալ որ առանց մահի, այսինքն առանց զոհաբերութեան ու ծանր աշխատանքի, հատիկը կը մնայ միայնակ, իսկ եթէ մահանայ՝ բազուա արդինք կ'առնէ: Գիտակից մարդը եւ կոչուած է ցոյց տալու որ ան մոմի նման հալելով միայն կրնայ լուսաւորել իր բղորտիքը:

Արդարեւ, ճշմարտորէն հարուատ են այն անհատները, որոնք անսակարկ ու անձնութրաբար պատրաստակամ են իրենց գիտելիքները հատորդելու, ժամանակը տրամադրելու և համգիստը զոհաբերելու իրենց նմաններու:

Առատաձեռն ըլլալը որեմն հազուագիտ առաքինութիւն մըն է: Մարդկանց կարելի է ձանչնալ իրենց առաքինութիւններով ու բարեյատկութիւններով: Զգոյշ պէտք է ըլլալ սակայն առաքինութեան ցուցարդութենէն: Տրանսացի եկեղեցական բարողիչ ու հոեսորդ Ժագ-Պենիներ Պոստ (1627-1704), հրախչայի խօսք մը ունի այս ուղղութեամբ: «Այն առաքինութիւնները, զորս ցոյց տալ կ'ուզէ մարդ, սին ու կեղծ առաքինութիւններ են»: Խոհեմութիւնն է ու համեստութիւն

առաքինութիւնները երեան շիանել ի ցոյց
մարդկան:

Ճշմարիտ հարստութիւնը կը կայանայ
զայն գգուչօրէն ու խոհեմարար գործածելու մէջ: Իրօք որ հարուատ է այն միտքը, որ իր ունեցածը
գիտէ գործածել պատշաճօրէն: «Հարուատ է այն
սիրութ, որ բարութեամբ լեցուն է ու այդ է միայն
որ կը սերմանէ, կը քարոզէ:» Հոգով հարուատը
չզբաղիր մարդկային ճշճիմ հարցերով ու իր
թանկացին ժամանակը չի մսիւր ունայն խօսք-
րով ու շին երեւոյթներով. ընդհակառակը, ան
կը հարստացնէ ու կիմաստաորէ: Իր բովանդակ
կեանքը սիրոյ ծառայութեամբ ու վեհ գաղափարա-
խօսութեանց տարածմամբ:

Ինչքան անմեղ ու բիւրել հոգիներ կան
թաղուած, որոնց բարութիւնը բարեպատեհութեամբ
կրնայ հրաբխային սաստկութեամբ ժայթիլ ու
տարածովիլ: Չարտորանք դատելու մարդ:

**Ճշմարիտ հարստութիւնը կը կայանայ
զայն գգուչօրէն ու խոհեմարար
գործածելու մէջ: Իրօք որ հարուատ է
այն միտքը, որ իր ունեցածը գիտէ
գործածել պատշաճօրէն: «Հարուատ է
այն սիրութ, որ բարութեամբ լեցուն է ու
այդ է միայն որ կը սերմանէ,
կը քարոզէ:»**

Արտաքին երեւոյթով շնաբուինք, վասնզի
անհամար հարուատ հոգիներ կան թաքնուած
մաշած վերակրուերու ներքեւ: Բարեգործութիւնը
իսի նման կը հոսի և կը վարակի զայս ես:
Անդին, սական, ինչքան մարդկի ալ կան, որոնք
հարուատներու նմանելու իրենց բուռն ճիգին մէջ,
ձ թիմը, կ'եղծեն իրենց նկարագիրը և կ'այլափո-
խեն իրենց պատկերը: Մեծազոյն պատուերներէն
մէկը ներկայացնորութեամբ ինքնինք խորապէս
ձանչնալ, կարողութիւնները չափել, իր տկարութիւն-
ները մատնանշել և իր առաւելութիւնները
աելցնել է:

Մի ոմն ըսած է. «Եղիր այն ինչ կ'ուզես
ըլլալ, և ոչ թէ՝ ինչ որ կ'ուզեն որ որիշներ
ըլլաս», քանզի այլոց ցանկութիւնները կրնան
խոտոր համեմատիլ մեր բարոյական սկզբունքնե-
րուն են: Զօրաւոր անհատակութիւններ երեք
հողմերէ չեն տարուիր ու չեն հապատակիր այլոց
կամքին, այլ իրենց պողպատեայ նկարագրով
կանգուն ու անսասան կը մնան:

Այսօր աշխարհի մարդկութիւնը ծարափ է
շարք մը ճշմարիտ հարստութեանց: Ան կարիք
ունի խաղաղութեան, արդարութեան ու
եղբայրութեան: Մարդկութիւնը կարիք ունի նաև

իր ականջը բանալու Աստուծոյ ձայնին, և խիղճը՝
մարքելու: Ըստիանուր մարդկային կեանքի
վերագնահատումն ու արժեքածղման ձանապար-
հին, նախ և առաջ հարկ է ձերքազատովիլ
մարդակործան արարքներէ, ինչպէս բռնապետու-
թենէ, անխիսանութենէ: ու սակաւապետութենէ:
(օյլկարիտութիւն): Ճշմարիտ հարստութիւն է
ասպիլ անդորր կեանք, ուր չկայ թռնութիւն,,
արհաւիրը, հպածանը: Ի՞նչ արժէր ունի թռչունը
ուկեայ վանդակի մէջ, երբ ան դատապարտուած
է տվի ու տանջամահութեան: Ճշմարտապէտ
հարուատ է մարդը, երբ կ'ապիլ ներդաշնակ
կեանք՝ հեռու արժեքներու խախտումէն և ապա-
բարոյականացում:

Մարդուն հարստութեան մաս կը կազմէ
նաև իր յարքերութիւնը իր նմանին հետ և
սերտ գործակցութիւնը: «Կակառակ արդի
հաղորդակցութեան հզօրացման ու արագացման

միջոցներուն, մարդս դեռեւ կը տառապի
անհաղորդակցութենէ: և կը մնայ մեկուսացած ու
քաշուած իր պատեանին մէջ: Կղզիացումը
հոգեսէն կը մնանկացնէ: անհատը: Դրացիական և
բարեկայական կապերը, որ ուկեայ օրակրով
կը միաւորդին մարդկութիւնը, կետզիետէ կը թու-
նան ներկային ու կ'անհետանան: Մարդը մարդուն
հետ միայն մարդ է, առանձինը՝ կը դաշնայ վայրե-
նարարոյ. այլ խօսքով, կը կումսնել իր մարդկային
ազնուագոյն յատկութիւնները և նկարագրագիտերը
ու կ'այլասերի:

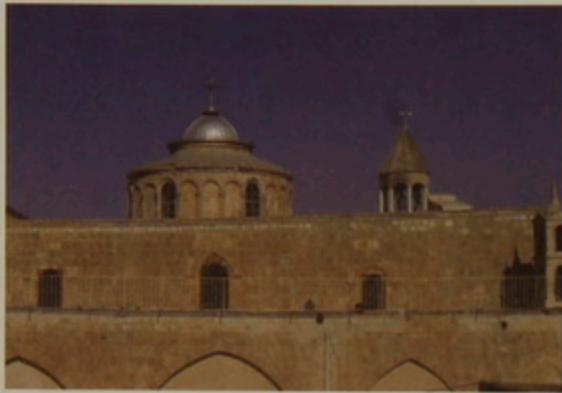
Ճշմարիտ հարստութիւն չի գնուիր,
վասնզի անգին է. ան լոկ ձեռք կը ձգուի:

**Ճշմարտապէտ հարուատ է մարդը, երբ
կ'ապիլ ներդաշնակ կեանք՝ հեռու
արժեքներու խախտումէն և ապա-
բարոյականացում:**

HISTORICAL RESEARCH

ՄԵՄԼՈՒՔԵԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

THE MAMLUK INSCRIPTION OF THE ST. JAMES ARMENIAN MONASTERY INSIDE THE ARMENIAN QUARTER OF THE OLD CITY, JERUSALEM

REV. FR. PAKRAD BOURJEKIAN

On the wall above the main entrance to the St. James Armenian Convent, there is an elaborately carved inscription in Arabic dating to the reign of the Mamluk Sultan, Jaqmaq (Fig. 1). Over the years, this inscription has become defaced and almost unreadable, but a copy has been inserted inside the main entrance of the monastery. The text of the inscription was published for the first time by Max van Berchem in his *Corpus Inscriptionum Arabicarum*, in 1922.¹

The inscription is inscribed on two marble stones, 5 meters above the street level. The grey marble stone, with dimensions of 54 x 54.5 cm, comprises five lines and is accompanied by a white stone placed below it, measuring 80.5 x 13 cm and bearing a single line. Both are in naskhī script.² In 1894, when Max van Berchem examined the text, the letters were painted yellow and the background was green.³ The upper marble is held to the wall by 4 iron nails; two on top, two on the sides. The lower piece of marble bearing a single line is incorporated into masonry, but a large nail was subsequently used to connect the two. The inscription records the cancellation by Sultan Jaqmaq of certain taxes imposed on the Armenian monastery and resembles another inscription recording his decree to cancel taxes found today in the Islamic Museum of Jerusalem under code number 16.⁴

Fig. 1

I. The Text.

- 1 نَرْزَ مَرْسُومٌ مِّنَ الْمُلَانِ الْمَلِكِ الظَّاهِرِ
- 2 أَبُو سَعِدٍ مُحَمَّدٍ جَفَّنَ عَزْ نَصْرَه بِإِطْلَالِ مَا حَدَّه
- 3 أَبُو الْخَيْرِ أَبْنِ النَّادِلِ مِنْ ضَمَانِ دِيرِ الْأَرْمَنِ مَارِ يَعقوبِ بِالْقَسْنِ التَّرِيفِ
- 4 عَامَارَدِه سَيْفُ الدِّينِ الْمَقْرُونِ الشَّرِيفِ الْاِنْصَارِيِّ وَسَالَ فِي إِطْلَالِ
- 5 ذَلِكَ تَسْطِيرَه فِي الْمَحْلِفِ التَّرِيفِ بِتَارِيخِ سَنَةِ 854
- 6 مِنْ الْجَمَّةِ التَّرِيفِ مَلْوَنِ أَبْنِ مَلْوَنِ وَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَجَدَ مَذْلَمَةً

1. This decree from our Lord, the sultan Malik al-Zāhir

2. Abū Sa'īd Muḥammad Jaqmaq, let his victory be glorious, ordered the cancellation of the unprecedented

3. Tax imposed by Abū'l Khayr ibn al-Nahhās upon the Saint James monastery of the Armenians in the Holy City of Jerusalem

4. In the year of restitution [by] Sayf al-Dīn al-Maqarr⁵ al-Sharafī⁶ al-Anṣārī and [who also] requested the cancellation of

5. That [tax], to register it in the respective documents in the year 1450=(854

6. Hijri, cursed be the one and may he be a son of a cursed [father] and may God the Almighty's curse be upon him whoever imposes any tax or inflicts an injustice [upon this holy place].⁷

Copy of the Inscription

In the year 1743, the Armenian Patriarch, Grigor the Chainbearer (1718 – 1749), fearing that the inscription might be damaged someday and seeing that the inscription was in bad shape and almost unreadable, requested the Islamic Sharī'a Court to permit him to insert a copy of the same inscription inside the main entrance of the monastery. The Armenian Patriarchate Archive holds the response of the Sharī'a Court permitting the Armenian Patriarch to insert a copy of the same inscription inside the main entrance to the Monastery.⁸ It reads as follows:

خط شريف سلطانى صادر في أيام دوله ملوك العروكسة برفع مطلبه كتلت على هذا الدبر الجراي في
تصريف الازمن من مدة مدينة وستين عبيدة وصوريته بوزر مرسوم مولانا السلطان الملك الظاهر أبو سعيد
محمد حقيق عز نصره بإبطال ما انته ابو الخير ابن الحناس من ضمان دير الازمن مار يعقوب بالقدس
الشريف عن أرادة سيف الدين المغر الشرقي الأنصاري وسألي في إبطال ذلك لتسطعه في الصحابي الشريفة
باتاريخ سنة 854

وطلب البطريرك أن ينبلج هذا الخط الشريف على رخامه جديداً لتقام الأولى وختمية لكتلها
وأن يضعوها داخل الدبر صوناً لها فلن لهم بذلك.

27 جمادى الأول سنة 1156⁹

Translation

The Royal decree of the Sultan registered in the days of the State of the Cherkes kings, to remove an injustice that was inflicted upon this monastery belonging to the Armenians since ancient days[?] and the copy of which follows: This decree from our Lord the sultan Malik al-Zāhir Abū Sa'id Muḥammad Jaqmaq, let his victory be glorious, ordered the cancellation of the unprecedented Tax imposed by Abū'l Khayr ibn al-Nahhās upon the Saint James monastery of the Armenians in the Holy City of Jerusalem in the year of restitution [by] Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī and [who also] requested the cancellation of that [tax], to register it in the respective documents in the year 854.

And the Patriarch requested to be permitted to make a copy of this Honorable decree on a new marble instead of the first one fearing that it may break and to insert it inside the monastery [in order] to preserve it and they are permitted to do so. 27 Jamadi Awwal, year 1156 Hijri.

The inscription itself (Fig. 2) is inscribed on a marble stone having dimensions of 92 x 45 cm placed two meters above floor level inside the main entrance to the monastery behind a sabīl or water fountain. The inscription comprises four lines elegantly inscribed in the naskhī script and very well preserved. Van Berchem also saw this inscription in 1894.¹⁰

Fig. 2

Fig. 2

The removal of the original inscription and the installation of its copy coincides with restoration work to the monastery that took place in 1743. An Armenian inscription placed immediately above the entrance to the monastery (Fig. 3) notes that Patriarch Grigor the Chainbearer rebuilt the western wall of the monastery together with its cells in that year as they had been heavily damaged by the rain waters on March 10, 1743. Within five months the work was completed and the main entrance to the monastery was also enlarged.¹¹ The Armenian inscription reads as follows: "With God's help, the western wall together with the entrance, cells and passages of the Great See of Saint James was built, in the year 1192 (1743), for the Glory of God and for the pride and delight of the blessed Armenian Nation, for those who became the reason of (it), for the workers and alms-givers. You who read (this) say Lord

have mercy. Amen." Apparently, Jaqmaq's original inscription was removed and reinserted immediately after the construction work was concluded and, on account of its deteriorated condition, the Sharīf "a Court permitted the insertion of the copy inside the monastery's entrance.

II. Commentary

This essay is a first attempt to analyze the text of the inscription with the help of Mamluk sources and of both Armenian and non-Armenian historiographers. The basic information provided by Armenian historiographers of Jerusalem is derived from the inscription itself. However, Hanna Vardapet of Jerusalem, who, it should be noted, was unable to decipher the inscription, asserted that the original inscription was inserted during the period of Salāḥ al-Dīn. As Hanna died in the year 1733, he did not see the copy of that inscription executed in 1743.¹²

According to Sawalaneanc', a certain Muslim official named Abū'l Khayr, "an evil man and an enemy of Christians," used to harass the Armenian monastery and its monks by imposing different kinds of taxes on the Monastery with the purpose of confiscating its estates. The St. James Brotherhood, unable to suffer any more, beseeched Sefeddin al-Mukhiri (i.e., Sayf al-Dīn al-Maqarrī), who was the Governor of Jerusalem at that time and a friend of the Armenians, to liberate them from the harassments of Abū'l Khayr. Sayf al-Dīn delivered the Armenians' complaint to the Sultan, Malik al-Zāhir Abū-Mahmūd, nicknamed Jaqmaq, inquiring if the new tax demand was instructed by him.¹³ According to Yovhannēseanc', this same Sultan al-ḥāhir, who had previously between 1434-1439 confiscated the property within the Holy Sepulchre known as Golgotha from the Armenians and had conferred it to the Georgians, acted benevolently towards the Armenian monks. After he received the complaint of the Armenians sent by Sayf al-Dīn concerning the wrongdoings of Abū'l-Khayr ibn al-Nahhās towards the Armenians, he became enraged and, in order to set a warning for others, he commanded that the Royal Divan (Chancellery) register the cancellation of those taxes imposed on the Armenian monastery and send a copy of his decree to Jerusalem so that it could be mounted on the façade of the Main Entrance to the monastery of St. James!¹⁴ Yovhannēseanc' further notes that this decree by the Sultan showers curses upon those who dare to behave wrongly against the Armenian monastery and its monks!¹⁵ Sawalaneanc' asserts that this event took place during the tenure of Patriarch Esayi III;¹⁶ however, Patriarch Esayi III died in 1439,

having served as coadjutor to Patriarch Martiros between 1427 and 1430, and as Patriarch between 1430-1431.¹⁷ In 1450, in fact, the Armenian Patriarch was Abraham V Msr'i ("the Egyptian") (1445-1454).¹⁸

The Armenian historiographers, as we have already mentioned above, tend to quote the inscription itself; they did not consult the contemporary Mamluk sources in order to identify the persons involved, except for the Sultan al-Zāhir, whom they observed had taken Golgotha from the Armenians and given it to the Georgians. The remaining individuals mentioned in the inscription were identified as local governors or administrative officials. Max van Berchem came to the conclusion that Abū'l-Khayr was a governor or a tax official, who, however, does not appear in the chronicles of governors of Jerusalem.¹⁹ He further takes the name Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharīf al-Anṣārī to refer to two people: a certain Sayf al-Dīn who brought the request to abolish the tax to al-Maqarr Sharaf-al Din al-Anṣārī, Governor of Jerusalem.²⁰ Van Berchem understands Sharaf-al-Dīn's title ("al-Maqarr") to signify him as a governor of Jerusalem; but, like Sayf al-Dīn, he does not appear in the list of governors.²¹

In what follows, I attempt to more positively identify each of the individuals mentioned and to decipher more accurately certain terms in the inscription than has been previously done in the light of contemporary Mamluk sources and recent studies on the Mamluk Period in Egypt and the Holy Land.

Sultan al-Zāhir Sayf al-Dīn, nicknamed Jaqmaq (1373-1453)

Armenian historiographers recall this Sultan al-Zāhir as the one who took Golgotha from the Armenians and gave it to the Georgians,²² and as the person who acted benevolently towards the Armenian monks by ordering the cancellation of taxes imposed by ibn al-Nahhās on the Armenian Monastery of Jerusalem.²³ He is also known as ibn 'Abd-Allah al-'Alā'i al-Zāhirī, the Sultan al-Malik Sayf al-Dīn Abū-Sa'īd, and belonged to the Burji Mamluk dynasty; he ruled Egypt, Syria and Palestine between 1438-1453.²⁴ The Burji Sultans derived from the guards quartered by the Bahri Sultan Qalā'ūn in the citadel (al-Burj) of Cairo. They were of Circassian origin and were brought from the region of the Caucasus Mountains bordering on the Black Sea.²⁵

Sultan Jaqmaq rose to power when he was 66 years old and died at the age of 80.²⁶ Sultan Al-Zāhir was a lover of education and religion; he had a particular interest in the city of Jerusalem. He did reconstruc-

tion works at the Dome of the Rock and al-Aqsa Mosque and reorganized the management of Jerusalem and the banquets for feeding the poor nicknamed simāt al-khalil.²⁷ He ordered the destruction of all the new buildings in the Church of the Holy Sepulchre and the Mt. Sion Monastery. He also removed the Tomb of David from the possession of Latin monks.²⁸ Sultan Jaqmaq ruled for 15 years and ceded his kingdom to his son, Fakhr al-Dīn ‘Uthmān after a serious illness; he died on Tuesday 3rd of Safar 857 AH / 1453 CE.²⁹

Abū’l Khayr ibn al-Nahhās

Abū’l Khayr ibn al-Nahhās, known as Muham-mad ibn Ahmad ibn Muham-mad al- Maṣri al-Shāfi‘ī ibn al-Nahhās was raised by his father. He learned the Qur’ān and the occupation of a coppersmith. He opened a shop in Cairo’s Coppersmiths’ Bazaar, but burdened himself with large debts and was imprisoned during the year 851/1447. He was released in the same year and somehow succeeded in approaching the Sultan, receiving the position of a Superintendent or Treasury Minister of the Mamluk Sultanate, posted in Cairo. In 852/1448, the Sultan also appointed him as chief supervisor or Health Minister of the Medical Hospital known as al-Bīmārīstān al-Mansūrī. Ibn al-Nahhās also became the nāzir (superintendent, supervisor) of the jawāli, a head tax imposed each year on the ahl al-dhimmah, i.e., the Christians and the Jews, and equivalent to the jizyah. During the Mamluk period each individual of the ahl al-dhimmah paid approximately 10-25 dirhams per year. The sum was collected by the nā’ib Bayt al-Maqdis (supervisor of Jerusalem) during the month of Ramadan, and a substantial part of it was taken to the Treasury (bayt al-māl) in Cairo.³⁰ Ibn al-Nahhās managed to accumulate considerable power and prestige, becoming appointed the minister (wakil) of the Treasury and the representative of the Sultan over the economy and revenues of the Sultanate. He was considered the Wakil al-Sultān (Viceroy of the Sultan),³¹ and theoretically the “malik” of Egypt, Bilād al-Shām (a region that included Syria, Palestine and Jordan) and Aleppo.

In the year 854/1450, however, the Nile failed to rise sufficiently in order to irrigate the agricultural lands of Egypt, and prices rose to the extent that people found it impossible to buy the basic foodstuffs such as wheat, barley, and most importantly, bread.³² The economy of Egypt greatly depended upon the abundant flooding of the Nile for its proper functioning. The failure of the Nile often led to political instability, to the hoarding by monopolist emirs preparation for the following year, to the sacking stores and to attacks on the

government.³³ The failure of the Nile in 1450 had followed upon prior calamities in the region that had strained the Mamluk Sultanate. A drought had previously hit the Middle East in the 825/1421 as a result of a lack of rain and severely effected Horan, Karak, Jerusalem, Ramleh and Gaza. Subsequently, in 833/1429 and 841/1437, “the black death” (plague) overwhelmed Syria-Palestine and claimed many lives in the cities of Jerusalem, Ramleh, Safad, Damascus, Homs, Hama and Aleppo.³⁴

In the face of the food shortages in 854/1450, the Egyptian population turned to mass rioting, and Sultan Jaqmaq was reluctantly forced to dismiss the Jawhar al-Nawrūzī, the muqaddam al-mamālik (chief of discipline) and Abū’l Khayr ibn al-Nahhās who was the wakil bayt al-māl (minister of the Treasury).³⁵ On such occasions, the population blamed the person in charge, usually the muhtasib, who was the state controller of markets. The latter’s prime duty was to control the market, its supplies, the setting of prices and, in cases when the food supply became scarce, to intervene to ensure the feeding of the capital while endeavoring to maximize the government’s revenue.³⁶ As J. Berkey concludes, since the muhtasib could manipulate the price and supply of food, collect the mushāhara (the monthly tax paid by those practicing craft or trade in the markets³⁷), and extort money from merchants and artisans, he sat on a “potential gold mine.”³⁸

As the embodiment of all these duties and the de facto representative of the Sultan in all monetary and economic issues, it is not surprising that Abū’l Khayr ibn al-Nahhās was the target of attack and vilification and that ibn Taghrībirdī describes him in his chronicles as the head of all evil.³⁹ His rise from “rags to riches” also stirred hatred and envy as it was built upon the fleecing of the public. Considering the magnitude of the complaints against him, he most probably imposed more than the accepted sum for taxes in order to line his own pockets and had those who either refused or were unable to meet his demands beaten and/or thrown to jail. Moreover, the inscription from the Armenian monastery and the Armenian historiographical sources suggest that ibn al-Nahhās may have ignored an earlier proclamation issued by the Sultan relieving the ahl al-dhimmah of the jizyah. This decree is preserved in the above-mentioned inscription housed in the Islamic Museum of Jerusalem (#16) and dates to AH 853 [=1449CE]:

١. يرز المرسوم الشريف السلطان الملكي الظاهري ابو سعيد جهقق
٢. عز نصره بان يطل ما على النمة بالقدس الشريف من الخدمة والتقويم عز.
٣. حضور النائب الجديد من عز (البلين) خلعة وان لا يكتفوا الجزية.
٤. الشرعية ومنع التنمّة (من السلاطين) من التعرض لهم وان يكون.
٥. ناظر الحرمين الشريفين متوكلا عليهم بتاريخ شهر جمادي الآخرة سنة ثلاثة وخمسين وثمانين ميلاد

Translation:

1. This royal decree from the Sultan Maliki Al-Zahir Abu Sayid Chaqmaq
2. Let his victory be glorious, ordered the cancellation of the services and congratulations by the Ahl El-Zimmah [i.e. Christians and Jews] of Jerusalem [Quds Al-Shareef]
3. upon the arrival of the new governor [i.e. coming from the Sultan] with the khal'a [i.e. garment] and that not to impose the legal Jizziah
4. And to forbid high officials from intervening [in] their [affairs] and
5. The superintendent of the two honorable mosques [Nazir El-Haramayn] be the speaker on behalf of them, in the month of Jamady Akhar, year 853 Hijri.

Nevertheless, in the wake of the economic crisis, ibn al-Nahhās was attacked and beaten by the mob and his house was burned. He was then arrested by the Sultan and delivered to the chief judge (qādī), Sharaf al-Dīn Yahya al-Mannawi al-Shāfi'i. The Sultan ordered him to be taken to the chief judge and allowed the merchant Sharaf-al-Dīn Mūsā al-Tātā'i al-Anṣārī to present his case in front of the Sharī'a Court against Abū'l Khayr ibn al-Nahhās.

The population of Cairo, including women and the ahl al-dhimmah, were relieved upon the seizure of ibn al-Nahhās. He was questioned by the qādī Sharaf al-Dīn and an inventory of ibn al-Nahhās's belongings, including his properties and all that he had accumulated — gold, rich artifacts, promissory notes totaling up to 30,000 dinars, iqṭā'āt (properties or landed revenues), rental properties, and many other valuables — was prepared. The Chief Judge Sharaf al-Dīn confiscated all his properties and belongings and delivered them to the Sultan. Eventually, ibn al-Nahhās was exiled to Tarsus in the year 854/1450. Two years later, he was released and came to Egypt to meet the Sultan and receive absolution. That was not granted and he was once again arrested in Cairo and later taken back to prison, apparently in Tarsus. According to ibn Taghribirdi, upon witnessing his arrest, the population of Cairo cried out: "This will be the punishment for whoever lies to the kings and steals the money of the waqf (endowment properties)!" All the positions he held were given to

Sharaf al-Dīn Mūsā al-Tātā'i al-Anṣārī.⁴¹

"علماء رددوا"

The naskhī script is a perplexing script, and in the case of our inscription, when van Berchem originally copied the inscription, he copied the first words of line 4 as "علماء رددوا" a phrase which makes no sense at all. When publishing the inscription, he reproduced it as "علماء رددوا" which is clearly the correct reading. In neither case, however, does he propose any interpretation of this expression.⁴²

The phrase 'āmā raddahu (lit., year of restitution)⁴³ must be understood in its historical context. As mentioned, mass riots occurred against the Sultan that year (i.e., 1450) because of the economic catastrophe caused by the insufficient rise of the waters of the Nile and the spiraling prices in the market⁴⁴ that resulted in the recalling of ibn al-Nahhās. In our estimation, then, the phrase here refers to ibn-Nahhās's arrest on charges of corruption, the restitution of all that he took to the Sultan, and the cancellation of all unjust taxes. As noted, ibn al-Nahhās's positions and land revenues were subsequently transferred to al-Anṣārī as ibn al-Nahhās's successor.⁴⁵

Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī

The inscription in the Armenian monastery mentions Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī's application to the Sultan to cancel the unprecedented tax and to enforce the removal of ibn al-Nahhās from his position. According to ibn Taghribirdi, Sharaf al-Dīn Mūsā al-Tātā'i al-Anṣārī succeeded ibn al-Nahhās upon the Sultan's order. The question arises whether these two names signify the same individual? It is difficult to assert that conclusion with any confidence as the only commonality between them is their family name, which traces their lineage back to ancestors who belonged to the Anṣār, the 'helpers' of the Prophet Muhammed in Medina, who called themselves al-Anṣārī.⁴⁶ The Armenian historiographical sources, however, mention a "Sayf al-Dīn al-Mukhīrī" (i.e., Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī) as the Governor at the time, but such a name does not exist in the list of the chronicles of the governors of Jerusalem.⁴⁷ Although the identity of Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī remains unknown, we propose that Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī should be identified with Sharaf al-Dīn Mūsā al-Tātā'i al-Anṣārī who succeeded ibn al-Nahhās.

“ضمان” (Damān)

The ḫamān was an agricultural tax for exploiting the land. Since the late ninth century, caliphs appointed leaders or emirs in the regions they ruled in order to supervise and tax agricultural lands; a position that implied financial powers. The person who collected the taxes, called the ḫāmin, paid a certain fixed sum to the treasury and kept the remainder of the revenue for himself. Subsequently this system developed into an “administrative iqṭā’” (allotment, land and/or landed revenue) owned by the State and taxed for its revenues. As a form of tax farming, ḫamān was practiced in Egypt for many centuries.⁴⁸

III. Conclusion

The analysis of Armenian and Mamluk historical sources enables us to restore the order of events surrounding the erection of Sultan Jaqmaq’s inscription, which in turn sheds light on the life of the Armenian community of Jerusalem in the 15th century. In 1450, during the tenure of Patriarch Abraham Msr̄i, the St. James Brotherhood of Jerusalem was harassed by the Minister of the Treasury, Abū Al-Khayr ibn al-Nahhās, who imposed an unprecedented tax (damān) on the Armenian Monastery of St. James in Jerusalem. The Armenian monks complained about this unprecedented tax to Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafi al-Anṣārī. Listening to the complaints of the Armenians, the latter communicated with the Sultan al-Zāhir requesting further clarifications on this issue. As there were many complaints in Egypt and throughout the kingdom against ibn al-Nahhās and his actions, and seeing that the Egyptian population turned to mass riots against the Sultan because of food-shortages and panic, he dismissed and removed ibn al-Nahhās from all his positions and put him in jail in Tarsus. The Sultan transferred all the positions al-Nahhās had held to Sharaf al-Dīn Mūsā al-Tātā’ī al-Anṣārī who is to be identified with Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafi al-Anṣārī. The same year, the Sultan ordered the cancellation of the unprecedented tax imposed on the Armenian Monastery of St. James and showered curses against those who dared to impose any tax or inflict an injustice upon this Holy Place.

In 1743, during the tenure of Patriarch Grigor the Chainbearer, the inscription was already found to be in bad condition. Fearing that the inscription could become irretrievably damaged, the Patriarch appealed to the Sharī'a Court to allow him to insert a copy inside the entrance of the monastery. This permission was granted on 19 July 1743. Both inscriptions exist today, although the original inscription has continued to deteriorate and is almost completely effaced.

1. Max van Berchem, *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, Deuxième partie, Syrie du Sud, Jérusalem*, 2v. (Cairo: Institut français d’archéologie orientale du Caire, 1922, 1927), vol. 1, pp. 331-336 [nos. 100, 101] (henceforth, CIA, Jérusalem).
2. CIA, Jérusalem, nos. 100, 101.
3. CIA, Jérusalem, no. 100. 4 See below, n.40.
5. I.e., “His excellency.”
6. I.e., “The honorable.”
7. Cf. CIA, Jérusalem, no. 100.
8. Armenian Patriarchate of Jerusalem Archive, document number HM/A/84. This document is preserved in good condition and has dimensions of 56.8 x 43.7 cm.
9. The Hijri date is equivalent to 19 July 1743.
10. CIA, Jérusalem, nos. 100, 101.
11. Tigran Sawalaneanc, *Patmut’iwn Erusalēmi* (History of Jerusalem) (Jerusalem: St. James, 2000; orig. printed as 2v., Jerusalem: St. James, 1931), p. 746.
12. Cf. Hanna Vardapet, *Girk’ patmut’ean srboy ew meci K’atāk’is astucyo Erusalēmis ew srboe’ Tnōrinakanac’ Telac’ Tearn meroy* (History of the holy and great City of God, Jerusalem, and the Holy Places of the Economy of our Lord) (Jerusalem: St. James, 1807), p. 79.
13. Sawalaneanc, *Patmut’iwn Erusalēmi*, p. 539.
14. A. Yovhannēseanc, *Patmut’iwn S. Erusalēmi* (History of Holy Jerusalem) (Jerusalem: St. James Press, 1999; orig. printed as 2v. Jerusalem: St. James, 1890), p. 230.
15. Ibid.
16. Sawalaneanc, *Patmut’iwn Erusalēmi*, pp. 539-540.
17. Mkrtiē Aghavnni, *Miabank’ ew ayc’eluk’* (Monks and visitors) (Jerusalem: St. James, 1929), p. 130. Cf. Haig A. Krikorian, *Lives and Times of the Armenian Patriarchs of Jerusalem, Chronological Succession of Tenures* (Sherman Oaks: Krikorian, 2009), page 154.
18. Aghavnni, *Miabank’*, p. 3; Krikorian, *Lives and Times*, p. 154.
19. CIA, Jérusalem, p. 334.
20. Ibid., p. 336.
21. Ibid.
22. Yovhannēseanc, *Patmut’iwn S. Erusalēmi*, pp. 225-228.
23. Ibid., pp. 230-231.
24. Muṣṭir al-Dīn al-Ulaymī al-Hanbali, *Kitāb al-Uṣūl al-Jālīl bi-Ta’rīkh al-Quds wa-al-Khalīl* (Galileans in the history of Jerusalem and Hebron), part 2 (Amman: Dandis Library, 1999), pp. 96-98.
25. Abdul Ali, *The Islamic Dynasties of the Arab East: State and Civilization During the Later Medieval Times* (New Delhi: M.D. Publications, 1996), p. 61; Yusuf ibn Taghrībirdī, *al-Manhal al-Ṣāfi wa-l-Mustawfi ba’l-Wāfi*, v.4, ed., Muhammad Muhammad Amīn, Nabil Muhammad ‘Abd al-‘Azīz (Cairo: al-Hay’ah ak-Miṣriyya al-Ammah lil-Kitāb, 1999), pp. 275, 283-278.
26. Amalia Levanoni, “The Sultan’s Laqab: A Sign of a New Order in Mamluk Factionalism?”, in *The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society*, ed. Michael Winter and Amalia Levanoni (Leiden: Brill, 2004), p. 82.
27. ”مِصْفُ وَجْلَجْل“ was a kind of soup given to the poor in Hebron, arranged by the Mamluk Sultans. Sultan Jaqmaq did the same to the poor in the city of Jerusalem.
28. E.J. Brill’s First Encyclopedia of Islam, 1913-36, volume 4, ed. Martijn Houtsma et al. (Leiden: Brill, 1993), p. 1103.
29. Muṣṭir al-Dīn, *al-Uṣūl al-Jālīl*, pp. 96-98; ibn Taghrībirdī, *al-Manhal*, pp. 275, 278, 283.
30. Ghawānimah, *Tārīkh*, p. 103.
31. Yusuf ibn Taghrībirdī, *al-Nujūm al-Zāhirah fi mulūk Misr wa-l-Qāhirah*, v.15, ed. Muhammad Husayn Shams al-Dīn (Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1992), pp. 130-32, 134-36, 149-51, 164; idem, *Hawādīth al-duhūr fi mādi al-ayyām wa-l-shuhūr*, ed. Muhammad Kamāl al-Dīn Izz al-Dīn (Beirut: Alām al-Kutub, 1990), pp. 33, 36, 38, 44, 46, 48, 51, 53-55, 64-65. Ibn Taghrībirdī was a contemporary of Sultan Jaqmaq and the above mentioned work is the one of his most detailed works concerning the period and gives first hand information and an eyewitness testimony pertaining to the same period. This latter source can be found online at www.al-mostafa.com.
32. Ibn Taghrībirdī, *Hawādīth*, p. 55. Idem, *al-Nujūm*, pp. 424-425; see also Adam Sabra, *Poverty and charity in Medieval Islam: Mameluke Egypt, 1250-1517* (Cambridge: Cambridge UP, 2000), p. 159; see also Kirsten Stilt,

- "Price setting and hoarding in Mameluke Egypt," in *The law applied: contextualizing the Islamic Shar'i'a. A volume in honor of Frank E. Vogel*, ed. Peri Bearman, et. al. (London; New York: Tauris, 2008), p. 59.
33. Eric Chaney, "Revolt on the Nile: Economic shocks, religion, and political power," *Econometrica* 81.5 (September, 2013), p. 2037.
34. Ghawānimah, *Tārīkh*, p. 118; see also Taqī al-Dīn Ahmad ibn 'Alī al-Maqrīzī, *Kitāb al-Sulūk li-ma'rifat duwal al-mulūk* (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya, 1997), pt.1, p. 609; pt. 2, pp. 822, 824, 836.
35. A. Levanoni, "Rank-and-file Mamluks versus amirs: new norms in the Mamluk military institution," in *The Mamluks in Egyptian Politics and Society*, ed. Thomas Philip, Ulrich Haarmann (Cambridge: Cambridge UP, 1998), p. 28.
36. Jonathan Berkey, "The *muhatasib*s of Cairo under the Mamluks: Toward an Understanding of an Islamic Institution, in *The Mamluks in Egyptian and Syrian Politics and Society*, ed. Michael Winter, Amalia Levanoni, (Leiden: Brill, 2004) p. 268.
37. Ibid., pp. 269-270.
38. Ibid., p. 276.
39. Ibn Taghrībīrdī, *al-Nujūm*, pp. 130-132, 134-136, 149-151, 164; idem, *Hawādīth*, pp. 33, 36, 38, 44, 46, 48, 51, 53-55, 64-65.
40. This inscription is discussed by Yūsuf D. Ghawānimah, *Tārīkh Niyābāt Bayt al-Maqdis fi 'asr al-Mamlūkī* (History of Jerusalem under Mamluk occupation)(Amman: Dār al-Hayāt bi-dā'm min Jāmi' at-Yarmūk, 1982), p. 104; see also Michael Hamilton Burgoine, *Mamluk Jerusalem: an architectural study with additional historical research by D. S. Richards* (London: BSAJ, 1987), p. 60.
41. Ibn Taghrībīrdī, *al-Nujūm*, pp. 130-132, 136, 149, 157-170, 174, 186.
42. CIA, Jérusalem, pp. 332-333.
43. Arabic "!"# bears many meanings according to its context. It may mean "to go astray," "to return money-belongings" or "to restitution," "to fall into apostasy" or "to return from the Islamic faith," "to revolt against" or "to cause a revolutionary war."
44. Levanoni, "Rank-and-file Mamluks," p. 28.
45. On the practice of the removal of iqā'āt to an official's successor, see Farouk O. Fawzi, "Arabia and the Eastern Arab Lands (al-Mashriq)," in *History of Humanity: Scientific and Cultural Development. Vol. IV: From the 7th-16th Century*, ed. Mohammad al-Bakhtī, et al. (New York; Paris: Routledge, UNESCO, 2000) p. 322, and sources mentioned there. It may be worth noting given the semantic range of the term, "!"#, that al-Anṣārī also tried to have ibn al-Nahhās brought up on the charge of apostasy on account of his corruption. The chief judge, however, dismissed the charge.
46. Annemarie Schimmel, *Islamic Names* (Edinburgh: Edinburgh UP, 1989), p. 39.
47. al-'Arif, *al-Mufassal fī tārīkh*, p. 228.
48. Amira El Azhary Sonbol, *The New Mamluks: Egyptian Society and Modern Feudalism* (Syracuse: Syracuse UP, 2000), p. 25.

Bibliography

Primary Sources

Bin Tighribardi Al-Atabekī

"Al-Manhal Al-Safi wa Al-mustawaffi ba'd Al-wafī, part 4, downloaded as PDF file from <http://www.al-mostafa.com>. Muḥammad Muḥammad Amīn, Nabil Muḥammad 'Abd al-'Azīz - Dār al-Kutub wa-al-Wathā'iq al-Qawmīyah, Markaz Tahqīq al-Turāth - Egypt, 1999.

"Al-Nujum Al-Zahira bi tareekh Masr wa Al-Qahira, part 15. Introduction and comments by Muhammed Hussein Shams Eddin, printed in Dar Koutob Al-Elamiah, Beirut, Lebanon, 1992.

"Hawades Al-Duhur fi mada ayyam wal

shuhur" Ed. by Muhammed Kamal Addeen Ez Eddeen, 'Alam al-Kutub printing, Egypt 1990.

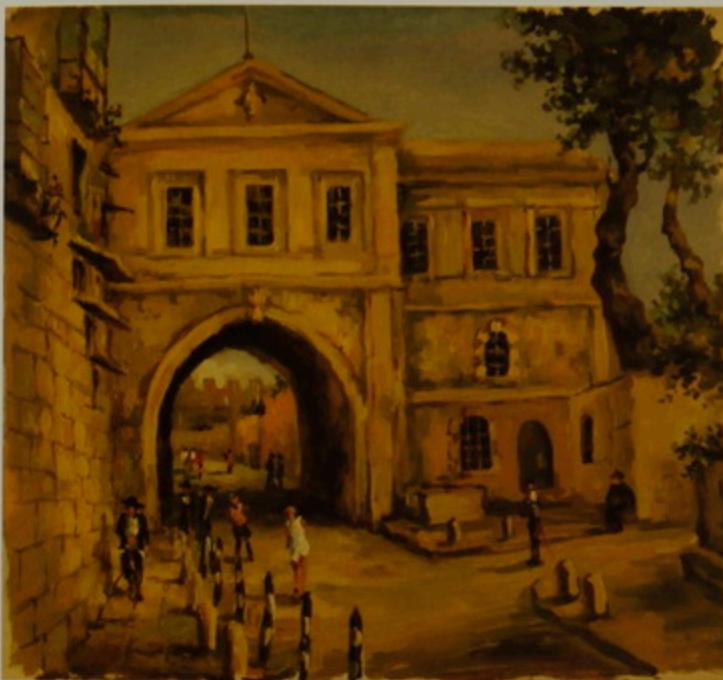
Maqrīzī Ahmad Ibn Ali "Al-Suluk li-Ma'arifat Duwal al-Muluk". Dar al-Kutub Al-Elamiah, Beirut 1997.

Mujeer Addin Al-Hanbali "Al-Ans Al-Jaleel bi tareekh Al-Quds wa Al-Khaleel". Dandis Library, Amman 1999.

Minister of the Treasury, Abū Al-Khayr ibn al-Nahhās, who imposed an unprecedented tax (ḍamān) on the Armenian Monastery of St. James in Jerusalem. The Armenian monks complained about this unprecedented tax to Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī. Listening to the complaints of the Armenians, the latter communicated with the Sultan al-Zāhir requesting further clarifications on this issue. As there were many complaints in Egypt and throughout the kingdom against ibn al-Nahhās and his actions, and seeing that the Egyptian population turned to mass riots against the Sultan because of food-shortages and panic, he dismissed and removed ibn al-Nahhās from all his positions and put him in jail in Tarsus. The Sultan transferred all the positions al-Nahhās had held to Sharaf al-Dīn Müsā al-Tātā'i al-Anṣārī who is to be identified with Sayf al-Dīn al-Maqarr al-Sharafī al-Anṣārī. The same year, the Sultan ordered the cancellation of the unprecedented tax imposed on the Armenian Monastery of St. James and showered curses against those who dared to impose any tax or inflict an injustice upon this Holy Place.

In 1743, during the tenure of Patriarch Grigor the Chainbearer, the inscription was already found to be in bad condition. Fearing that the inscription could become irretrievably damaged, the Patriarch appealed to the Sharī'a Court to allow him to insert a copy inside the entrance of the monastery. This permission was granted on 19 July 1743. Both inscriptions exist today, although the original inscription has continued to deteriorate and is almost completely effaced.

**Պատրիարքարանը և կամարը
(Հայկական թաղ)**

**Սուլբ Յակոբայ
կառոյցները դիտուած
Արամ Համբարեանի կողմէ**

**Պատրիարքարանի մուտքը
(Հայկական թաղ)**

ԿԱԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ 19-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ԹԱՂԱՄԱՍԻՆ ՄԷԶ

Գերգ Շինովեան

Կալուած եզրը բազմերես խմաստներ ունի՝ յարմարելով տեղայն կարիքներուն և փոփոխութիւններուն։ Կալուած իր տարրական ձեկին մէջ նշանակէ սեփականութիւն։

Կ'արժէ հոս անդրադառնալ Երուատէմի գոյավիճակին 18-րդ և 19-րդ դարու սկիզբը։

Երուատէմ 16-րդ և 17-րդ դարերուն Օսմանեան տիրապետութեան սկիզբը բարգաւած և յարաբերաբար վերելիք շրջան մը ապրեցաւ (մանաւանդ շնարարական և կարգապահական մարգերէն ներս), անոր յաջորդող դարերուն նման Օսմանեան կայսրութեան ընդհանուր կացութեան, Պահեստին նոյնակէ լրեալ և տկար շրջան մը ունեցաւ, համաձարակներ, առողջապահական վիճակի կորուկ անկում նպաստեցին որ Երուատէմ վերածով գիտարազարի մը՝ զորի ամէնէն տարրական պայմաններէն։ Համարանցներ գոյութիւն չունեն, ոչ այլ կրոյտիներ, նեխած շորը ջրհորներէն ներս յաձախ պատճառ կ'ըլլային համաձարակներու։ Երուատէմի ընակչութիւնը կտրուկ անկում արձանագրեց և հասաւ 6000-ի իր բոլոր հատուածներով։ Քրիստոնեաներու թիւը հասաւ 1500-ի, որուն 400-ը հայ էր 1844-ին։

Պապ է Խալիլ դուռը և պարհապը

Պարսպապատ Երուատէմը ամբողջութեամբ կը փակուէր երեկոյեան ժամը 6:00-ին և ով որ դորսէն կու գար, ենթակայ էր բորեկներու և պէտիներու յարձակման։ Քաղաքին մէկ երրորդը չէր կառուցուած և բազմաթիւ ազատ հողեր կային։ Օրինակ Պապ է Խալիլէն մինչեւ Պապ է Ճասիո-

ազատ հող էր՝ լեցուն սատկած էշերու և ուղտերու սատուկներով, որ քաղաքի մոտարին շատ յորի տպատրութիւն մը կը թողիմ։

Քաղաքին դիմագիծը փոխուեցաւ 1830-էն ետք, շրջան մը, զոր պատմաբաններ կը կոչեն Մոհամետ Ալիի շրջան։ Եզիզուոսի այս նոյն կառավարիչը, որ հայտակ էր սովորանին և դաշնակիցը, զգալով սովորանին տկարութիւնը, արշաեց Սովորոյ վրայ և ամբողջութեամբ գրաւեց Լիբանանը, Պատեատինը, Սովորիան և որոշ մասեր ալ Կիլիկիային։ Ան առաջին հայտակ գինուրապահն էր, որ ասպարեզ կարդագ սովորանին, որ ահաբեկած խնդրեց երոպական գինուրապահան միջամութիւն։ Այդ օժանդակութիւնը պիտի ըլլար պայմանատր, որուն շնորհի երոպական պետութիւնները ձեռք գեցին կարգ մը առանձնաշնորհումներ, իսկ Պահեստինի պարագային՝ պաշտամունքի և կեցութեան ազատութիւններ երոպացի բնակիչներու համար։ Մինչեւ վերոյիշեալ թուականը միակ երոպական համայնքը, որ կեցութեան իրաւոնք ունէր՝ ֆրանշիքաններն էին, լատին պատրիարքը աքսորուած էր Խաչակիրներու պարտութենէն ետք և իրաւոնք չունէր վերադառնալ։ Աելորդ է յիշել թէ բողոքականները աղօթատեղի շննդին։ Մէկ խօսքով, երոպացին իրաւոնք ունէր այցելելու իրեն ուխտաւոր Մոհամետ Ալի (աւելի ճիշդ՝ իր զակին Խարահիմ փաշայի պատերազմները տեսեցին 10 տարի)։

Իսրահիմ փաշա նախաձեռնեց բարեկարգութիւններ, որոնց շարքին Սովոր Յարութեան տաճարի մայր դրախն ցերեկը անվճար բաց ըլլար, և արտօնութիւնը քրիստոնեաներուն ունենալ զանգակատուն փոխանակ կոչնակի։ Հոս կ'արժ աւելցնել որ Հայոց Պատրիարքութիւնը (միջամութեամբ Մոհամետ Ալիի հայ խորհրդականներուն) կրցան ապահովել շնարարական մի քանի արտօնագրեր, ներառեալ Ս. Յակոբայ տաճարի վերնատունը։

Իսրահիմ փաշայի պարտութենէն ետք երոպացիները ձեռք գեցին լայն իրաւոնքներ, մանաւանդ կեցութեան, կալուածի գնման և շնուրեան մարգեն ներս։ Անզիացիները, որ զիսատր գինուրական նեցուկը հանդիսացած էին Օսմանեան Թուրքիոյ, ձեռնարկեցին առաջին բողոքական աղօթատեղի հաստատման, պատրուակ գործածելով որ կարիք ունին հիսապ-

տոսարանի մատուի մը:

Աշխատանքները սկսան 1839-ին և արդէն 1847-ին առաջին բողոքական աղօթավայրը գոյութիւն ուներ Christ Church-ի մէջ: Յատուկ քարակոփներ թերուեցան Մալթայէն և հայերը իբր դրացի գործածեցին կարգ մը զարդարանդակներ

Նման Christ Church-ի: Օրինակ Պատշաճայի (Պարտիզաքաղաք) մէջ, աստիճաններու գլուխը քառանկին զարդեր, որ նոյնպէս նկատելի են լուսարարապետարանի ձակատի պատուհանին վերև: Այս երկու շինութիւնները ժամանակակից են Christ Church-ին (1845):

Այս բոլոր արտօնութիւններու առընթեք որեւէ: օտար հաստատութիւն արտօնուած չէ զնել հողային կալուած: Որեւէն երոպական հիպատոսարանները, որ արդէն կը հասնէին 9-ի, 1850-ին, կը գործածէին տեղացի միջնորդներ այս գործանութիւններին մէջ: «Միմսարութիւն»ը (միջնորդութիւն) զուտ վաճառականական մարզանը չէ, այլ կը կարուուէ ուշիմութեան, բազմաթի կապերու և ցանցերու ու պիտոքքաթական ձեռակերպութիւններու և մանաւանդ կաշառի արուեստի տիրապետող անձերու:

Փաստաթութերը կը յիշատակն մի ուն Յովիաննէս, որ անզիացիներու համար գնեց Christ Church համայիրի հողը, մի ուն Խաչառուոք, իսկ ամէնէն յարգուած Յակոբ Փասբարը (Խզմիրից հայ մը, մտերիմ բարեկամ Յովիաննէս և Եսայի և

Յարութիւն Պատրիարքներուն), դիանապետն ու հիպատոսն էր Աստրիլի պետութեան: Այս նոյն Փասբարն է որ յիշատակուած է ձեռագրի մը ծանօթագրութեան մէջ, որ Յովիաննէս Պատրիարք, ընկերակցութեամբ Յակոբ Փասբարի, յոշապտոյտ մը կը կատարէ նոր գնուած մշյանին հողին մէջ (Պապ էլ Խայիլի հիահաը, Jaffa Road-ի վրայ), որ Փասբար գնած էր Պատրիարքարանի համար 1859-ին Լիֆրէ գիտի բնակիչներէն, հետագային այս հողը պիտի կուչուէր Մէծ Արտ:

Հոս կ'արժէ անդրադառնալ դարձակչու մը, որ ձակատագրական դեռ խաղցաւ Պատրիարքարանի ապագային համար:

1854-ին պայտեցան Խրիմի պատերազմը, որ այդ օրերու շախանիշներով կը նկատուէր համաշխարհային պատերազմ: Այդ իսկ պատճառով գոնչ չորս տարի ունէ ովստաուր Ռուսիային և Թուրքիային ուոր չղրայ Երուանդիմ: Իբր հետեւանը ովստաուրներու հոսքի լրի կատեցման, վանըրը անցուց սուր տնտեսական տագնապ, և ինչպէս բանատը աւանդութեան մէջ կը պատուէր, միաբանութիւնը միայն հացի և սոխի դրամ ուներ և ամէն դահեկան Յովիաննէս Պատրիարք իր «քարձին տակէն կը հանէր»:

Յովիաննէս Պատրիարք նախատեսելով որ յաջորդ պատերազմը կրնայ տեսէ եօթը տարի և միաբանութիւնը կրնայ ուղղակի թշուառութեան գիրլը իխնալ, առա ձակատագրական որոշում մը, որ աննախնաքաց էր իր տեսակին մէջ, իխնայելով ամէն ովստաուրական մոտք, որ պատերազմի աւարտին կրկնապատկուած էր, ձեռնարկեց հասութաբեր կալուածներ գնելու միջոցներուն, որպէսզի այլևա կախեալ չըլլայ ովստաուրական շարժումէն, որ վերջին յոշանիս սկսեր էր անկանոն և փոփոխական ըլլալ:

Միաբանութիւնը բուժն հակառակութիւն ցոյց տուա առարկելով որ պարիսպէ դուրս միշտ անապահով է և դրամը կը մսխոնի ժայռոտ հողերու վրայ: Յովիաննէս Պատրիարք մնաց անդրդուիլ և զնեց ընդարձակ հողեր: Պատմութիւնը պիտի փաստէր որ իր տնտեսական տեսիլը պիտի իրականանար և 50 տարի եւը, մօստաուրակի 1900-ական թուականներուն, վանըրը պիտի ձեռնարկեց շինարարական մէծ աշխատանքներ, Hotel Fast և Hotel Hugh (Մէծ Պանորկ և Փոքր Պանորկ), զանոնք շարունակելով 1930-ականներուն:

Ուրեմն կալուածական մարզէն ներս յանձննս Յովիաննէս Պատրիարքի, վանըրը մուա գործարարութեան (business) կամ շահութաբերութեան ծիրէն ներս: Մինչեւ 1850-ական թուական-

Ները վանքի կալուածական ըմբռնամը կը բաղկանար հողերէ սուրբ Վայրերու շուրջ, ինչպէս Համբարձման լեռ, Գեթսեմանի, Յուդայի հող, Հովուած Դաշտ, Փիլիպոսի աղբյուր, այսինքն՝ մեկ խօսքով, ունենալ սեփականութիւններ Սովոր Տեղեաց շուրջ: Իսկ ինչ կը Վերաբերի այս տնակներուն և հողերուն, որ կը գտնուին մայրավանքին շուրջ (այսինքն քաղաքացիներու թաղը), ասոնք մեծ մասամբ ձեռ ձգուած են Պարոնտէրի, Եղիազար Ամբէպցի և Շղթայակիրի շրջաններուն:

1840-էն սկսեալ քազմաթի օտար միաբանութիւններ հաստատուեցան Պատեստին և Մանաւանդ Երուաղէմ, եկած էն մնայուն կեցութեան և աստոց թիւ կ'անցնէր 60-ը: Ընդհանրապէս կաթոլիկներ և բողոքական համայնքներ և Եղբայրութիւններ (թէ՝ վարդապետական և թէ՝ մայրապետական): Երբ առաջին Բողոքական Անկիրան մեծատրը ուրբ դրա Պատեստին, ըստ ընդունած սովորութեան, փափար յայտնեց այցելել երեք Պատրիարքներուն: Կաթողիկ և Յոյն Պատրիարքները մերժեցին ընդունիլ՝ զանոնք նկատելով ոչ-Ուղղափառ: Միակ Պատրիարքը, որ պատշաճորէն ընդունեց, Հայոց Պատրիարքն էր: Այս դեպքէն ասդին Անկիրանները յատով յարգանք կը տածեն հանդիպ Հայոց Պատրիարքարանի: Սոլոմոն Ալեքսանդր Ա. Անկիրան Եպիսկոպոսը (դաւանափոխ հրեռութեն) և իր յաջորդները պիտի դառնային մեծ բարեկամներ Հայոց Պատրիարքարանի:

Միա կողմէն Երուաղէմի բնակչութիւնը մեծ աճ սկսաւ արձանագրել. 1865-ին արդէն հասած էր 15.000-ի, իսկ 1914-ին հասաւ 60.000-ի: Կարգ մը Երուաղիներ և հիպատոսարաններ բնակրութիւն ուղեցին հաստատել Հայոց Թաղը, նկատի առնելով որ քաղաքին ամենականաչ վայրն էր, շրջապատուած պարտէզներով և պորտակներով, նաեւ քաղաքին միակ ոչ-վաճառականական շրջանն էր, հեռու շուկային աղմուկէն ու ժխորէն, Հայոց պատրիարքութիւնն ալ ինչ ինչ նկատառութիւնը վարձու տուաւ հիպատոսա-

րաններու և պաշտօնական հիմնարկներու:

Առաջիններէն էր Անկիրան Եպիսկոպոս Ալեքսանդրը, որ վարձեց եռայարկ շնչը մը նախկին Մովսեար Կարապէտ Յակոբեանի բնակարանը, (նկ. 1), որ անկէ եռք հասարակութեան կողմէ կցունեցաւ Տար է Մովսեան: Ասոր կից տունը, որ նախապէս կը բնակէր Պարոն Եղիա Տիգրանեանը, վարձու տրունեցաւ անզիացի հիպատոսին, հասնարար Նշանատր James Finn-ին, որ կը յիշատակէ: Իր յուշերուն մէջ թէ իր բնակարանը կը գտնուի հայոց թաղին մէջ: Նկատի պէտք է առնել որ այս երկու շնչերը կը գտնուին Christ Church-էն մի քանի քայլ անդին, այսինքն իր պաշտօնատուններու կից:

Պատրիարքարանը իր կալուածատէրի դիրքը օգտագործեց շատ մը ուղղութիւններով: Այս կապակցութեամբ որեւէ արխիային նիւթ ցոյց կու տայ որ Հնդկաստան մեկնող նուիրակները, որոնք Կերթային հեռատր Արեւելք հանգանակութեան կամ կուակներու առնչութեամբ, միշտ կը ստանային շերմ յանձնարարական նամակներ Անկիրան Եպիսկոպոսէն և Անզիական հիպատուտէն:

Նուիրակներու առաջին կայքը Հալէպ էր. տեղոյն անզիացի հիպատոսը իր կարգին յանձնարարագիր մը կու տար Ճիտուի պաշտօնատրին և այսպէս մինչեւ ամէն կառավարիչ Հնդկաստանի տարբեր քաղաքներուն, Կալկաթա, Պունա, Մատրաս, Ճավա, Հոնկ Քոնկ, Աքրա և այլն:

Վանքի վարձակալական տոմարներու մէջ արձանագրուած է որ նոյն շարքի վրայ անոր կից կալուածի մը մէջ երկու տարուայ պայմանագրութեամբ բնակեցան (1869-71) անզիական հնագիտական արշավ անդամներ, գիւտրութեամբ Wilson-ի և Conden-ի: Նոյն շրջաբակին մէջ այսօր կը բնակին Գեորգ Նամարեանը և Յովիաննէս Եօրտէրեանը (նկ. 2): Եթէ քալենք Արարատ փողոցէն դէպի St. James փողոց, կը հանդիպինք Երկարկանի շնչի մը՝ վանքին պարհսպին յանդիման (Ատանա թաղին դիմաց), նախապէս բնակրուած Շէհումէկեան և Զաքարեան ընտանիքներուն կողմէ, այժմ Կարօ Քոսթիկեանի կողմէ: 1850-էն սկսեալ այս Երկարկանի շնչին մէջ գտնուած է Աստրիական թղթատարական ծառայութիւնը, այսինքն փոսթան, որ կը գտնուէր առաջին յարկին վրայ, իսկ Երկրորդ յարկը եղած է բնակրանը postmaster-ին (նամակատան տնօրէն), յանձնին նշանատր Յ. Փասրախ' փոխիպատոս Աստրիական կայսրութեան (նկ. 3):

Այդ շրջանին նամակատունը կը կատարէր դրամատնային գործառնութիւններ, այսինքն

որամական փոխանցումներ, որոնք խիստ կարեւոր էին Հրեական թաղի բնակիչներուն, որոնք կը ստանային գումարներ իրենց հայրենակիցներէն՝ Վիեննայէն կամ Պերլինէն: Փողոցի վրայ նկատելի են քարահիա երկու պատուաններ, որոնց միջցաւ պաշտօնեաները կը հաղորդակցին:

Պայմագրերու մէջ յիշուած է նաեւ ծառայութին մը, զոր փոսթը կը մատուցէր, այդ ալ Poste Restante, ոչացող կամ Համբորդող անձերու ի նպաստ: 1869-ին գլխաւոր փոսթի ծառայութինը փոխադրուեցաւ Ներկայ Christian Information Center-ի շնոր մինչեւ 1914 թուական, երբ պաշտօնեադինը մեծամասնութեամբ հայ էր (Ակ. 4): Գլխաւոր պաշտօնեան էր Յարութին Թորոսեան: Եթէ շարունակենք քալել մինչեւ Հայոց պատրիարքարանի մայր փողոց, այսօր կը գտնենք «Պողոսուած» Հայկական Ճաշարանը. ասիկա երկար տարիներ եղած է Վանքին դարմանատունը (clinic) և դեղարանը, զոր վարած է Տոքք. Վահան Փասրալ, որդին Յակոբ Փասրալի, ժաշնաւարտ Ֆրանսայի Մոնպելիէ (Montpellier) համալսարանէն: Քաղաքացիները զայն կը կոչին «Հիգմը»:

Նոյն փողոցին վրայ յանդիպակաց կողմը կայ Երկարկամի տուն մը, որ այսօր կը բնակի Յակոբ Փանոսեան և նախապէս կը կոչուէր Յարութ Զաքարեանի կամ Օրիորդ Տիգրանութին տուն, եղած է Խոտական հիպատոսին բնակարանը: (Ակ. 5)

Յարունակենք նոյն փողոցով դեպի քաղաքի բերդին մտաքը, դիմացը՝ Christian Information Center-ի կից կը գտնուի Swedish Christian Center-ի շնոր (Ակ. 6): Առյուն շնոր նախապէս պատկանած է բերդի իրեսանի պատասխանատու սպային՝ Տուգարակին, որ 1869-ին վաճառած է քաղաք հիւրաբար գտնուող Յակոբ Աշրգեանին, մեծ քարեկամ Եսայի Պատրիարքին: Դրան Աշրգեան լման համարից նուիրեց Պատրիարքարանին այն պայմանաւ որ հասոյթ յատկացուի Ընծայարանի դասարանի մը ծախսերուն: Վանքը մօտ կէս դար զանի վարձու տուաւ ԱՄՆ-ի հիպատոսարանին, այսպէս հանդիսանալով հիպատոսարանի առաջին նառավայրը: Նոյն շնորի առաջին յարկը մօտ կէս դար եղաւ Thomas Cook Office-ը:

Վերոյիշեալ պարագաները հայ-օտար կալուածատիրական փոխարաբերութիւններու մէջ չնշին մասն են քաղաքամամբ մեր պարիսպէն դուրս ունեցած վարձակալական պատութեան: Այս գծով ամէնէն կարկառուն օրինակը կը հանդիսանայ Fast Hotel-ը, որ իիմունեցաւ 1898-ին, Յարութին Պատրիարքի օրով: Մի քանի տասնեակ տարիներ այս պանդոկը վայելեց նոյն վարկու ու համբաւ ինչ որ դասականօրէն ունի:

Hilton-ը այսօր:

Երկու համաշխարհային պատերազմներուն աջքի զարնող ժամադրավայր էր անիկա, որ յտս առաջին պատերազմին կոչուեցաւ Allenby Hotel, ի պատի Պաղեստինը Օսմանեան թուրքիայէն ազատագրու Անգլիացի հրամանատարին: Այս եռայարկ պանդոկը, որ վանքը վարձու տուած էր Templar համայնքի պատկանող Fast եղբայրներուն, կը գտնուէր քաղաքին կեղրոնք: Առաջին յարկի վրայ կային շուրջ 30 շքեղ վաճառատուններ, որոնց յիշատակը փորագրուած է Երոսաղեմի հասարակութեան հաւաքական յիշողութեան մէջ, իսկ անկէ թիշ մը անդին Princess Mary փողոցին վրայ, որ այսօր կը կոչուի Shlomo Ha-Melekh, կը գտնուէին իրեայ գերմանախօս աազանիին վաճառատունները. ատոն էին որ տարի մը շինուած էր ունեցան Ֆրանց Վերֆէի հետ Պաղեստինի կեցութեան շշակին: Այս գերմանախօս խաւը, որուն զաւակները պիտի գրաւելին պատասխանատու պաշտօններ Խրայէյի պետութեան կազմին մէջ, դրական տրամադրութիւններ ունին Հայոց նկատմամբ:

Եաֆայի մէջ ամբողջ նաահանգիստի փողոցը կը պատկանէր Հայոց և ծովային նաարկութեան բոլոր օտար սպասարկութիւնները իրենց խանութները վարձած էին Հայոց Պատրիարքարանէն: Այս փոխ-յարաբերութեան մասին հսկայական նիւթ գրյութիւն ունի, որ կը կարօտի լուրջ ուսումնահիրութեան:

Ուրու է գիտացի որ Հայոց ներկայութիւնը միայն տարածքային հարց չէ և ոչ ալ Սուրբ Տեղեա քայիարային ներկայութիւն, այլ որպէս կալուածային վիթխարի ներկայութիւն պէտք է արժետրուի այս երեսը և պէտք չէ տարուինը միայն շահաբեր Մանհաթընային (Manhattan) մօւեցումներով:

Անելցնենք նաեւ որ օտար հիպատոսները միշտ Պատրիարքարան կը բերին իրենց կարեւոր հիւրերը և իբր արդինը՝ շատ դրական անդրադարձ կայ ժամանակակից ուղղեգրական գրականութեան մէջ այդ մասին:

Յաերժութեան խորիդանշան
Արարատ փողոցի վրայ

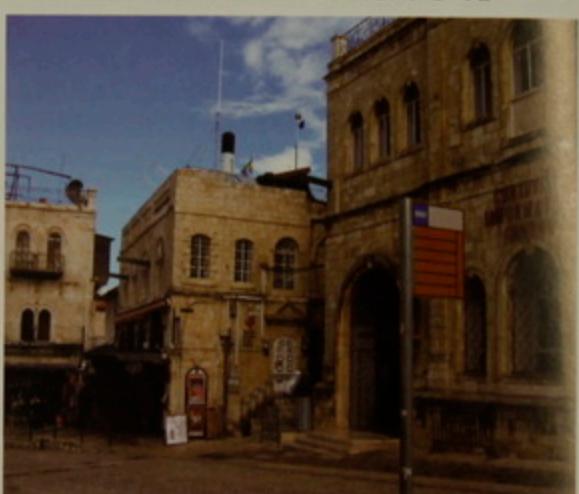
Նկ. 1. Անվլիքան Եպիսկոպոսի բնակարանը

Նկ. 2. Ինագիտական արշավ Ճենքը

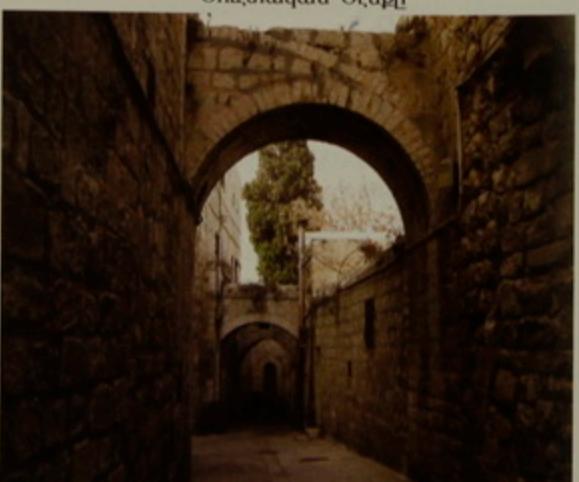
Նկ. 3. Աստրիական նամակատունը

Նկ. 4,6. Աստրիական նամակատունը և
Շուշտական Ճենքը

Նկ. 5. Խոախոյ Վիպատոսի բնակարանը

Արարատ փողոցը՝ դեպի «Պուլղուրձի»

Գ.ԻՏԵ՛Կ ԹԵ ...

**Երուսաղեմի Հայ Գաղութը Երեք
Բաներու Մէջ Առաջին Տեղը
Կը գրաւէ**

Ա.- Անձանօթ Զինուորի Յուշարձան

Զ. (6-րդ) դարուն Սբ. Պողկիկոս վանքին մէջ կառուցուած էր առաջին անձանօթ զինուորի յուշարձան՝ Հայկական խճանկար յատակը (մոզայիք), Երուսաղեմի Դամասկոս Դուռի հիահսային կողմը, Մուսարարա թաղամասին մէջ։ Խճանկարը յատակը գտնուած է 1894-ին։ Հայկական խճանկարի արձանագրութիւնն է հետևեալը։

«ՎԱՍՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ԵՒ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԶՈՐՈՑ ԶԱՆՈՒԱՆՍ ՏԵՐ ԳԻՏԵ»։ Սոյն խճանկարը հասանարա շինուած ըլլայ 550 թուականին Ք.Ե.։ Անոր չափերն են 2.9X3 մետր։

(Տես՝ «Հայոց Պատմութիւն», Սիմոն Սիմոնեան, Ե. Տարի, Պերութ, 1972, էջ 93. Նաև՝ "Mosaics of the Holy Land", by Meir Ben Dov and Yoel Rappel, Israel, 1987, p. 107):

Բ.- Տպագրութիւն

Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքարանի Սրբոց Յակոբեանց Տպարանը հիմնուած է 1833-ին. անիկա առաջինն է Ս. Քաղաքին մէջ։ Հրէից տպարանը հիմնուած է հայկականէն ուղղ տարի ետք։ ("Jerusalem - 3000", copyright, 1995-96, by Y. Menachem, p. 8)

Գ.- Լուսանկարչութիւն

1850-ական թուականներուն Եսայի Վրդ. Կարապետեան (ապա Պատրիարք Հայ Երուսաղեմի՝ Եսայի Դ. Կարապետեան, Թալասցի, Կեսարիա, (1865-1885), եղած է Երուսաղեմի և

Պաղեստինի առաջին տեղական լուսանկարիչը։ Ան կը վաերագրէ հայ համայնքին գործունելութիւնը լուսանկարներով ու այսպիսով կը դառնայ առաջին անձը Երուսաղեմի մէջ, որ կ'ունենայ իր անձնական լուսանկարչական աշխատանոցը, ուր ան լուսանկարչութիւն կը ստրվեցնել։

Իր լաւագոյն աշակերտները եղած են երկու այլ հայեր՝ Գեղրդ և Կարապետ Գրիգոր-Եանները։

1898-ին Գերմանիոյ թագավոր-Կայսեր Ուիլհելմ Բ.ի այցելութենէն ետք, Գրիգոր-Եանն կը ստանայ «Փրուախի Պալատի Թագաւորական Լուսանկարիչ» տիտղոսը։

(Տես՝ "Profile of a Changing City", by Eyal Onne & Dror Wahrman, Jerusalem, 1985, pp. 7, 47, 56, 64, 65):

Պատրաստեց՝

Բարսեղ Վրդ. Գալէմտերեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐ ՄԱՆՉԵՍԹՐԻ ՄԷՋ

ՅՈՒԺԻԱՆՆԵԼԻ ԹՎԱՔՈՎԵԱՆ

Տինգլեյթ փողոցը Անգլիոյ Մանչեսթր քաղաքի սիրտն է:

Ամենաքաղաքան կառուցներու կը հանդիպի հոս, երկու հարիբամեակ առաջ կառուցած տպագրատուներու հոկայ համալիրէ մը սկսեալ, որ իիման նորոգուած ըլլալով շարժապատկերի սրահներու վերածուած է, մինչեւ քանի մը տարի առաջ շինուած գերժամանակակից երկնաքերներ՝ իրենց տարօրինակ լուծուաներով ու յօրինուացըներով...

Խանութներ, դրամատուներ, անգլիական աւանդական գարեջրատուներ, գրասենեալներ ու միով քանի 21-րդ դարու Բրիտանական քաղաքի կենորոնական փողոցի պատկեր...

Սակայն շինութիւն մը կայ, որ կը տարբերի միաներէն: Եզակի կառոյց մը:

Մանչեսթրի համալսարանին պատկանած ճնու Ռայլանտոսի անուան հանրայացու գրադարանի շնոր է անիկա:

Եթէ չըլլար փորագրուած ոսկետառ անուանումը, քաղաք ժամանած հիմքերուն կրնար թուիլ

1890-ին գրադարանը բացուած ատեն կային 70.000 հատոր գիրք և շուրջ 100 ձեռագիր մատեաններ: Այսօր գրադարանը կը պարունակէ 500.000-է ատելի գիրք և ատելի քան մեկ միլիոն ձեռագիր ու արխիային նիւթեր:

Մտնենք այս նշանաւոր գրադարանէն ներս և ծանօթանանք մեր «ազգակիցներուն», որոնք հոս հաստատուած են տասնամեակներ առաջ...

Վատոհաբար գուշակեցիք թէ ինչ քանի կ'ակնարկենք: Մեր խօսքը կը վերաբերի այս գրադարանին մէջ գտնուող հայկական ձեռագիր մատեաններուն, որոնց մասին պիտի պատմենք ստորեւ:

Գրադարանի ընդհանուր ընթերցարանը

2001 թուականին Լոնտոնի յայտնի Բրիտանական Գրադարանին մէջ (British Library) գերազոյն յաջողութեամբ անցաւ «Գանձեր Տապանէն» (Treasures from the Arch: 1700 years of Armenian Christian Art) ցուցահանդէսը: S. Ներսէս Ասագ Քահանայ Ներսիսեանի (գիտական շոշանակներու մէջ ծանօթ նաեւ իր աւազանի անունով՝ Դոկտ. Վրեժ Ներսիսեան անունով) աներեակայելի եռանդին և տիտանական շանքերուն շնորհի տարիներ տեսած կազմակերպչական աշխատանքներն իրենց փայլուն արդիւնքը ունեցան:

Աշխարհի տարբեր անկիններէ հասարուած շորջ 160 նմոյշներուն մէջ կային երկու ձեռագիր Մանչեսթրի սոյն գրադարանէն:

27.3x17սմ. և 32x23սմ. չափերու երկու փոքրիկ Անտորաբաններն այս ատեն շատ ալ նշանակալի չեղան ինծի՝ բաղդատեալ Երեանի Մատեանդարանէն ու Վիեննայի Սիսթրաբեան Միարանութեան ձեռագրատունէն թերուած շնչող այլ մատեաններու...: Միտքիս ծայրէն չը անցներ որ տասնամեակ մը եռք այս ձեռագիրները իմ ուշադրութիւնս պիտի գրաւէին, կարծես մաս մը

Ճնու Ռայլանտոս Գրադարանի ճակատը

թէ կեցած են անկիքան տաճարի մը առջեւ: Կոթական ոճին նմանօրինակութեամբ 1889-ին կառուցուած այս շենքը առինքնող է, գրափշ և կ'առանձնանայ զինք շրջապատուած ապակին հիշաներէն:

Ճնու Ռայլանտոս (1801-1888) մանածագործարաններ ունենալով, դարձած է Մանչեսթրի երեսէ եղած քազմամիլիոնատէրը: Իր մահէն եռք կինը որոշած ըլլալով յատերժացնել կողակցին յիշատակը՝ հանրային գրադարան մը կը կառուցէ:

կազմելով Մանչեսթրի հայ համայնքի մշակութային և ոգեղն կեանքին:

Ճն՛ Ռայլանտս գրադարանի արեւելեան 15.000 համող ձեռագիրներու մեծամասնութիւնը հրեական, Եփատական ու պարսկական են: Գերակիր են արաբական և պարսկական մատեամները: «Այլական բաժնը կը պարունակէ քաներկու կտոր, որոնցմ՝ ինը՝ Աւետարաններ (Վեցը՝ պատկերազարդ), մեկ՝ «Պատմութիւն Աղեքսանդրոյ», 12-13-րդ դարերու մէկ «Գործ Առաքելոց», 16-17-րդ դարու երկու Սաղմոսագիրը, 1774 թուականի Սողոմոնի «Առակաց» չորս գիրքեր», 17-րդ դարու երկու աղօքագիրք, 17-րդ դարու չորս «Շարակնոց»ներ, 18-րդ դարու մէկ «Մաշտոց» և մէկ «Քարոզգիրք»: Էլոյր ձեռագիրներն ալ գրանցուած և ցուցակագրուած են Տիրան Արք. Ներսոյեանի կողմէ և արձանագրուած Երեանի Մաշտոցի անուան Սատենահարանի «Ցուցակ Ձեռագրաց»-ին մէջ:

Կան մազադարէ և թուրքէ ձեռագիրներ են: Տարիներ շարունակաբար ուսումնասիրուած են նշանաւոր բանասերներ ու մասմազէտներ Յարութիւն Քիբութեանի, Ֆ. Թէյլորի, Սիրարիի Տէր Ներսոյեանի, Նիկոլայոս Մառի, Հիմք Պուշչայի, Օթթօ Բուրգի և այլոց կողմէ: Սակայն անուրանայի է այն վաստակը, որ ունի Դոկտ. Վրէժ Ներսոյեան: Իր հիմնարար աշխատութիւնը՝ «Մեծն Բրիտանիոյ գրադարաններու Հայլական ձեռագրերու գրացուցակը» արդէն մեր գրասեղաններուն վրա է: Որեւէ ձեռագիր, մեծ կամ պատիկ, չէ վրիպած գիտնականին ուշադրութենէն: Սպառչ պատասխաններ կան նաև յիշեալ գրադարանին մէջ պահուող ամէն մի հայլական ձեռագրի վերաբերեալ:

Գրադարանին բոլոր հիմնական նիւթերն ու ժողովածուները Տիկ. Ռայլանտս գնած է 1901 թուականին, տարբեր անձերէ և հասքածուներէ: «Հիմնական մասը զնուած է Earl of Crawford & Balesares ընկերութենէն, որոնցմ՝ ալ եկած է հայլական բաժնի հիմնական մասը: Հաւաքածոյի վաճառողները ստացուած դրամը հողերու առքի համար գործածած են: Մնացեալ ձեռագրերը գնուած են զանազան հանգամանքներու բերուանվ:

Ասէն հայու նման այս ձեռագիրներն ալ ունեցած են իրենց կեանքի տրամատիկ, իրօրինակ, երբեմ ալ զարմանայի պատմութիւնները՝ առեանգուած և փրկագուած, նոփրատութիւն և ձեռքէ ձեռք անցնելու երկար ճամբաններ...:

Սաղմոսարաններուն մէկուն (Arm No 8) վաճառքին պատմութիւնը հետաքրքրական է:

Ձեռագիրը պատկանած է ոմն Տիկ. Պլանտի, որ տարբեր ձեռագիրներու մեծ հաւաքածոյ ունեցած է: Այս սաղմոսագիրը իր միակ հայերէն ձեռագիրը եղած է: Տիկ. Պլանտը խաղաղու ըլլալով կը սկսի վաճառել իր ձեռագիրները, որոնց շարքին նաև Սաղմոսարանը, և այսպէս անիկա կը յայտնուի Տիկ. Ռայլանտսի գրադարանը: Սաղմոսարանին Յիշատակարանէն կը տեղեկանանք թէ ձեռագիրը յիշատակ է Աւանիսենց՝ «Ի յերկրէն Նախչեան, ի գեղէն Ապաներոյ»:

Ուշադրութեան արժանի է Arm. No 1 թուագրեալ Աւետարանը: Այս մէկը 11-րդ դարէն է, աւելի ձգքիտ՝ 1004 թ., մազադարի վրայ գրուած, 133 էջ, առաւել՝ 45 պարապ էցեր: Ունի գեղեցիկ վերակազմ, որ պատրաստուած է 18-րդ դարուն: Գիրքը կը պահովի կոկիկ փոքր տուփի մը մէջ: Պատկերազարդ չէ:

«Պատմութիւն Աղեքսանդրոյ» ձեռագիրը (Arm. No 8) գրուած 1544-ին, «Սուլու Մոնաստիր»ին մէջ, որ կը կգտնուի Սամարիա, Քայխսիի մօս, Մարմարայ ծովու ափին: 189 էցերէ բաղկացած այս ձեռագիրը բանի մը տամնեակ պատկերներով բեռնուած, ընդօրինակուած է և ծաղկուած է Խաչատուր Կեշառեցիին և Զաքարիա Գնունեցիին կողմէ՝ Կ. Պոլսոյ Աստուածառուոր Պատրիարքին համար (1537-1550 թ.):

Խաչատուր Կեշառեցին յայտնի դէմք է հայ մատենագրութեան մէջ, իսկ Զաքարիա Գնունեցին եղած է Գնունեաց զատիկ Եպիսկոպոսը: Ան կը յիշով նաև որպէս Խմբեցի՝ ծագումով Վասպուրականի Խմբը գիտէն, նաև յայտնի՝ Լմեցի անունով, Վանայ լիճի Լիմ անսպատին մէջ ծառայած ըլլալու պատճառու: Ան եղած է Գիրքորիս Աղթամարցի կաթողիկոսին (1480?-1544) աշակերտը:

Վառ, հիթե գոյներով և կերպարային անհատականութիւններով են օժտուած այս ձեռագրին պատկերները, որով բնագիրը բաւական հետաքրքրական ընթերցանութեան նիսթ կը դառնայ: Ձեռագիրը թէրթած առեն այն տպատրութիւնը կը ստացուի, կարծես թէ 20-րդ դարու մէջ տպագրուած գունագետ մանկական պատկերազարդ գիրք մը կը դիտուի:

Ես այս գրադարանը ի սկզբանէ մտած էի ուսումնասիրելու այն երկու պատիկ աւետարանները, զորս յանիրափ անտեսեր էի Լոնտոնի ցուցադրութեանց ընթացքին ասկէ տասը տարի առաջ:

Գրադարանի Արեւելեան բաժնի ֆոնտա-

պահուիին՝ Էլիզապերը, խնամքով կը բանայ ու կը ներկայացնէ ձեռագիրները:

Առաջնօն՝ (Arm. No.10) գրուած է 1313 թուականին, Աւշին Պայի (1307-1320), Կոստանդին Գ. Կեսարացի Կաթողիկոսի (1307-1322) և մոնկու տիրապետող Թաղա խանին իշխանութեանց ատեն, Տայր զաւարի Շիլքակ գիտին մէջ:

Ըստօրինակող Յովիաննէս քահանան արձանագրած է, որ այս «խառնիխուտն (ղաղապայիք) շրջանին բարերարներ են եղած Հազարշահը և տիկինը՝ Թամամ խաթունը: Մաղկողը Թամամ խաթունին պատկերը

Թամամ խաթունին պատկերը

«Ներմուծած է» Աստուածածնայ և Մարիամ Մագդաղենացիին պատկերին մէջ՝ «Թամամ խաթունն է: Դա է շինել զաւտարանն» մակագրութեամբ:

1637 թուականին (յամի Հայոց 1086) Մահուեսի Անդրեասին փեսայ Ղօջա Մուրատ կը պատուիք: Կազմող Յակոբին ձեռագիրին վրայ նոր կազմ անցնել և վրան արծաթէ զամեր դնել: Կողքին վրայ կայ «կազմող Յակոբ 1085» արձանագրութիւնը: Ասիկա 1636 թուականը կը դառնայ և մէկ տարուայ տարբերութիւն կայ երկու յիշատակամներուն մէջ: Այնա անհնար է որոշել ստոյդ թուականը:

1695-ին (յամի Հայոց 1144) «Մահուեսի Խօջա Յունան», Պողոսի փեսան, կը վաճառէ իր այգին և գնելով այս աւետարանը կը նուիրէ Բայլայի Սուրբ Գրիգոր Եկեղեցիին՝ Պողոսի յիշատակին: Յետ այսու ձեռագիրը սեփականութիւնը կը դառնայ վիրահայ ընտանիքի մը:

258-259 Եջերուն վրայ կայ շոտագրուած վրացատառ արձանագրութիւն մը: Ասիկա գրուած է վրացական «խուալուրի» գրատեսակով, որու կիմանանք այս ձեռագրի վրկազնումի յուղի պատմութիւնը:

Կը վկայուի որ Վիտիկ գիտի բնակիչները գնած են այս աւետարանը՝ վճարած ըլլալով 30

փլուր (Փլորին), երբ սուբաշին (զաւառապետը) Մելիքսեղեկն էր, Թաղունը՝ «ղաղին» (դատատրը), իսկ Յովսէիփ որդի Գենոյմարզանը տանուտէ Եր: Բոլոր վիտիկցիները նպաստած են սոյն զնան շանքերուն, բաժին ունենալով դրամահաւաքին, ըստ իրենց կարողութեան: Աւետարանը յանձնուած էր Ս. Խաչ Եկեղեցին՝ «ամէնուն մեղքերուն թողութեան համար»:

Հետաքրքրական է արձանագրութեան վերջին տողը. «Աւետարանը գիտինն է: Ունէ մէկը չի վիճարկեր»: Դոկտ. Ս. Ներսիսեան կ'ըսէ, որ Վիտիկ գիտը կը գտնուի Հարաւային Տայրի մէջ: Ասիկա մէկն է Կարինի (Երզրում) 13 գիտերէն, որ Բագրատունեաց «Վիրահայ» ազնուական (Վիտիկ-ացի) գերդաստաննէն բնակեցուած էր 10-րդ դարու վերջաւորութեան: Թէեւ քաղկեդոնական էին, բայց պահած էին մայրենի լեզուն և ազգային ինքնութիւնը, որուն ապացոյցն է «ացի» ծագում ցոյց տուող վերջածանցին առկայութիւնը անոնց անունին մէջ:

Շեռագրին այս յիշատակարանը անտարակոյու հետագայ յանուած է, որովհետեւ գրուած է ձեռագրի աւարտին եղած մանրանկարներուն վերնամասին:

Արձանագրութեան առաջին կէսը Հայոց առաջին երկու քրիստոնեայ արքաներ Աբգարի և

Աբգար և Տիգրատ թագաւորներուն մանրանկարը

Տրդատի (էջ 258), իսկ Եղիորոր կէսը Սոր. Գրիգոր Լուսատրիկի և Սոր. Եփրէմ Ասորիի (էջ 259) պատկերներուն մասին է:

Այս երկու էջերը ձեռագրին վերջին թերթին վրայ են և պատկերներուն վերնամասն ալ բաւական ազատ տարածք ունենալով

արձանագրութիւնը բնականաբար հոն գրուած է:

Զեռագիրը երեսունի չափ պատկերներ ունի, բազմաթիւ նախշազարդերով գլխագիրներ, 14 զարդանախշ խորաններ՝ խաչերու, անյայտ կենդանիներու, թռչուններու իրատեսակ նկարներով: Ի շարս այլոց յիշատակելի է Երուաղիսի տաճարի պատկերը:

Զեռագիր վերջին յիշատակարանը թուագրուած է 1876: Աւետարանի նոր տէրը՝ Տէր Մարգ Ալիշան Կ. Պոլիսէն կը վկայէ. «Աւանդեցի յօժար իին բարեկամիս Ազատ Ալպիյոնին Ֆ. Թուաս Հիւլիս ի գեղջն Թերափիա»...

Յաջորդ հանգրուանն արդէն Անգիան էր:

Գրադարանի համարը՝ Arm 20, նիբը՝ արեւելեան թույթ, չափերը՝ 27.3x17սմ, ընդորինակուած է 1587-ին: Ասոնք իմ երկրորդ «պատիկ բարեկամ» ձեռագիրն տուեաներն են՝ իր «անձնագիրը»:

Զեռագիրը գրուած և ծաղկուած է Յակոբ Չուղայեցիի ձեռքով:

«Կայ մատենագրութեան մեծագյն դէմքերէն Յակոբ Չուղայեցին (1550-1613?) բազմաթիւ ձեռագրերու գրիչ և ծաղկու եղած է, որոնցմ, ցա ի սիրտ, մեզի հասած են միայն իննը: Եղած է վերջ յիշուած Զաքարիա Գնունեցիին աշակերտը: Գնունեցի գինը կը բնորոշէ իրը «շնորհայի և

Աստուած արարման Եօթներորդ օրը

քաջ, և գրիչն մարգարտաշար և յայտնի առաջ Աստուծոյ»...

Յակոբ, սակայն, ինքինքն կ'անուանէ «ամենամեղ փողոն և անարիեստ գրիչ», որ իր համեստութեան դրսետրուան է միայն...

Իրականութեան մէջ այս փոքրածաւալ

ձեռագիրն անգամ կ'ապշեցնէ իր 59 էջադիր բարձրարուեստ մանրանկարներով, բազմաթիւ խորաններով ու հոյակապ գլխագիրներով:

Երկարագիրով գրուած, ան ամէն մէկ պատկերին համար ունի իրաշայի մակագրութիւններ, երեսն խորատական, երեմն՝ կրօնա-փիլիսոփայական: Զեռագիրը ընդորինակուած է Ազարիա Արքեափսկոպս Չուղայի և Դափիթ Դ. Վաղարշապատեցի (1590-1629) օրոք, «ի տեղիս մեծակրօն մայրաքաղաք, որ կոչ Չուղա, ի դուս Սուրբ Աստուածածին և Սուրբ Հրեշտակապետին և Սուրբ Ամենափրկչին, և Սուրբ Յակոբիս, և այլ բազում սրբոց»:

Դատուիրատուն եղած է Խօչա Աղիբէկը (Ատիպէկ) «ի յիշատակ իւր ծնողաց Պարօն Չաքարի և Արեխաթօնին»: Շոտով Աւետարանը կը փոխանցուի ուս (գիւղապետ) Ախանէսին (Յովիաննէս), որ կը նուիրէ Վանի Աղքակի շքանի Արակ կոչուած փոքրիկ գիւղի Սոբ: Ստեփանոս Եկեղեցիին (1588, յամի Հայոց 1037):

Այս գիտը 1898-ին աւերուած է թուրքերու կողմէ:

Ինչպէս կը վկայէ Դոկտ. Ս. Ներսիսեան, Արտաազդ Արք. Սիրմէկեանը ըննելով Յակոբ Չուղայեցիին ձեռագրերու ձակատագիրը, կը նշէ որ մէկ հատ հանդիպած է Փարիզ՝ Ժան Պոզիի հաւաքածոյին մէջ, և այս մէկն ալ հոս՝ Ճռն Ռինալտոսի գրադարանին մէջ:

Ինչպէս ըսի, մատեանին բոլոր մանրանկարները անխտիր մակագրութիւններ ունին, որոնցմ շատեր բաւական մանրամասն են.

Էջ 7b (Եօթներորդ օր)- «Է. աւրն. հանգիստ ամենայն գործոց զոր արար Աստուած պարտ է մեզ մինչև Կիրակին գործեմք. և Կիրակէ հանգիստ լինել»:

Էջ 10a (Դրախտ-II պատկեր)- «Դրախտ է. Աղամ Եայ, զատուու կերան մերկացան և Աղամ թզենի հազար և աւան խարեց զեայ. Եթ(է) կամիս իմանալ պտուլն ստո(յ)գ խաղող է»:

Էջ 12a (Ծուռն-II պատկեր)- «Այս է ծնունդն Յիսուսի Քրիստոսի: Մելքոն, Գասպար և Բաղդասար Եկին տեսանել Յիսուս:

«Ովիսի փառք ի բարձունս ասէ. այլը հրեշտակայց Դին: Եզնն էշն մստըն է»:

Էջ 24 (Ոտնալուայ-II պատկեր)- «Ոտնալուան է: Յիսուս Պետրոսի ուսն լուանայր: Պարտ է մեզ հնազանդիլ ընդ այլ խոնարիս»:

Էջ 32a (Յարութիւն-II պատկեր)- «Յարութիւն է լուանայր հրեշտակն նստեալ ի վերայ վիսի խատէ ընդ կանայքն: Պահապանը զարիստեցան յահէ նորա»:

Ընդարձակ և շատ գեղարուեստական է

նաեւ յիշատակարանը, որմէ հասուած մը Ներկայացնենք զաղափար տալու Զուղայեցիին բազմատաղանդրովթեան, ոճի և պերձախօսովթեան, որովհետեւ ինք իրաւամք ոչ միայն գրիչ էր «մարգարտաշառ» և ծաղկող, այլև շնորհաշատ բանաստեղծ. «...Խոկ չորից աւետարանչացն բազում պատճառաւ խասի բազմերաննդյունց և ըստ բազում արինակ յիմն ցուցմամք տեսանի: Զի ոմանք ասեն թէ չորից աւետարանչացն են արինակ չորս անկունք աշխարիիս: Արեւելք, արեւանտք, հիախս, հարաւ, պարտ էր համասփիտ բարոգել զաւտարանն: Խոկ ոմանց հաճոյ թուեցաւ ըստ չորից աւետարանչաց մշտահոս գետոցն, յաղենական առջիկէն յառաջ խաղացեալ, առ ի տիեզերաց առողումն:

Փիսոն: Գեհան: Տիգրիս: Եփրատես: Եւ սոցա գյոլով նմանապէս թուով ուռացեալը ի կենդանական առիբուէն: Առողաբել սպասրեալ միտս մարդկային բնութեանս: Նոյն օրինակ ըստ տեսութեան Եզեկիլէի, բառակերպեան սուրբ արոռոյ:

Մարդ: Առիծ: Եզն: Արծիւ: Զարմարմնոցն տիր տեսանելով բազմեալ ի փառացն արռո ինանայի ցուցմամք: Չորս բանիս խասի տոքըն աւետարանս ըստ բնութեան գոյնոց: Հող և հոր: Հողմ և ջոր: Սիրելիք, անհաշտելիք: Թշնամիք անքակտելիք: Եւ այլ բազում պատճառաւր խասի ինչ և ես եղանակաց չորից կողմեաց:

Արդ և նմանացուցիչ պայծառագոյն աստուածահրաց հոգիազարդ և զարթուցանող մարմնոյն, և բաւարան մեղաց, լուսայարմար տուրբ Աւետարանս: Արդ եղեւ ասարտ, գրա գրչութեանս յայս Աստուածաշոնչ սուրբ աւետարանիս, որոյ եմք ծառայից ձեր անախտանս, եթէ յիշեմ ոչ եմ արժան, այլ հող և փոշի, ոչ թէ ի փառս Աստծոյ, այլ և կոխելիք ոտից ի տեղուց է:

Գիրքը շատ գեղեցիկ կոորդ ունի, որուն ներսի երկրորդ և երրորդ էջերը պատուած են թանկարժեք ատլասով: Յիշատակարանը կ'ըսէ. «Կրկին յիշեցէք զիօցա Շատուրն, որ ես սուրբ Աւետարանիս չափով մի ատլաս: Աստուած զիրեանց հոգին լուատորք: Դարձեալ յիշեցէք զԱլմերն և որդի Խօջաշանն, որ ետուր սուրբ Աւետարանս կողջորդի միսայ և թաթայ»...

Այս բաներկու «զաղթականները» յետայսու ինձի համար գոնէ, Մանշեսթի փոքրաթիւ հայ համայնքին անդամն պիտի սեպուին այլէւս:

Մինչեւ որ օր մը ես դառնան իրենց հարազատ գիրկը: ՏՈՒՆ Վերադառնան: □

Շնորհիքներ

- John Rylands Գրադարանի Արևելեան Բաժին
 Arm 1
 Arm 3
 Arm 8
 Arm 10
 Arm 20

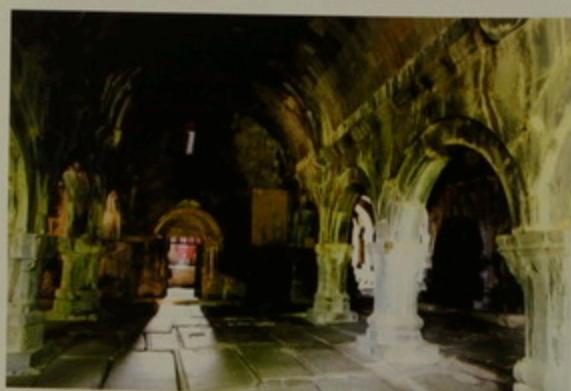
Գրականութիւն

1. Vrej Nersesian, "Treasures from the Ark: 1700 Years of Armenian Christianity Art", the British Library, London 2001
2. Vrej Nerses Nersesian, "A Catalogue of the Armenian Manuscripts in the British Library Acquired Since the Year 1913, and of Collections in Other Libraries in the United Kingdom", Volume 1 & 2; London 2012
3. Taylor Frank, "The Oriental Manuscript Collections in the John Rylands Library", *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester* L 54(1971-2), pp. 449-478
4. The John Rylands Library-Visitor information.
5. Parkinson-Bailey, John J. (2000). "Manchester: An Architectural History". Manchester: Manchester University Press
5. Taylor Frank (1989) "The John Rylands Library, 1936-72" in: *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester* LXXI,2 (Summer 1989); pp. 39-66

Ծանօթութիւն

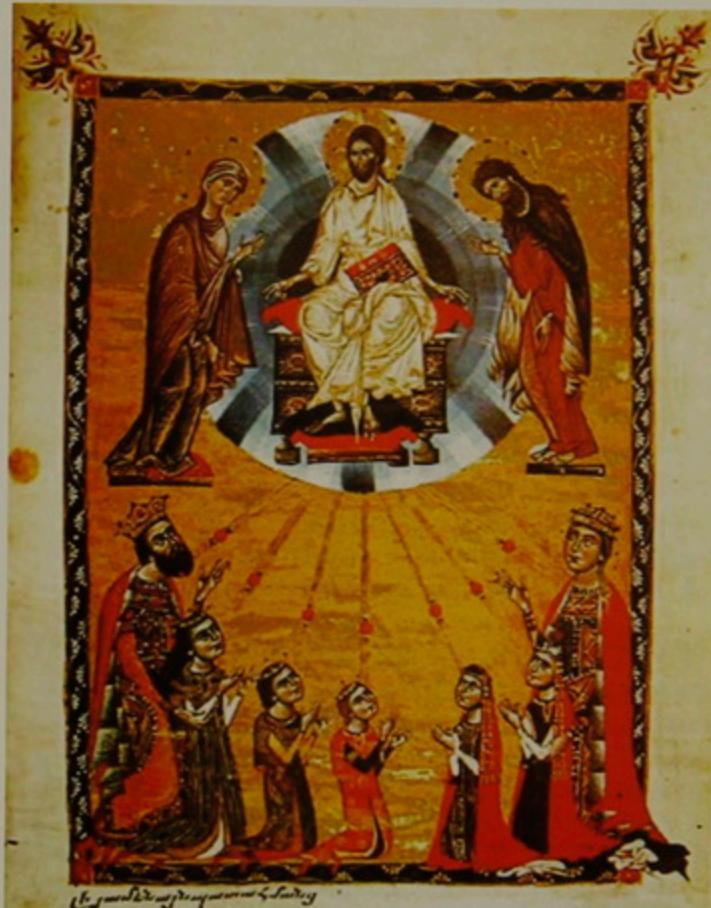
N N, 3, 4 և 5 պատկերներն առնուած են 2001 բուականին Լուսունի մէջ Բրիտանական Գրադարանին մէջ կազմակերպած «Գանձեր Տապանէն» ցուցանութէին Vrej Nersesian, "Treasures from the Ark: 1700 Years of Armenian Christianity Art", the British Library, London 2001 ցուցազարկն. այս առջի մէջ խոր չնորականութիւն կը յայտնենք Արժ. Տէր Ներսէս Ասպ Թին. Ներսիսեանին:

Նկ. 1.- Մելիքական

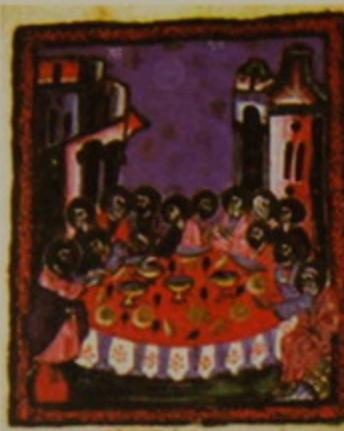

Մանահինի Վանքը. հայ գրչութեան կեղրոններէն մէկը

ՄԵՐ ԳԱՆՉԵՐԸ

Կեռան Թագուհիի Աւտարանը
1272
Մանրանկարից՝ Թորոս Ռոսլին
Կիլիկիա
(Սրբոց Յակոբեանց Վանք)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԸ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍ է

ՍՈՒՐ ՄԵՍՐՈԴ

Միամանթօ

Թարգմանչաց Աւետարան
1232 թ.

Մեր ինքնութեան
պահակները

ՕՇԱԿԱՆԻ վսեմական վարդապետ,
Դուն վեհիմաստ վանական և Աստծոյ բաժակ,
Դուն Յիսուսի բազմաբուրեան պատմուձան,
Խօսքի աղբիւր, բանի բարձունք,
Կարողութեանց անվերջ կատար,
Դուն իմաստի աւազան և աղօթքի կապոյտ անձրեւ
Ափ մը հողեղ, ամբողջ երկինք մը դեռ կը բուրէ...

ՕՇԱԿԱՆԻ Դուն անկորուստ կրօնական,
Անապատի մէջ միարձուտ ձգնաւոր,
Դուն անբասիր և մեհենական մենակեաց,
Խունկի՝ անտառ, կնորուվներու բուրաստան,
Քրիստոսի ազնիւ խօսքին դուն տիրական տարածիչ
Եւ կրանիդեայ ուղղափառ սիւն,
Եւ մտքի գմբէք և հոգիի անծայրածիր հորիզոն,
Դուն շնորհքի աշխանային շատրուան,
Քու հաւատք' հաւատացեալ՝ ե'ս ալ լացի...:

ՕՇԱԿԱՆԻ մէջ անմահօրէն մահացեալ,
Անձառելի և անդրանիկ դաստիարակ,
Ես՝ երազային երախայ մը վեցամեայ,
Այբբենարանդի ի ձեռին, անմեղօրէն զայն հեգելով
Առաջին խաչը, ձակտէս սրտիս,
Հաւատա՛ ինձ, ո՛վ հայրութիւն...
Պատկերիդ դէմ է որ հաներ եմ...
Եւ լսէ՛ այսօր, թոթովախոս ծաղկոցի,
Շուշան մարմին մանուկներէն՝
Մինչեւ ծերերն հողաբոյր,
Քու Սուրբ անունդ կ'օրիներգեն...:

ՄԵԾԿՈՅԹՆ ՈՒ ԳԱՂԱԳԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Խաչիկ Փիլիկեան

Բազմից արտայայտուած եմ որ մշակոյթը մարդու ազատութեան տենչի արտայայտութիւնն է, ու յափտեան գոյութիւն պիտի ունենայ որքան որ մարդը գոյ է: Քաղաքակրթութիւնը այդ ազատութեան տենչը ուժացնող և ազատութիւնը իրականացնող ոյժն է:

Զայնային մշակոյթի արգասիքն է Գիրի մշակոյթը: Գիր-մշակոյթն էր ծնած Տիր շաստուածը՝ դիցազն Հայկի որդին, Արամազդի գրագիրն ու սուրհանդակը, արուեստներու ու գիտութեան շաստուածը, պատգամաբերն ու լրագրողը, այլ խօսքով՝ դիցաբանական մշակոյթի գործիչը, խորհուրդ-միտր ձեւակերպողն ու ազատագրողը:

Այո՛, մենք ունեինք գրոց մշակոյթ, որուն ծնունդն էր դիցաբանական Տիրը՝ ստեղծագործ այրը: Եւ մենք ունեցանք հայ գիրի ՏԻՐԱՅՐԸ՝ Մեսրոպ Մաշտոցը, որ եղաւ մեր առաջն Անյառը՝ ազատագրող ուսուցիչը հայոց բազմադարեան գրոց մշակոյթին:

Եւ իմանալով «զբանս հանձարոյ» խրատեցինք մակագրել խաղաղութեան պատգամաբեր Սուլք Փրկիչի մօր հայանոնք, և Աստուածածինը անուանեցինք նաեւ Տիրամայր, այնքն և բազմիմաստնօրէն Գրոց Գիրերու Աստուծոյ Մայր:

Հայոց այրութենը հայոց միտք-ձայնի գեղեցկագոյն միասնութեամ ազատագրուած ձեւն է, Ազատ Ձեզ հայ հանձարի պատկերին: Եւ արդէն հայ ժողովուրդի իմաստութիւնն է անուանած «Սուլք» իր «ազատն ձեփ» գիտարար Մեսրոպ Մաշտոցը:

Պատմական ճշմարտութիւն մըն է թէ ժողովուրդն է մշակոյթի ամենամեծ ստեղծողը: Իսկ ժողովուրդի արդար ու ազատ կեամքի վառ ապագայ ստեղծելու հազարամեայ արգասիքն է նաեւ այն, որ ազատագրող ուսուցիչն է քաղաքա-

Տիրայր Մաշտոցի ուսանող-մեկնիչներ՝ ստեղծագործ մեկնարանները համաշխարհային մշակոյթի գանձերուն:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ԽՈՐՎՈՒՐԴՆ ԷՐ ԱՅԴ՝ հայ գիրի քաղաքակրթութեան իր առաջին ՈՒՍՈՒՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄՈՎ:

Ճիշտ է ընկալած և գիտակցած հայը, որ մեր հայ լեզուի հին ու նոր մշակները՝ վարդապետն ու փիլիսոփան, գիտնականն ու բանաստեղծը, արհեստատրն ու արուեստագիտը, ծնողն ու զայակը եղած են ու պիտի ըլլան Հայոց Խորհուրդի Թարգմանչները յանձննս Հայ Ազատն Շեփն՝ այրութենին:

Հայ ժողովուրդի մշակոյթին հետ շահախուած մեր Եռամեծար Վարդապետն ալ, ունենալով ու լաւագոյնս գործադրելով մեր «իբրեւ արծի սաւանող» ազատութեան հերոս Անդրանիկի յորդորած հեռատեսութիւնն ու իմաստութիւնը, ազատագրող զօղանձներ սերմանեց Հայ Երածշուտութեանը:

Հայերս ձայնային մշակոյթ ունեինք Կոմիտասով՝ Հայ Երգի Մաշտոցով ունեցանք և ունինք ձայնային քաղաքակրթութիւն:

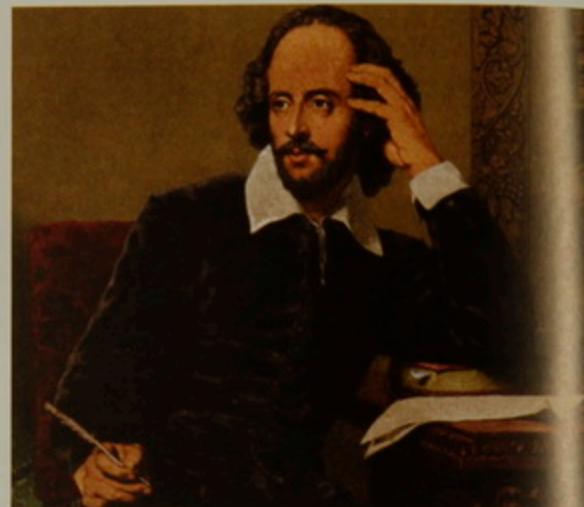
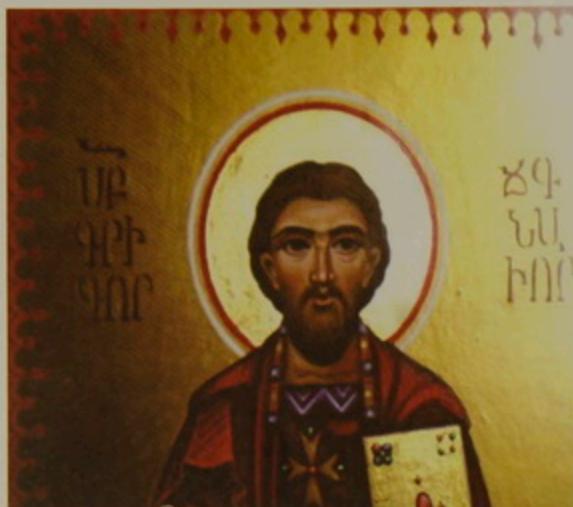
Եւ հայն ունի Երից ծաղկեցուած՝ ազատագրող դարաւոր քաղաքակրթութիւն:

Այդ քաղաքակրթութեան կաթնադրիկով սերմանցած, դիցազուն Վարդանանց ալ գերազանցելով, Սարդարապատի «լինել թէ չինել»ու ձակատամարտին «լինել» որոշեցինք ու վերապետանը:

Մեր ծաղկեցուած քաղաքակրթութեամբ ազատագրեցինք նաեւ Արարատեան դաշտի «Նշանարիդ որպէս Երիցս վերածնած Հայոց Տուն-Տիրամայր Հանրապետութիւնը»:

Այդ Նշանարով հաղորդուելով, լիքատր-եցանք խորին խորհուրդի ուժականութեամբ, ազատագրելով նաեւ Հայոց Արցախեան Դաշտի «Նշան» ալ:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՄԵԿԱՑԻՆ ԵՒ ՇԵՑՋՍՓԻՐԸ

Գուրգէն Բարսեղեան, Բ. Ընծայարան

Հայ ազգը միշտ իր գոյութիւնը պահպանած է պայքարի միջոցով: Պայքարը եղած է Հայու ճակատագրին ու պատմութեան անքաժան ուղեկիցը: Եթէ ուշադիր ակնարկ մը նետենք, պիտի նկատենք թէ Հայը ՎՃռական ճակատամարտին պարտութիւն չէ կրած: Նուանողները փորձած են նաև ոչնչացնել մեզ: Տակափին Դարեհ Ա. խոստովանած է: «Հայուն չես կրնար յաղեթ, Հայուն կրնաս բաժնել»: Թերեւա կրցած են բաժնել (որ տիրեն), բայց Վերջին պահուն Հայը կրցած է համախմբով ու մէկ բռունցք դառնալ:

Ահա թէ ինչո՞ւ ուշադիր զննելու պարագային կարելի է նմանութիւններ գտնել Հայուն և Շեքսփիրի Համելտին միջեւ: Ինչպէս Հայուն, այդպէս ալ Համելտին կ'ուզէին խարել: Սկիզբ կարծես թէ իր «քարեկամները» կը յաջողէին Համելտը խարել: Համելտն ու Հայը կ'ատեն սուտն ու դասաճանութիւննը և կը պայքարին հաւատարմութեան համար, թէեւ սկիզբը կը թուայ թէ անոնք կ'իյնան լարուած թակարդին մէջ: Հայն ու Համելտը մեզի կը ներկայանան անպարտելի նկարագիրներ: Հայը եթէ յաճախ խարուած ու լրուած իր «քրիստոնեայ» հաւատակիցներուն կորու, այդպէս ալ «Համելտ» իր մանկութեան երկու ընկերներէն, որոնք պէտք է հանդէս գային որպէս անդամաճան մտերիմներ:

Իմ դատուաներս հաստատելու համար կը դիմեմ Համելտի և Ս. Գրիգոր Նարեկացիի խօսքերուն այն պարզ պատճառով, որ Նարեկացի

սրբակեաց ձգնատր մտածողն ու միսթիքը ամբողջ խորովեամբ հասկցած է Հայոց հոգին:

Համելտ իր մօր հետ խօսելու ատեն կ'ըսէ: «Ոչ մելլևագոյն վերարկոս միայն, սիրելի մայր իս, ոչ հանդիսասր տես համերձամբը, ոչ բուն շոնչի հողմնային հետքը, և ոչ աշքերու յորդահոս գետը, ոչ ալ երեսի վշտահար տեսքը կսկիծի բոլոր ձեւ ու կերպերու նշաններուն հետ, կրնան երեք հարազատօրէն ներքինս յայտնել (Ա. արար. տեսիլ Բ):

Այժմ տեսնենք թէ ինչ նման հոգեվիճակ արտայալոոր երեսոյ կայ «Նարեկ»ի մէջ:

«Ինչպէս ո դադրի ողբերգութիւնն իմ, կամ ինչպէս, ինչպէս ցամքի հեղեղն արտասուրներու: Զի եթէ նոյնիսկ բառավտակեան գետերն այն, որոնք ծաւալամներով յորդ ու բազմահոս, կ'ողոգէն ամբողջ երկիրն ու եղեմ լիառատօրէն բաշխուած բոլորին, ակունքներով ու հոսանքներով իրենց աշքերուա մէջ լեցուին, դարձեալ չեն կրնար մարել բռն ահեղ անթի մեղքերուա... Ոչ ալ բանահիա ու լալկան կանանց բազմութիւնները համօրէն՝ անվերջ ողը ու շայլերով, կրնան երգի վերածովի ու երգով պատսել խորախոր խոցուած սրտիս աղէտներն այս դառնակսկիծ» (Բանն ԿԸ):

Երկուուն ալ կը խօսին այն բանի մասին, որ իրենց մէջ եղածը չեն կրնար բացայայտել և այդ չեն կրնար ընել նոյնիսկ գետերը, վշտահար տեսքը և այլն, այսինքն երկուուն ալ կը գտնովին նոյն հոգեվիճակին մէջ:

Չարունակենք: Համելտը նոյն երկխօսութիւնը վերջացնելէ ետք միայնակ մնալով կը սկսի

ինքն իր հետ խօսիլ, և՝ ինչպէս կը պատահի շատերու բոլ նման յուահատական պարագաներուն, կը մտածեն ինքնասպանութեան մասին, քանզի ինքնասպանութիւնը խնդիրներէն «հեշտ» ազատութեան կերպ է: Տեսնենք սակայն թէ ի՞նչ կը մտածեն այս մասին Համելոն ու մեր Սովորը:

«Երանի այս պինդ, շատ խիստ պինդ մարմինը, հալումք ու լուծումք և փոխումք ցողի», կամ «Անվախճանը ուղղած ջլլար իր պատուիրանը անձնասպանի դէմ»: Խոկ մեր Սովորը կը գրէ: «Իր իրաւոնքի մատեանն է գոցուած, յոյսն արդարացման լրեր է զինք, և գոց է ձարան վստահ ընթացքի և չեղ յապատեր ըլլալ անձնասպան, եթէ խեղճ գերունայն անփրկելի կորուստ ջլլար»: (Բան I)

Գրեթէ երկուքն ալ կը գտնուիին նոյն յուահատ վիճակին մէջ, սակայն երկուքն ալ կարծես թէ վերջին պահուն կը յիշեն Տիրոջ խօսքերը անձնասպանի դէմ, քանզի ինքնասպանութիւնն աններելի մեղք է և, ինչպէս կը կարդանք «Յայտնութիւն»ի մէջ, «Կան ոմանք որ սրով պիտի մեռնին...և կան ոմանք որ իրենք զիրենք պիտի սպաննեն, այստեղ է ահա սուրբքու համբերութիւնը» («Յայտնութիւն» 13-10):

Այսինքն ով որ կրնայ մինչեւ վերջ համբերել, անիկան պիտի յադքէ, խոկ ինքնասպանութիւնը, որ կը ծագէր յուահատութեանէն, ամենէն մեծ մեղքերէն մէկն է, որ Համելոր կը յիշ ու կ'որոշէ պայքարիլ:

Երկրորդ արարին և երկրորդ տեսարանին մէջ, Համելոր կրկին միայնակ մնալով ինքնիրեն կ'ըսէ. «Որ լոկ իր միտքի գործելու շնորհին

կը գոնատուի, արցունը զայ աշքին, երեսն այլայի, ձախնը կերկերի: Նարեկացին իրեն կը վերագրէ ամբողջ աշխարհի մեղքերը և նոյնպէս Աղամինը, այսինքն Աղամի մեղքերը ներկայացնելով, կը ներկայացնէ որպէս իրենը և իր անկեալ վիճակը, և ձիշի այս միտքին մէջ շատ նմանութիւն կայ Համելոի արտայայտած միտքին հետ:

Նարեկացին կը գրէ. «Ահա ձշգրիտ պատկերն իրական հանդիմանարժան վնասապարտիս, տխուր կերպարանք, շիջած ձառագայթ, ի սպառ ցամքած հիւթալիութիւն, չորցած շրջունըն անշքացած տիպ, տրտմեցեալ ողի, այլափոխուած ձայն, ծռուած պարանոց» (Բան Iթ):

Երկուքն ալ կը խօսին անկեալ վիճակի մասին, այսինքն «այլափոխուած ձայն», անշքացած կամ գոնատ դէմք և այլն. կրնանք ըսել որ գրեթէ նոյն մարդու հոգեվիճակն է. Երկուքն ալ կը խօսին որ խարուած են, մէկը՝ իր ընկերներէն, միաը հոգիի հակառակորդէն, կարեսոր չէ թէ որուն կրղմէն, կարետոր անոնց համար խարուած ըլլալն է:

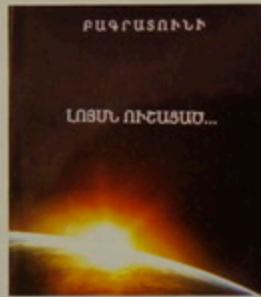
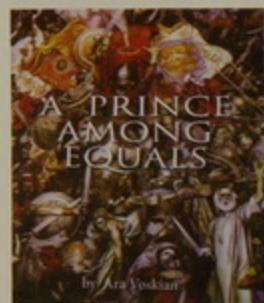
Կարեթի է նոյնանման ապրումներու հանդիպիլ նաեւ Շերսփիրի ու Ե. դարու Եղիշէի մէջ: Այս նմանութիւնները լոկ պատահականութիւններ չեն կրնար ըլլալ. չնոք ալ ուզեր ըսել թէ Շերսփիրը ծանօթ եղած է Նարեկացիի գործին, սակայն այս նմանորինակ ապրումներն ու անոնց մասին գրելու և արտայայտուելու ներշնչուած կը բխի երկութիւն համամարդկայնութենէն ու Սովոր Հոգին:

**ԱՐԵԳԱԿՆ արդար, ձառագայթ
օրինեալ, լուսոյ կերպարան, փափագ
անձկութեան, բարձրեալ անքնին,
զօրեղ անպատում, բարոյ բերկութիւն,
յուսոյ տեսութիւն, գովեալ երկնաւոր,
թագաւոր փառաց, Քրիստոս արարիչ,
խոսութիւննեալ կեանք: Եւ արդ
զթերութիւն վրիպանաց բազմասխալ
ձայնի եղկելոյս ամենազօրդ բանի
լցեալ, մատուացես յադերս հաճութեան
Հօր բում բարձելոյ:**

**Նարեկացի, «Մատեան Ողբերգութեան»,
Բան ԴԵ**

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՐԲՈՅ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԵՆ

1.- Նորիհան Արք. Մահմետան, «Եւ Դարձեալ Եղել Լոյս», Երուասդէմ, 2014, 229 էջ:

Պատմական վեպ, ուր Դ-Ե. դարերու պատմական, աշխարհիկ ու հոգեոր կերպարներու ընդմեջն կը ցոլանայ ժամանակաշրջանը իր հարցերով ու խնդիրներով, որոնց լուծման բանային կը դառնայ Գրոց Գիտօ՛ տեսիլքովը Սրբ. Մեսրոպ Մաշտոցի: Կը յանձնարարովի մասնատրաբար հայ աշակերտութեան և ընդհանրապէս հայ ընթերցոներուն:

2.- Եղիկարդ, «Ապրիլ 24», Երուասդէմ, 2014, 308 էջ:

Բանաստեղծութիմներու հասորը կը ներկայացնէ բանաստեղծ Եղիկարդի և Պատրիարքի ազգային-հայրենասիրական և հոգեոր թեմաներով գրուած ու ընարերգական շունչով յօրինուած ցարդ անտիպ մնացած ապրումները:

3.- Բագրատունի (Բագրատ Վրդ. Պուրձեան), «Լոյս Ուշացած», բանաստեղծութիմներ, 2014, Երուասդէմ, 78 էջ:

Հասորիկը կ'ընդգրկէ 1990-2012 տարիներու ընթացքին գրուած 67 բանաստեղծութիմներ, որոնք բանաստեղծին «արտի ու հոգիի խորքերէն մոթէն լոյսին վերբերուած, ապրուած զգացուաներու փոնչ մըն է»:

4.- Ara Voskian, “A Prince Among Equals”, Jerusalem, 2014, 264 pages

Պատմական վեպ՝ նուիրուած Ե. դարու ազգային ազատագրական պայքարի իրադարձութիմներուն, որոնց մէջ Վարդան Մամիկոնեան, Վասակ Սիմի, Գիտ Իշխան և Հայոց աւագանին ու հոգետրական դասը Ղետնդ Երեց, Եղիշէ և որիշներ կը պայքարին յանուն Հայաստանի հոգետր, մտաւր և խճնուրոյնութեան պահպաննան: Վեպի զիսաւր կերպարը Վարդան Մամիկոնեանն է: Ուժգնորէն կը յանձնարարովի անգիտախու Երիտասարդութեան:

ԱՍԱՅՈՒԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընորհակալութեամբ ստացած ենք.

1.- Արք. Գրիգոր Նարեկացի, «ՆԱՐԵԿ Աղօթամատեան», Երեան, «ՎՄՎ-ՊՐԻՆՏ», 2013: Գրաքար բնագրի հանդիպարութեամբ՝ արդի հայերէնի փոխադրութիւնը՝ Աշոտ Պետրոսեանի:

2.- Պարոյր Մուրադեան, «Կովկասեան Մշակութային Աշխարհը Եւ Հայաստանը», Պրակ Ա., Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ակադեմիա, Արեւելագիտութեան Ինստիտուտ, Երեան, «Հ ԳԱԱ «Գիտութիւն» Հրատարակչութիւն», 2008:

3.- Մինաս Գուճայեան, «Յուշամատեան, Պատմութիւն Չորք-Մարզպանի», Լոս Անձելս, 2006, 384 էջ:

ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵՐ ԴԱՍԱԽՈՍՆԵՐԸ

-Ա-

Դոկտ. Արամ Համբարեան

Ուսանած է Վանաձորի և Երեանի քաղաքոյն ուսումնական հաստատութեաններու մէջ, ինչպէս՝ Վանաձորի Գեղագիտական Կենտ-րոնի քանդակագործութեան և կեռամիկայի բաժինը, նոյն քաղաքի Ստեփան Ակաշաշեանի անուան Գեղարվեստի Դպրոցը, Ս. Արովեանի անուան թիւ 1 վարժարանը, Վանաձորի Պետական Մանկավարժական Ինստիտուտը, Երեանի Գեղարվեստի Պետական Ակադեմիայի դոկտորական բաժինը:

Երաւադիմի «Ժառանգաւրաց» Ընծայարանի դասախոսական կազմին միացած Երիտասարդ մասնագետներին մին է Դոկտ. Արամ Համբարեան: Ան ծնած է 1980-ին Հայաստանի Հանրապետութեան գեղատեսիլ Վանաձոր քաղաքին մէջ:

Ուսանած է Վանաձորի և Երեանի քաղաքոյն ուսումնական հաստատութեաններու մէջ, ինչպէս՝ Վանաձորի Գեղագիտական Կենտ-րոնի քանդակագործութեան և կեռամիկայի բաժինը, նոյն քաղաքի Ստեփան Ակաշաշեանի անուան Գեղարվեստի Դպրոցը, Ս. Արովեանի անուան թիւ 1 վարժարանը, Վանաձորի Պետական Մանկավարժական Ինստիտուտը, Երեանի Գեղարվեստի Պետական Ակադեմիայի դոկտորական բաժինը:

2011-ին ստացած է Արուեստագիտութեան թեկնածուի Կոչոա (Դոկտորա)՝ Ներկայացնելով «Տեղայնութեան և նորարարութեան միտուաներ Վանաձորի արուեստագիտներու ստեղծագործութեան մէջ (XX դարի 2-րդ կէս» վերնագրով ատենախօսութիւնը: «Նեղինակ է 17 ծանրակշիռ յօդուածներու և հրապարակուաներու իր մասնագիտութեան գծով, մասնակցած է գիտական ժողովներու և համագումարներու:

Դասաւանդած է հայ և համաշխարհային արուեստի պատմութիւն, կոմպոզիցիա, կերպար-ևստի դասաւանդման մեթոդիկա, գունանկար, ինֆորմացիա, գծագրութիւն, աշխատանքային ուսուցում, կրօնի պատմութիւն և կերպարուեստ:

Դոկտ. Արամ Համբարեան անդամ է Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան արուեստաբաններու բաժանմոնքի և Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Կաճառի (Ակադեմիա) Արուեստի Բնատիտուարի Երիտասարդ Արուեստաբաններու Խորհուրդի: Վերջերս ան արժանացաւ Դոցենտի կոչման: Ներկայիս ան կը դասաւանդէ:

Հոգեբանութիւն, Հայ մշակոյթի պատմութիւն, Փիլիսոփայորթիւն, Հայոց Պատմութիւն Ժառանգաւրացէն ներս:

«Սիրն»ի սոյն թուին մէջ և այսուետու յաձախ պիտի հանդիպինք իր գեղանկարչական գործերուն:

ՓՐԿԵԼ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆԸ

«Այս լեզուն,
լեզուն որ չըլի
մարդ ինչի՝ նման
կ'ըլի»:
«Այս լեզուն,
լեզուն որ չըլի
մարդ ինչի՝
կը նմանի»:

Խ. Արովեան,
«Վերը
Հայաստանի»
1841
Երեւան-Քանաքեռ

Ներու Կաձաղը, համապատասխան կրթական
մարմիններն ու նախարարութիւնները գործոն
քայլերու շիհմեն այս ուղղութեամբ: Բազմիցս
ահազանգած են ու կը շարունակեն ահազանգել
հայրենի մոռագրականները՝ ամելախ Հայաստանի
պետական լեզուին սպասուող անվերականգնելի
տխուր հետևանքներու մասին:

Արդի հայերէնի երկու տարբերակները՝
արեմոնահայերէն ու արեւելահայերէն համահա-
սար զաւակներն են իրենց ծնունդ տուած
դասական հայերէնին՝ գրաքարին, մէկուն ճոխա-
ցումն ու հօգորացումը ինքնարերաքար օժանդա-
կած է միահին՝ փոխադարձաքար հարստացնելով
գիրար: «Ետևաքար երկու տարբերակներուն
կրողները՝ գործածողներն ու պահապանները
պէտք է տէր ու թիկունք կենան իրարու:

Այս իմաստով հայրենի համապատասխան
հաստատութիւններու և յատկապէս զանգուածային
լրատուական միջոցները աւելի շատ առիթ պէտք է
ընծային աւելի յաճախ ունկնդիրն կամ հետուատա-
դիտողին լաելու արեմոնահայերէն լեզուն:

**ա.- Արեմոնահայերէնին վիճակուած
այսօրուան դժիւմ վիճակին առարկայական և
ներքակայական պատճառները**

Արեմոնահայերէնը և արեմոնահայ
քարքանները զի՞ն զացին զի՞նք կենդանի պահող
Արեմոնահայութեան նման: Ցեղասպանութեան
հարուածը իշաւ արեմոնահայութեան թիվն,
աւելի քան երեք հազարամեայ պատմութիւն
կերտած հայ ժողովորդին՝ պատճառ դառնալով
անոր կորոստին, մշակուային հաստատութիւննե-
րուն, կառոյցներուն, դարերու հոլովոյով
կուտակուած տնտեսական փորձառութեամբ

Քանի մը տասնամեակ-
ներէ ի վեր հայ մոռագրա-
կանութեան բացարձակ
մեծամասնութեան առաջ-
նային մոռագրութիւննե-
րէն մէկը եղած է Հայոց
ուլեղնիկ լեզուի երկուոր-
եակ զաւակներէն արե-
մոնահայերէնին սպասուող
շիջումը: Վտանգը, թէեւ
աելի նուազ չափով,
կը սպառնայ նաեւ
արեւելահայերէնին, եթէ
հայրենի պետութիւնը,
Հայաստանի Գիտութիւն-

հարուատ կեանքին, առեւ-
տորին, արեստներուն,
նիվական հարստութեան,
աշխարհիկ և հոգեսոր բազ-
մադարեայ կառոյցներուն:
Արեմոնահայերէնը նոյնպէս
ստացաւ կացինի հարուածը:

Վերապրող բեկոր-
ներուն զլացուեցաւ իրենց
կեանքը շարունակել
նախմիններուն բնօրբանին
մէջ, անոնք սփռուեցան
աշխարհով մէկ՝ իրենց հետ
տանելով ինչ որ կարելի չէր
կողոպտել՝ լեզոն, կրօնքը,
աւանդութիւնները՝ մինչեւ մէկ երկու սերունդ:
Այժմ ալմբախ կերպով խախտած են հայկակա-
նութեան ինքնութիւնն ու առանձնայատկութեան
հիմերը:

Յետ ցեղասպանութեան տարիներու
արեմոնահայ վերապրողները օրինակելի հաստ-
րով ու նոփրուածութեամբ իրենց տնտեսական
բարորութեան շափ ուշարութիւն դարձուցին
եկեղեցիներու, ակումբներու և մանաւանդ
կրթական հաստատութիւններու, յատկապէս
դպրոցներու շինութեան, որոնք թէեւ սլիզբները
խիստ համեստ էին որպէս կառոյց, սակայն
հետազային փոխարինուեցան հանգստաէտ ու
արդիական պահանջները գործացնող դպրոցաշն-
թերով: Այդ սերունդներու տեսիլիքն էր հայեցի
ուսում և դաստիարակութիւն ջամբել հեր որբերուն
ու վերապրած բեկորներու զաւակներուն:

Ի զին անսահման նիվական ու բարոյա-
կան մէծ զիոնութիւններու, զիսութեան լոյսին
բացուեցան վարժարաններ, որ տասնամեակներ
շարունակ դասաւանդուեցան հայերէն, հայոց
պատմութիւն, հայ երգ ու կրօնք: Երբեմի
թրքահու խեակներու զաւակներն ու թռոնները
դարձան ՀԱՅԱԽՕՍ, բաւական լաւ տիրապետե-
լով նաեւ հիմքնեկալ երկիրներու լեզուներուն և
մէկ կամ երկու միջազգային լեզուներու:

Խաչք՝ յաջողեցաւ այս գործը անցեալին,
եթէ աւելի աղքատ էինք, և ինչպէս և ինչո՞ւ
քանի մը տասնամեակներէ ի վեր թաւալգոր
կ'ընթանանք դէկի անդունով՝ «այդ զառիթափին
վրայ ... քչել կը տանելով միաներն ալ, ցանցա
բացառութիւններն ալ»: Աւելի կո՞ւշտ ենք արդեօք
հիմա, յոզա՞ծ ենք պայքարել, թէ՞ն մը կը նկա-
տենք հայ ըլլալը՝ «աելորդ» համարելով նաեւ
հայերէնով ուսուցուող դասանիւթերը, կը կարծենք

«Կը նահանջէ,
լեզուն,
կը նահանջէ,
լեզուն,
կը նահանջէ,
լեզուն»,

Հ. Շահնուր,
«Նահանջը Առանց
Երգի»
1929
Փարիզ

թէ հայերէնի՝ պատճառով մեր զաւակները ես պիտի մսան ժամանակակից աշխարհէն:

Ուրեմն նիւթը, փորն ու ստամոքսը յաղթա՞ծ են մեզ, և մեր նման հինաւորց ազգերը, որոնք երբեմնի Միջին Արևելքի քաղաքակրթութիւնը ստեղծողները եղած էն և ուսկի կամուրջները արեւելքի և արեամուտի, հիափի և հարափ միջեւ: Մենք և մեր նմանները մենք զմեց յանձնա՞ծ ենք այեւս ժամանակի համահարթիչ հոսանքին ու մամթիշին. կ'երեւ թէ «այսպէս եղեք է, այսպէս ալ պիտի շարունակով» մտածելով մենք զմեց յանձնած ենք ամէն կրողմէն փշող մահացնող հողմերուն, հիմա՝, եթք աւելի հարուատ ենք ու անքաղդատելիորէն բարեկեցիկ:

Սփիտը, մեծամասնութեամբ քաղկացած արեամտահայերէ, այս պարտուղական տիդմին մէջ ինկած է այսօր: Այս բոլորին վրայ եկած է աւելնալու որպէս «առ ու պղպէն»՝ համաշխարհայնացում կոչուած երկսայրի թուրը:

Բ.՝ «Հայերէն լեզուն գիտնալը այնքան կարևոր չէ(”), այլ հայ ոգին փոխանցելը...»

Վերջին քանի մը տասնամեակներուն շատ կրկնուած անհամ ու ճապաղ խօսք մը, որմէ կու զան ինքնաշխարեական ու նեխածութեան հոտեր: Մեր առարկութիւններուն դիմաց կը ստանանք այսպիսի պատասխաններ.

- իմ տղաս/արջիկս մէկ քառ հայերէն չի խօսիր, բայց տասը հայերէն խօսողէ աւելի հայու հոգի ունի...

- իմ թոռնիկս բնաւ հայլական դպրոց չէ զացած, բայց տեսնաս ինչե՞ր կ'ընէն: Ապրի 24-ի ատեն իր դպրոցին մէջ (օտար հանրային վարժարանի մասին է խօսքը)...

- իմ զաւակներս, թոռներս, ազգականիս զաւակները, զարմիկս այսինչը և այն internet-ին միջոցով հայլական մշակոյթի մասին կը գրէ և ի՞նչ նամակներ կը ստանայ, եւ այն եւ այն:

Կասկածելու պատճառներ չոնինք վերը նշուած հայերու հայրենասիրութեան ու կատարած գործունեութեան դրական ըլլալուն մասին: Ի հարկէ կ'ուրախանանք ու կը հպարտանանք, եթք կը տեսնենք թէ ինչպէս օտար ափերու վրայ հասակ առած երիտասարդներ խիստ գովելի աշխատանք կը տանին հայ զատի ճանաչման և հայ մշակոյթի ծանօթացման ուղղութեամբ: Ի հարկէ գովելի յատկանիշ մըն է հայ ոգի ունենալը, ժամանակակից էլեկտրոնային ու զանգուածային հաղորդակցման (twitter, դիմատեսոր...) միջոցներով հայանպաստ գործերով զրադիլը, բայց այս և ասոնց նման տարերախորէն

կատարուած աշխատանքները մեր վրայ կը թողուն սիրողական (hobby) տպատրութիւն: Մեզի մտահոգութիւն պատճառողը հայոց լեզուի իմացութիւնը ամիրամեշու չնկատողներու մօտ պատճառարանութիւններով, ինքնաշխարեական ու ինքնահանգստացնող բացատրութիւններով հիմնահարցը կտուրը նետելու փորձերն են:

Լեզուն ամբողջական հաղորդակցման ամէնէն զիյաւոր միջոցն է: Պատահական չէ որ պատմութեան ընթացքին մարդկային քաղաքակրթութեան զարգացման մէջ պեսութիւններ ամէն ձիգ ի գործ դրած են գրային խօսքի միջոցով զայիք լեզունդներուն աամսիկ իրենց նուաճումները, դաւանանքը, առասպեկները, գրոյններն ու հաստափիթներ, բարյական սկզբունքները և այլն: Ընդ որուա մէծ կայսրութիւնները տիրապետող ազգի լեզուին միջոցով ըրած են այդ բոլորը՝ շատ չնշյն բացառութիւններով՝ քաջ իմանալով որ լեզուին հետ անմիջապէս մոտաք կը գործնն նաեւ այսպիսի տարրեր, որոնք կը խաթարեն ազգային ոգին, դիմադրականութիւնն ու ինքնուրոյնութիւնը: Այլ խօսրով՝ կը գրանք ոչ միայն հողին ու հարստութիւնը, այլև ենթակայ ազգերու հոգին ու ոգին:

Ազգային լեզուն իր «համն ու բուրմունքը ունի». անիկա ինքնական կրողն է ազգային ինխուրոյն հոգերանութեան ու կենսափիլխութայթեան: Լեզուն այն շտեմարանն է, որ ամբարուած է ազգի մը դարերու փորձառութիւնը: Ազգային լեզուամտածողութիւնը ուրիշ քան չէ եթէ ոչ ազգային ինքնուրոյն յատկանիշներու հանրագումարը:

«Ետեւաբար, արեամտահայերէնի կրուստով մենք կը կրուսնենք կամ կ'աղաւաղենք հակայական գրաւոր ու բանաւոր մշակոյթի մը հետ հաղորդակցելու գործիք մը:

Դոկտ. Միհնաս Գումայեան

(Շարունակելի)

Խմբ.- Կը բաջալերէնք մեր ընթերցողները, որպէսզի իրենց կարծիքներով ու մեկնաբանութիւններով մասնակցին ու արձագանգեն վերոբերեալ խնդրի քննարկման:

ՏԱԳՆԱՊ

Թե՛ւ վարի խորհրդածութիւնները 12 տարուայ տարիի ունին, սակայն այսօր անոնք չեն կրունցուած իրենց քարմառիւնը։ Շահեկանութեան համար զայն կը յանձնենք ընթերցողներուն։

Հեղինակը՝ Լետն Անանեան (1946-2013), 2001-էն մինչեւ իր անժամանակ շիջուամը, կը վարէր Հայաստանի Գրողներու Միութեան Նախագահի պաշտօնը։

Ներկայացուող գրութիւնը առնուած է 2013-ին հրատարակուած «Ժամանակ և Ողի» հասորէն, Անթիլիաս։

Լետն Անանեան

ՊԵՐԵԱ աւելորդ է նշել, թէ ինչպէս է հազարամեկների ընթացքում մեր մայրենին կիսել իր ժողովրդի պատմական ճակատագիրը, նրա հետ դժուար ժամանակ անցնելով՝ խուացած-թիվելացած հասել մեր օրերը՝ մշտապէս մնալով հայոց ինքնութեան հիմքն ու հայելին։

Անկախութեան տասնամետակի նուածուամբ մէկը հայոց լեզով պետական կարգավիճակն է՝ վաերագրուած-ամրագրուած Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեամբ և լեզով մասին ՀՀ օրենքով։

Ազգային և պետական լեզով այս բարձրագոյն չափանիշների պահպանման մտահոգութեամբ են թելադրուած հասարակական թէժ քննարկուաները՝ կապուած լեզով ուսուցման հրատապ իհմանախնդիրների, ինչպէս նաև մեր լեզուարազարկանութեան ոլորտում կատարուող վասնգատը տեղաշարժերի հետ։ Մանաւանդ որ այս մտահոգութիւնը նոր դարասկզբի աննախադիպ անցուաների ու աշխարհաբարձրական փոփոխութիւնների մէջ միայն մերը չէ և յառկապէս թելադրուած չէ փոքր ազգի ինքնապահպանման բնագրով։

Թերթէք ռուական մամուլը և կը համոզուէք, թէ ինչ ուժգնութեամբ է ռուա մոտարականութիւնը զգմունքեան թմբուկներ խփուած Ռուսաստանի քաջամազգ Դաշնութեան տարածքուած, թուա է, թէ անխոցելի ռուաերէնի հնարաւոր հոգեվարքի երկիրով՝ լայտարարելով, թէ իր երկրու պետական լեզուն պէտք է լինի մէկն ու միակը։ Եւ եթէ քաջամախիլոնանց Ռուսաստանն է տագնապած,

ԼԵԶՈՒԻ ԿՈՐՈՒՍԸՆ ԱԶԳԻ ԿՈՐՈՒՍ

որ ռուսաց լեզուն բառացիօրէն յայտնուել է միջազգային նորօրեայ խաչակիրների ծրագրուած արշակի կրնկի տակ, առաել ես մենք, փոքրաթիւ լինելով, չպէտք է պարտադրաբար կամ կամովին, որիս թելադրանքով կամ տարափոխիկ սորկահանութեամբ ուսնալիս տանք մեր մայրենին։ 21-րդ դարում հեծանի չես յայոնագործի՝ պարզապէտ պիտի փոխառու ու վերահաստատել ռուսների լեզուարականութիւնը, մեզանուած եւ հայերէնը պետական լեզուն է՝ մէկն ու միակը։

Գաղտնիք չէ թէ անցեալ դարավերջին (և այսօր էլ), ինչ ծան փորձութեան ենթարկեցին մեր կրթական համակարգը այսպէս կոչուած բարենորոգիչները, վարեցին ու ցանեցին մեր աւանդական մանկավարժութեան խորք, օտարամատ հոններ, և թէ ինչ աերներ գործեցին յատկապէտ լեզուարադարձականութեան մէջ, որին գիշին վարսափրութիւն սովորելով։ Տուալ դէպրու որքը մեր ուկեղնիկ հայերէնն էր և բազմադարեայ գրականութիւնը։ Եւ մենք անխուասիելի նահանջ արձանագրեցինք։

Բարեքախտաբար դպրոցն իր բնոյթով պահպանողական կառոյց է, և թերեւ նրա ուժը ինչն պահպանողականութեան մէջ է, որ մերժու է ամէն կարգի անխոն ու անհեռանկար միջանութիւն։

Իրենց մասնագիտական անաշառ գնահատականն են սպասուած այն նորարարութիւններն ու «գիտափորձերը», որոնք ներդրուած են լեզով ընազաւառում, անշուշտ, որեւէ գիտութիւն տեղապոսոյթ չի կարող յաղթահարել առանց առաջննարացի փորձերի, որոնք անպայման պէտք է նպատակ ունենան մայրենի լեզով ուսուցման մերժուների կատարելագրուուն ու հարաւացուած։ Եւ ոչ թէ անպայման բազմաթերու կրթական հայեցակարգի հաստատման գնուով վերաբաններ որեւէ օտար լեզով գերայատութիւնը հայերէնի նկատմամբ։ Ոչ որ չի տառապում զաւառական կարձատեսութեամբ և չի նսեմացնում յառկապէտ անգերէնի ու ռուաերէնի առանձնայատուկ դերն ու տեղը մեր իրականութեան մէջ, սակայն ուսումնական գիտափորձերը պիտի ընթանան բացառապէտ մասնագիտների հսկողութեամբ։

Եւ, վերջապէտ մեր յստակ ու անզիջում վերաբերնունք պէտք է արտայայտենք լեզուական խաթարուամների դէմ, մասնատրաբար Ազգային ժողովում, որի բարձր ամբիոնից հայերէնը ամէն

Աստծոյ օր նահատակում ու վերայանում է, և որը անխոնչ յանառութեամբ մեզ է հրամցնում զանազան ու զարմանազան օրինագծեր: Այդ օրինագծերի բուն նպատակը աւելի քան թափանցիկ է և ապազգային...

Այսօր բոլորս, թէ՛ պետութիւնը, որ հայոց լեզուի պահպանութեան և զարգացման երաշխատորն է, թէ՛ ուսուցիչը, որ հայերէնը անմեռ է պահում հայ աշակերտի հոգում, թէ՛ գիտնականը, որ կոչուած է ոչ թէ քանդելու, այլ ամրապնդելու մեր լեզուազիտութիւնը, և թէ՛ քաղաքական գործիչը՝ անզամ իր նախընտրական խաղերում, պէտք է առաջնորդուենք մի անբեկանելի ճշմարտութեամբ՝ լեզուի կորուսթը ազգի կորուստ է: □
(Հնդգծուած մերն է-Խմբ.:)

Ի՞նչ լօւս էն ՄԵԾԵՐԸ ՏԱՅՈՒ ԼԵԶՈՒԻ ՄԱՍԻՆ

❖ Յունարէնը մեղմ է, հոռմէական լեզուն՝ հզօր,
հոներէնը՝ ահարեկող, ասորերէնը աղերսական,
պարսկերէնը՝ պերճ, աղաներէնը՝ գեղեցիազարդ,
...հնդկերէնը ճռոտղական, հայերէնը՝ քաղցր, որ
միաժամանակ կրնայ միաս բոլոր լեզուներու
յատկութիւնները ամփոփել իր մէջ: (Եղիշէ)

❖ Տասը լեզու սորվեցէք, բայց ձեր լեզուն
ամէնէն բարձր պահեցէք:
(Խաչատուր Աբովեան)

❖ Լեզուն ազգին հոգին է. կենդանի է այն
ազգը, կենսունակ է առաջինը, ուրեմն
կենսունակ է երկրորդը: (Վահան Տերեան)

❖ Հայ լեզուն տունն է հայուն, աշխարհի չորս ծագերուն:
(Մուշեղ Իշխան)

❖ Մայրենի լեզուն թանկագին զանձ մըն է՝
դարաւոր սերունդներու աշխատանքով
գոյացած և մեզի աւանդուած, և պէտք չէ
մոռնալ, թէ երբեք իրաւունք չունինք անփոյք
և անխոնամ ըլլալու, ծոնկու և աղճատելու
զայն:
(Լետն Շանթ)

❖ Մեր հայերէնը մեզի աւանդուած
ժառանգութիւններէն ամէնէն շրեղն է:
Ամէնէն իրականը մեր գեղեցիկ, հարուստ
և մեծավայելուց լեզուն է: Հրայրքով և
խանդավառութեամբ, ես վստահ եմ որ կը
պաշտպանենք զայն: (Զապէլ Եսայիսան)

Հաւաքեց՝ Ցովսէի Նալպամտեան

Արդեօք կա՞յ հայ մը, որ Քէօթահիա
անոնց լսելուն պէս չի մտարերեք Կոմիտաս
Վարդապետը՝ «Մեծ Երգահան ու գիտնական,
մեծ Երգիչ ու բանաստեղծ, նուազարար ու
խմբավար»ը ըստ Պարոյր Սեալի:

Կոմիտաս, ազականի անոննով Սողոմոն
Սողոմոննեան, ծնած է 26 Սեպտեմբեր 1869-ին ի
Կոտինա-Քէօթահիա, որ մենք կը հասնինք իր
ծննդեան 144-րդ տարեկանձևն որ մը առաջ
միայն: Ան զաւակն էր Գէորգ և Թագուհի
Սողոմոննեաններու: Հաջի մէկ տարեկան՝
դժբախտութիւնը կ'ունենայ կորսնցնելու իր մայրը,
իսկ եօթը տարեկանմն՝ հայրը: Բայց իր կանխա-
հաս որբակեան այս մեծ դժբախտութիւնը,
իրականութեան մէջ, ոյնչ էր իր գալիք ահոելի
ու բատմելի դժբախտութիւններուն՝ արտօիք,
բանտարկութեան, ծեծի և անօրութեան: Եւ շատ
հաւանաբար իբր հետեանք այս բոլորին, 1916-ի
սկզբաները ի յայտ կու զան իր խիստ ցաւայի և
մահացու հիանդութիւններուն ախտանշաները,
որու ամէնէն ցաւային և անբուժելին իր մտային
խանգարումներն էին: 1916-ի Ապրիլին կը տեղա-
փոխուի Փարիզ, Վիլ-Էվրար արուարձանի
հիանդանոցը, ապա 1922-ին Վիլ-Ճուիֆ հիան-
դանոցը, որ 13 տարի կը մնայ մասնագետ
հոգեբոյժներու խնամքին տակ, բայց ափսո՞ս, ի
զո՞ր: Կը վախճանի 31 Հոկտեմբեր 1936-ին, իսկ
յաջորդ տարին իր զմռառած աձննը կը փոխա-
դրուի Հայաստան, Երեանի պանթեոնը:

Փարիզ, հիանդանոցին մէջ եղած ատեն,
յաձախ իրեն կ'այցելէին հայ Երամիշուներ ու
Երգիշներ, որոնց շարին նաեւ իր մուերին
բարեկամը՝ Նկարիչ Փանոս Թէրլեմզեանը, ըստ
որու վկայութեան, Երք Վերջին անգամ ըլլալով
իրեն կ'այցելէն, ան սթափելով կը շնչայ. «Մեր

ՈՒԽՏԱԳԵԼԱՅՈՒՄ

Գեր. Եսայի Սարմագեան

ԿՈՒՏԻՆԱ - ՔԷՕԹԱՀԻԱ

դրանը խնկի ծառ, կիվիա ջան» քաղցրահնչյան
երգը: Ապա Երեանի մէջ հայրենի հողին կը
յանձնեն Կոմիտասի աձիւնները, Փանոս Թէրլե-
մզեան լցոն աշքերով և դառնապէս հելելկա-
լով, ափ մը մոխիր կը նետէ դագաղին վրայ և
կ'ըսէ: «Վերջապէս հազար մուրագիդ՝ քու հայրենի
տոքք հողին մէջ հանգչելով: Յափտեալկան
հանգստ ուկորներուդ, անման Կոմիտաս»:

Եթե ես խորասուզուած էի այս տխոր և
հոգեմաշ յուշերուն ու խորհրդներուն մէջ, մեր
ինքնաշարժը Կ'ընթանար քաղաքի փողոցներուն
մէջն, մէկ կողմէն բարձր և գեղեցիկ շնորհով
օժուուած, իսկ միա կողմէն ալ հին և միայարկ
տուններով, որոնք բանեցան թէ հայերու եղած են,
թերեւ ալ, ո՞վ գիտէ, անոնցմ մէկն ալ եղած է
Կոմիտաս վարդապետի ընտանիքին՝ Սողոմոննեան-
ներու բնակարանը: Եթև գիտեր թէ արդեօք որեւէ
փորձ կատարուած է անոր տեղը գտնելու: Եթէ
Երբեք օր մը գտնովի, հասատացէք որ անիկա
կ'ըլլայ հայկական մեծագոյն սրբավայրերէն մէկը,
որ ամէն տարի տասնեակ հազարաւոր հայեր
ուխտի կերպան՝ աղօթելով միաձայն, բարձրաձայն
և ողբաձայն երգելու Կոմիտասի անզուզական և
չնաշխարհիկ «Տէր Ողորմեան» և անշուշտ և
անպայման, երգելու երկնասլաց ու լուսկեաց
«Կոռնկը»:

- Կոռնկ, ուստի՝ կու զաս, ծառայ եմ ձայնիդ.
Կոռնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չոնի՞ս,
Մի՞ վազեր, երամիդ շոտով կը հասնիւ.
Կոռնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չոնի՞ս:

Ս. Յակոբ, Երուսաղէմ, «Վերջին Ընթրիքը»,
Քէօթահիայի գործ

ԱՆՀՈՒԵԼԻ ԶԱՆԳԱԿԱՏՈՒՆ
(Հատուած)

Դու մեր հաստատ Մասիս սարը՝
Վստահելի թոկունքն ես մեր,
Մեր երգերի Ծովասարը ու Բինգէօլեան ակրունքն ես մեր,
Մեր արնոտուած հաւրի լեզուն,
Մեր կարօտած ֆիտան եարը,
Մեր լեփլեցուն հոգինելի ձայնատարը,
Մեր երգերի իրա որ տոքա՞ն-ձայնատա՞ռը,
Չայնասրփի՝ տը մեսդանի
Ու ձայների թանգարա՞նը,-
Մեր հայկական երգարևո՞նը...

...

Եւ մեզանից արդ ընդունիր
Երախտիքի այս խաչըո՞ւը,
Այս խաչքուը՞ր՝ ըն իսկ հերկի:

Ընդունիր դո՛ւ,
Դո՛ւ մեր երջի
Մշտահնչին նուազարան.
Ընդունիր դո՛ւ՝
Մեր ցաքուցիր
Մասունքների հաւաքարա՞ն
Դո՛ւ խազերի մեր քերական
Դո՛ւ հոգեւոր մեր շարական
Դո՛ւ սրբարան
Մի աւազան,
Որ մեր հոգին ախտահանեց,
Դո՛ւ քիբլական մի գաւազան,
Որ ուր դիպա՝ աղքիւր հանեց,
Դու մի կարօտ ու մեր մորմոք
Մեր տաղի քուրմ,
Մեր խաղի մոզ,
Մեր մշտահունչ ու մըշտարթուն
Անլուելի զանգակատո՞ւն...

ԹԱՐԳՄԱՆԴԱՅ

85

85-ԱՄԵԱԿ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ ՍՐԲՈՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ
ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1929 2014

Նահապետ Մելքոնեան

Ամէն անգամ, երբ կը փորձեմ
Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի
(ԱԹՎ) հիմնադրութեան տարրեր ամեակներու
մասին թուղթին յանձնել մտածումներս,
կը մոտաբերեմ այդ լուսամիտ և «տարօրինակ»
վանականները, որոնք Համաշխարհային Ա.
Պատերազմին ու Յեղասպանութեան
արհաֆրքներէն ետք, սրտաբեկ ու վշտահար,
սակայն անկուտրուն կամքով ու հաւատ-
րով անսասան, պէտք է որ տիրութիւն
ընէին անապատէն եկած սերունդին
նահատակ, ու հայեցի դաստիարա-
կութիւն ջամբէն որբերու սերունդին:

Քսանմէկերորդ դարասկիզբին,
երբ պատմութիւնը կը կրկնէր ինքանին,
երբ մարդ արարածը տակա կը հեռանայ
Աստուծմէ, երբ գազանացած մարդը

կը շարունակէ ցեղասպանութիւնը, երբ քաղաքներ
ու երկիրներ կը քանդուին մեր աշքերուն առաջ,
երբ նիմֆականացած այս աշխարհին մէջ ամէն օր
ականատես կ'ըլլանք մարդ արարածի վայրագու-
թիւններուն, ինչպէս գրեմ, ինչ գրեմ եռամեծար
վանականներուն մասին, որոնք կեանքի լոյսն ու
կենաց հացը քաշնեցին որբերու այն սերունդին,
որոնք Եղեռնի սահմոկեցուցիչ օրերուն անապատի
առաջներուն վրայ սորվեցան իրենց առաջին
ԱԲԳ-ի դասը:

...Մարդիկ կը փիճն ու կերթան, երբ
իրենց հոգին չ անդամագրուած կեանքէն վեր,
նիմֆեղէնէն վեր, շերսմագոյն իմաստի մը, վես
գաղափարի մը:

Ահաասիկ այս հաւատրով է որ Երուսաղէմի
Սրբոց Յակոբեան Սիարանութիւնը, զիսատրու-
թեամբ մեր մեծագոյն գիտնական և մոռատրական
վանականներէն Տ. Եղիշէ Արք. Դոփեան Պատ-

րիարքին, որոշեց անդամագրել որբերու այդ
սերունդը, շերմագոյն իմաստի մը, մկրտելով
անոնց հոգին, իմացական այնպիսի աւազանի մը
մէջ, որ «կապարն յուլի, նիմֆը յոգի դառնայ»:
Եւ այսպէս...

Վաղուան տեսիլքը իրենց աշքերուն մէջ,
Ս. Յակոբայ Սիարանութիւնը հոգեպէս
սպառազինուած տրամադրեց 50.000
հազար սթերլին, որպէսզի Հայոց
Վանքին մէջ կառուցուի հրաշագործ
մտքի տաճար մը, որպէսզի այնտեղ
ակօսուին և սերմանուին ուժը՝
սաղիմական ոգիին:

1929-ը Հոկտեմբերին, Տ. Եղիշէ Արք.

Դոփեան, շրջապատուած միարանից հայրերով,
կը կատարեր բացուած Երուսաղէմի միակ այս
կրթական Տոնին և զայն կը կոչէր «Սրբոց Թարգ-
մանչաց Վարժարան ի լիշտակ մեր գիրի և
գրականութեան ստեղծիչ անզուզական զոյգին,
Սրբոցն Սահակայ և Սեսրոպայ», ինչպէս
կը վկայէր նախկին տեսուչ Սերովիք Արք.
Մանուկեանը:

Աւելի քան ութ տասնամեակներ անցած
են այսօր այն օրէն, երբ քար առ քար մարմին
կ'առներ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանը, վանքի
Զամ Թաղի շրջաբալին մէջ:

Աւելի ուշ, 1950-ական թուականներուն
Թարգմանչաց Վարժարանը կ'օժոուէր Երկրորդա-
կան ուսման քաժանունքով, շնորհի երկու
տեսլապաշտ նոփեալներու, առաջնը՝ Վարժարանի
Երկարամեայ և անձնուէր տեսուչ՝ Տէր Կիրեն
Եպսկ. Գարիկեանի, Երկրորդը վաստակաշատ

S. Վահրամյան
Գարիկեան

ուսուցիչ և տնօրէն
Դրն. Եղիա Տիգրանեանի, որուն
շամբերուն շնորհիւ
շրջանաւարտ
աշակերտուները յիս-
նամեալ մը ամբողջ
պատրաստուցան
անզիական GCE
քննութիւններուն:

Այսօր, երբ

կողոքունենք փառքը Թարգմանչացին, կը մոտերենք
արդար վաստակը այն բոլոր մշակներուն՝ հոգե-
տրական թէ աշխարհական, որոնք իրենց ամբողջ
կեանքը ի սպաս դրին վեմ զաղափարի,
հայորէն դաստիարակելու, հայկականութեամբ
թթելու հոգիները՝ սադիմահայ զաղութիւներուն...
այնպիսի ոգիով, որ չմի ան նոյնիսկ
«օտար ու ամայի ձամբաներու վրայ»:

Մենք տեսանք այդ ոգին Թարգմանչացի
աշակերտուներուն մէջ, որոնց սրտառուց տողերը
արձանագրեցինք վարժարանի յուշամատեաննե-
րուն և ԱթՎ-ի Սանուցի «Հայ Երուաղէմ»
պարբերաթերթին մէջ:

Մենք տեսանք այդ բազմապատկուած
ոգին ԱթՎ-ի Սանուցի ձեռնարկներուն, որ ի մի
համախմբած էր բոլոր մէկ ընտանիքի նման,
սադիմական օրերու քաղցրութեամբ ու ջերմութեամբ,
հարազատութեամբ ու սիրով... որովհետեւ ուժը
այդ ոգինին՝ տակաւ կ'ապրի մեր մէջ:

Թէպէտ այսօր չկան երեմնի «հսկաները»
Թարգմանչացին, որոնք «մարմին ու կերպարանք»
տուին, ուստանական բարձր մակարդակով
սերունդներ դաստիարակեցին, սակայն այդ
պայքարը յարատեւելու և գոյատեւելու՝ կը շարու-
նակով:

Այսօր ինչ սերունդի ալ պատկանինք,
մանկութեան և դպրոցական օրերու նոյն պատ-
մութիւնն է, որ կը կենդանանայ մեզմէ իբրաքան-
չիրին շրթունքին վրայ, նոյնիսկ ժամանակին
անզամ չկրցաւ իր փոշիներուն տակ թաղել յուշերը
անոնց, որոնք «տաք են դեռ համբորի մը չափ»,
ինչպէս պիտի ըստք բանաստեղծը՝ Եղիքարդ:

Անցնող տասնամեակներուն Երուաղէմը
պարպուցաւ հայութենէ:

Այո՛, բաղաքը կրնայ պարպուի մեզմէ,
բայց այդ ոգին երբեք չի պարպուի Սադիմահայէն:
Ահա և այսպէս Թարգմանչացի աշակերտուներու որ
որ ալ զացին, ամէն զաղութիւն մէջ, Երուաղէմն՝
Ամերիկա, Երուագա կամ Աստրայիա... իրենց
մասնակցութիւնը բերին զաղութային կեանքին,

մշակութային, եկեղեցական, քաղաքական թէ
ընկերային ձամբով, սատարելով հայակերտուամի
և հայապահպանումի վեհ գործին:

Թարգմանչացի աշակերտուներու կեանքին
մէջ արձանագրած նուաճումները...պատիւ
կը բերեն Սաղէմի Լուսոյ Վառարան Թարգման-
չացին, որ այսօր շորջ 1800 շրջանաւարտուներու
հունձրով՝ փայլուն էջ մը կը գրաւէ սփիտքի հայ
վարժարաններու տարեգրութեան մէջ:

Այսօր 85-ամեակն է Սրբոց Թարգմանչաց
Վարժարաննին և Կիվայններան Մատենադարաննին:

Սովորական դարձած այս ամեակներու
նշումը պէտք չէ միայն դառնան ոգեկոչում ու
յիշատակում, հանդիսավոր կամ տօնախմբութիւնն,
այլ Թարգմանչաց Սերունդին կտակը, որ մեզի
հասած է Թարգմանչաց Վարժարանով, պէտք է
կեանք դառնայ, մաս կազմէ մեր առօրեային,
ապրի մեզի հետ, շնէ մեզի հետ և վերցապէս
փոխանցով սերունդներուն գալիք:

Այլապէս...

Տարին անգամ մը Սրբոց Թարգմանչաց
Վարժարանի հիմնադրութեան և Սրբոց Թարգ-
մանչաց Տօնը ոգեկոչելով. «Որք Զարդարեցին»
շարականը երգելով...կամայ ալամայ գիտութեամբ
և անգիտութեամբ կը շարունակենք մեր կեանքը...
«լո՛ւ ցաւեր»ով:

Աւելի պարզ ըսեմ... աւելի պարզ գրեմ...

Երբ հայ եկողոն խամրած կը մնայ նորա-
հաս սերունդին շրթունքներուն վրայ...

Երբ Հայ գիրքը կը կորսնցնէ իր երեսնի
ընթերցողներու պապակած հոգին...

Երբ Հայ եկեղեցին թիշ մը ամէն տեղ
կը կորսնցնէ իր սրբազան արարողութիւններու
հոգեզմայլ շարականները...

Երբ օտար բառեր ի նշ հեշտութեամբ
կը բարբառին մեր շրթներուն վրայ, մեր զաւակ-
ներուն շրթներուն վրայ, փոխան մեր ուկեղնիկն....

Ահա այս «լո՛ւ ցաւերուն» ի տես...
կ'ալեկոծի մեր հոգին, թէ հայ եկեղեցին որքան
կարիքն ունի այսօր Թարգմանչաց սերունդին
նշան, լուսամշտ, անձնութաց ու նուիրեալ
վանականներու, առաջնորդներու՝ աշխարհական
թէ հոգեւորական, վերանայելու մեր ինքնութեան
իսկ սպառնացող ու անադմուկ մեր կեանքին մէջ
սողացող վտանգներուն անձան:

Գայիք տասնամեակներու համար ո՞վ
պիտի բանայ հասարքի ակսոները, եթէ ոչ հայ
եկեղեցին, հայ վանական ու կրեղը, վերընձիւելու
հայու հոգին, վերընձիւելու եկուն ու մշակոյթը,
գիրն ու գրականութիւնը, և մանաւանդ հոգեւոր
հարուտ հայ գրականութիւնը, յաղթահարելու

Սրբոց Թարգմանչաց աշակերտութիւնը, 2013. կեղրոնք Տեսուչ՝ Նորայր Վրդ. Գազագեան

Նոր մարտահրաւելուները:

...Ահա թէ ինչո՞ւ այս տօնակատարութիւնը, այս տարեղարձը, 85-ամեայ այս հանգրուանը, հարկ է որ ինքնաքննարկման, հաշուեյարդարի առիթ մը ըլլայ մեզմէ իրաքանչիփն համար... հոգեսր թէ աշխարհական, նոր թափով շարունակելու Դուրեանով սկսուած վեհ գործը:

...Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի 85-ամեակին առթիւ, ԱՄՓՎ Սանուցի և մեր բոլոր

անդամներուն անունով ի սփիտս աշխարհի, անգամ մը ես մեր սիրոյ, հաստարմութեան և զօրակցութեան հետ, յարգանքի և երախտագիտական զգացումները կը յայտնենք Երուասիլի Ս. Յակոբաց գինուրապեալ միաբանութեան և անոր Գահակալին՝ Ամենապատի Տ. Նորիհան Արք. Սանուկեանին, որուն բարձր հովանաւութեան տակ Թարգմանչացը կը շարունակէ իր երթը յաղթական:

(Յապատումներով)

ՀՕՒՐԵՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԵՆ

Ա.- ԲԱՑՈՒՄ

2014-2015 տարեշրջանին վարժարանս սկսաւ իր 85-րդ ուսումնական տարին: Նախ Սեպտեմբեր 1-ին կատարուեցաւ Վարժարանին նախարացումը՝ Տեսուչ Հ. Նորայր Վրդ. Գազագեանի բարի գալուստի շեմ խօսքերով: Ապա ան հակիրճ ակնարկով մը տեղեակ պահեց աշակերտութիւնն ու ներկաները նոր տարեշրջանին կատարուելիք աշխատանքներու և ծրագիրներու մասին: Այսուհետեւ Պրն. Յարութ Պաղամեան աւելի մանրամասնութիւններ տուաւ կարգ մը ծրագիրներու մասին, ինչպէս նաեւ ծանօթացուց յաջորդ օրուան պաշտօնական բացման յայտագիրը:

Սեպտեմբեր 2-ի առաւօտեան տեղի ունեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի

պաշտօնական բացման արարողութիւնը, որ ներկայ էր նաեւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան հոգետրական դասը՝ առաջնորդութեամբ Լուսարարապետ Տ. Սեան Արք. Ղարիպեանին: Հիգերու շարքին էր Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուատը Հիպատոս Տիար Ցոլակ Մոմեան, հաւաքուած էր նաեւ ծնողներէ ու հարզապաններէ բաղկացեալ ստուար հասարակութիւն մը: Նախքան 2014-2015 տարեշրջանի համար նախատեսուած հայկական և այլ դպրոցական ծրագիրներու ներկայացումը, երկսեռ աշակերտութեան, ծանօթացուցան նաեւ նոր ուսուցիչ-ուսուցչութիւնները իրենց որակատրուաններով:

Այս տարի նոյնական աշակերտութեան թիւը որոշ աճ մը արձանագրելով ընթիանուր թիւը հասաւ 157-ի:

❖ - ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ 23-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՐՉ

Հայաստանի անկախութեան տարեդարձը նշուեցաւ Սեպտեմբեր 19-ին՝ թէ՛ հայերէնի դասապահերոն և թէ՛ կիսօրէ եռք. օրուան զիսատր ձեռնարկն էր Հայաստանի նոփրուած ընդհանուր զարգացման և զիտելիքներու մրցոյթը, որ անցաւ մեծ խանդավառութեամբ:

❖ - ՄՐԳՈՅ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԻՒԾ

Սրբոց Թարգմանչաց նոփրուած աւանդական հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ 1 Նոյեմբերին: Աշակերտական ուժերով պատրաստուած թատերական պատվերով ներկայացուեցաւ Ե. դարու պատմական մեծ իրադարձութիւնը, որ մեր մեծագոյն հեմբերը՝ Սահակ Կաթողիկոս, Մեսրոպ Մաշոց, Վուաշապոն արքայ և Սույր Թարգմանիչները փոխանցեցին Գրոց Գիտի խորհուրդն ու նշանակութիւնը: Օրուան զիսատր պատզամահուուն էր աւարտական դասարանի հայերէնի ուսուցիչ Դոկտ. Մինաս Գուայեան:

Ինչպէս աւանդութիւնն է՝ Թարգմանչաց օրուան նոփրուած պատրաստք մատուցեց Վարժարանի տեսուչ Հ. Նորայր Վրդ. Գազագեան:

❖ - ՏԱՆՈԹԱՑՄԱՆ ԴՏՈՅՑ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ԹԱՂԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

«Ճանչնանք մեր իինաստրց կառույցներն ու շրջապատը» կարգախօսով աշակերտական «Ներքին» պոտոյտը անցաւ աշխոյժ և բարձր տրամադրութեամբ: Տեսուչ Հ. Նորայր Վրդ. Գազագեանի զիսատրութեամբ աշակերտութիւնը մեկ առ մեկ ծանօթացաւ վանքի զանազան բաղերուն, բնակիչ և եկեղեցական ու աշխարհիկ կառոյցներուն, անոնց նշանակութեան և պատմական արժեքներուն:

❖ - ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Քաջալերելու համար նախաձեռնութեան և պարտականութիւններ ու պարտաւորութիւններ ստանձնելու ոգին, այս տարի նոյնչին տեղի ունեցաւ աշակերտական խորհուրդի ընտրութեան հետ առնչուած հայար և ընտրաշաս, ապա, 10 Նոյեմբերին, գաղտնի բուհարկութեամբ ընտրութեան Աշակերտական խորհուրդի յանձնախուամբ հետեւալ կազմով.

**Յակոբ Յակոբեան՝ Ատենապետ
Տիգրան Էնոյեան՝ Քարտուղար
Սիմոն Խաչատրութեան՝ Քարտուղար
Սարին Կեձէգուշեան՝ Գանձապահ
Նանար Նազարշեան՝ Հանրային
Յարաբերութիւն:**

❖ - ՏԱՐԵԿԱՆ ԴՏՈՅՑ ԵՒ ԶԻԹԱՊՏՈՒԽԻՒ ՔԱՂՈՒՄ

Աշակերտական տարիի յիշողութեանց մէջ միշտ ալ անմոռաց կը մնան տարեկան պոտոյտներն ու դաշտագնացութիւնները, որոնք միաժամանակ դաստիարակիչ նշանակութիւն ունին ուսման ու կրթութեան բարդ ու պատասխանառու գործնթացին մէջ:

Այս զիսակցութեամբ Նոյեմբեր 6-ին տեղի ունեցաւ տարեկան պոտոյտը դէպի Թիգերիա լիճը: Այս ընթացքին աշակերտները ոչ միայն անցուցիչ հաձելի և ուրախ-գուարք ժամեր, այլև ծանօթացան կարգ մը պատմական վայրերու Սույր Տեղեաց մէջ:

Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանին յատուկ է նաև վանքապատկան կարուածներու մէջ գտնուսող ձիթենեաց ծառերու ձիթապտուող հաւաքելու աւանդութիւնը: Այս առթիւ երկառ աշակերտութիւնը մեկնեցաւ վանքապատկան Պարոնտերի պարտէզները և հաւաքեց մեծ բանակութեամբ մշակուելու պատրաստ կանաչ հատապտուղները:

❖ - ԿՈՄԻՏԱՍԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՅՑ

Տիար Հայկ Խաչատրութեան, Միզորիին, ԱՄՆ, իր կոնց՝ Արքինէ Խաչատրութեանի անուան նիփական մըցանակ մը հաստատած էր շարադրութեան տարեկան մըցանքի մը համար: Այս տարուան նիփն էր «Կոմիտասն ու իր դերը Հայ

Երաշտութեան մէջ»: Մասնակցեցան շորջ 20 աշակերտներ վերի կարգերէն: Առաջին մրցանակին արժանացաւ աւարտական դասարանէն Նանար Նազգաշնան, Բ. մրցանակը ստացաւ Սիմոն Խաչատրութեանը (աւարտական), իսկ Երրորդը՝ Սարին Կենեզուշնան:

Ը.- ՌԱՏՁԻՒ ԻՐԵՃԵԱՆ ԿԸ ԽՈՍՔ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ

Նոյեմբեր ամսուն Երուաղէմ ժամանած էր գաղոփիս հարազատ ծնունդ, Թարգմանչաց վարժարանի շրջանապատ Տիար Գրիգոր Իրէճեան իր երկու զաւակներուն՝ Ռաֆֆիին ու Հրաշին հետ: Անոնք այցելեցին իրենց հարազատ վայրերը, առիթէն օգտուելով Ռաֆֆի Իրէճեան շահեկան ծանօթութիւն մը տուաւ սահիկներու ցուցադրութեամբ իր՝ Հայրէնիքի ու Արցախի մէջ կատարած հեծիկի շրջապտոյտին ու փորձառութեան մասին:

Ը.- ԶԱՆԱԶԱՆՔ

- Կեկտեմբերին աշակերտութիւնը կը պատրաստով Ա. կիսամեայ քննութիւններուն և Նոր Տարուայ ու Ս. Ծննդեան արձակորդներուն, որոնք Երուաղէմ մէջ տեղի կ'ունենան միւս հայագաղութներէն տարբեր ազգային աւանդութիւններով:

- Ուսումնական տարեշրջանի սկիզբը, դասաւանդութիւններէն անմիջապէս առաջ, տեղի ունեցան նաեւ ուսուցական ուսումնա-դաստիարական նստաշրջաններ, որ մասնակիցները ներկայացնուին ուսումնառութեան մէջ կատարուած նորամուծութիւնները և անոնցմէ: օգտուելու հնարաւրութիւնները:

- Նոյեմբեր ամսուն տեղի ունեցաւ ծնողառուցական Ա. հանդիպումը: Մեծ թիվով ծնողներ ներկայացաւ համապատասխան ուսուուցիչներուն, լսեցին ու հաղորդակից եղան իրենց զաւակներու ուսումնական վիճակին մասին:

ԿԵԱՆԱԾ ԺԱՌԱՆԳԱԴՐՈՒՅԵՆ ՆԵՐԸ

2014-2015 տարեշրջանին 171-րդ տարին ըլլալով Ժառանգաւորաց վարժարանը իր հիմքնակալ դրուերը բացաւ Սեպտեմբեր 4-ին՝ 39 ասներու համար: Իր բացման խօսքին մէջ Ընծայարանի Տեսուչ Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաքարեան ընդգծեց Վարժարանին ստանձնած առաքելութիւնը հոգեսր սպասարկութեան մէջ:

Վերամտուի արարողութեան ներկայա էն Միաբանութեան Ուխտը և ուսուցական կազմը: Ս. Արոնոյ Լուարարապետ Տ. Մեան Արք. Ղարիպեան բացման խօսքին մէջ ըստ թէ Ժառանգաւորաց վարժարանի բացումը տարբեր է այն խմասով, որ որ հոս սաները ուսման կորիին պիտի ստանան հոգեսր դաստիարակութիւն և կրթութիւն՝ ի ծառայութիւն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ:

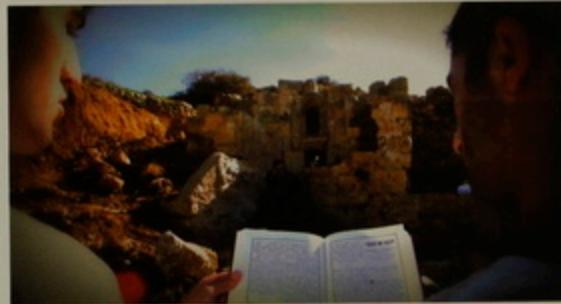
Անցնող ամիսներու ընթացքին Ժառանգաւորացի սաները ունեցան խիստ գրադ ժամանակացոյց մը: Անոնք ուսման առջներէ շաբթուան մէջ օրուան տարբեր ժամերուն մասնակցեցան եկեղեցական արարողութիւններուն Ս. Յակոբէն ներս, Յ. Յարութեան տաճարի տարբեր խորաններու վրայ, Ս. Հրեշտակապետաց, Ս. Աստուածածին և այլ եկեղեցիներու մէջ:

Դեկտեմբեր 5-ին Ժառանգաւորացի և Ըստայարանի սաները, Տեսուչ Տ. Թէղողորս Վրդ. Զաքարեանի, Հայ Եկեղեցոյ Պատմութեան ուսուցիչ Տ. Կորին Վրդ. Բաղրամարեանի, դասախոսներ Վարուժան Մարգարեանի, Աշոտ Դիլանեանի և Արամ Համբարեանի ուղեկցութեամբ ուղրով ուսուցի այց կատարեցին Գործ Առաքելոցի «Փիլիպպոսը և Եթովպացի Ներքինին» հատուածին մէջ յիշատակուող Փիլիպպոսի Աղքիր սրբաւելին։ Ըստ գրաւոր յիշատակարաններու, Յովհաննես Զմիւնիացի Պատրիարքը 32.000 քառ. մետր տարածքը գնած է 1857-ին։

Ուստագնացութիւնը կատարուեցա հոգեւոր շարականներով և աղօթներով։

Դեկտեմբեր 9-ը Ժառանգաւորաց Վարժարանի սաներու յիշողութեան մէջ պիտի մնայ Խորայի Ազգային Գրադարան տրուած այցելութեամբ։ Տեսուչ Տ. Թէղողորս Զաքարեանի և այլ ուսուցիչ-ուսուցչութեան ուղեկցութեամբ ուսանողները ծանօթացան գրադարանին մէջ պահուող կարգ մը ձեռագիրներուն, փաստագրական հարուստ նիփերուն, քարտեզներուն, հնատիպ գիրքերուն, կատարուող աշխատանքներուն և ապագայ ծրագիրներուն։

Գրադարանը հիմնադրուած է 1892-ին։ Այսօր գրապահոցներուն մէջ կը պահպանուին հինգ միլիոն գիրք, տպուած աշխարհի տարբեր լեզուներով, բացի այդ, հիմնարկին առաքելութիւններէն մէկն է նաև իր նիփերը հարստացնել՝

Երկութական օրինակ պահելով Խորայի մէջ լոյս տեսնող ամէն տեսակ և ամէն լեզուով գիրքերու, որոնց շարքին նաև մեր Պատրիարքարանի տպարանէն լոյս տեսած գիրքեր։

Ուսանողներուն համար առանձնապիս յուզիչ էր տեսնել նաև քանի մը հայկական ձեռագիրներ, որոնց շարքին Ս. Ներսէս Շնորհակի «Յիսուս Որդի Աստուծոյ» աղօթագիրը, 1693 թուականին գրուած «Աշխարհի Պատմութիւն»ը, Հայաստանը ցոյց տուող հնագոյն ու միջնադարեան քարտեզներ, 1771 թուականին Վենետիկի Սուրբ Ղազարի մէջ պատրաստուած քարտեզն ու

Հայրենիքի մէջ վերջին տասնամեակներուն իրատարակուած ճարտարապետութեան և յուշարձաններու նուիրուած քարտեզները։

Իր աւարտին կը մօսւնայ 2014 թուականը, բայց իրականութեան մէջ ընծայարանէն ներս ուսանողութիւնը կը պատրաստուի գալիք տօներուն և կիսամեայ ըննութիւններուն։

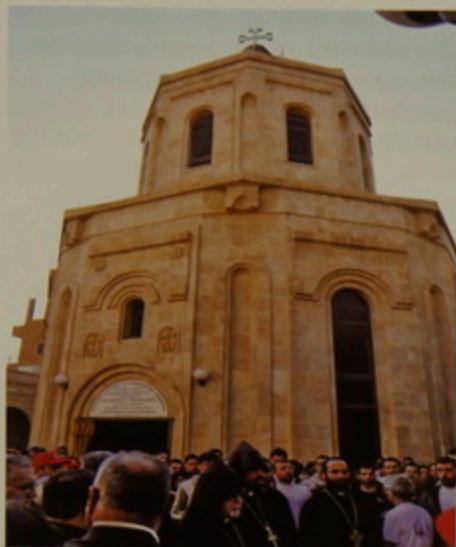
Յոննար ամիսը յագեցած է ազգային և Եկեղեցական տօներու՝ Ս. Ստեփանոս Նախավկայ, Ս. Պողոս և Պետրոս, Ճրագալոյց, Ս. Շնունդ և այլն։

Յաջողութիւն կը մաղթենք ուսանողաց։

Ծանօթ.- Այս բաժնին իրասուակութեան իր մասնակցութիւնը բերած է Ըստայարանի Բ. Խարանի ուսանող Արուաչս Սահակեանը։

Ե
Ր
Է
Կ

Ի Ն Զ Ո ՞ Ւ

Ա
Յ
Ս
Ո
Ր

Տէր Զօրի Եկեղեցին

Դար մը ամբողջ քաւարար չեր մեր վերքերն սպիացնելու,
Որ նայեինք ձիգ դէպի վեր, Տիրոջ փառքն ու գովքը հիատելու...

Հազիւ ոտքի շունչ մը քաշած, կը ժատայինք կեանքին յոյսով.
Ազգովին ողջ ձեռք երկարած, դէպի երկինք ջերմ հաւատքով...

Կերտեցինք տուն, եկեղեցի ու շինեցինք նոր դպրոցներ,
Որ սորվեցնենք սերունդներուն հաւատք ու սեր, յոյս և Հայր Մեր:

Արդեօ՞ք Տէր իմ սխալ մըն էր, որ մենք դարձեալ կը կրկնեինք,
Թէ մեզ երբեք ժատալ յար չեր, կամ անիծեալ կոյր ազգ մըն էինք:

Տէր իմ, լսէ՛, հերիք է ալ, ի՞նչ Գողգոթա, ի՞նչ խաչ, սին խօսք,
Ազգ մը ամբողջ հազար անգամ խաչուեցանք ու ողջ թաղուեցանք:

Եկեղեցին ալ Տէր Զօրի, քանդեցին ու թալանեցին.

Դար մը հանգչող աճինները դարձեալ մեռան, շարտուեցան:

Տէր իմ լսէ՛, պոռթկումներս...զոհուածներու աճինները
Եկեղեցւոյ պատերէն ներս հանգչելու չարժանացան...

Ժան Վարդան
(Յովհաննէս Էրմէքձեան)
Երեւան, 24 Սեպտեմբեր 2014

ՄԵՐԵԿ Մարտիրեան

ԱՅՍՈՐ

20Ն ՔԵՍԱՊԻՆ

Մեր սրտէն բխած, թեզ՝ ցափ նուագ...
Կիլիկեան աշխարհի վերջին տուն, Քեսապ.
Հետ' լեռ Մուսայի, քոյ քոյ անցեալի,
Եղար աշխարհի չար ձեռքերու զրիեր.
Տեղահան, զաղթական, անօթեան...

Ո՞ր էք, տէր աստուածներ՝ աշխարհի մարդերու...
Անկարող դարձած կուտքեր, պաշտամն հրեշտակներու,
Կարծեցեալ պաշտպաններ՝ տանջուածներու...

Հոգեշոնչ մաղթանք, մնաս անսասան,
Քաջասիրտ մայրերու արծուատոն վեն Քեսապ.
Թեզ վաղ պիտ' կանչեն, ծաղկոն հովհտներ,
Համայն հայութեան աշխատանքով մնուած'
Պիտ' ելլես, և կերտես դուն նորոգուած:

Ո՞ր է արդարութիւն Միացեալ Ազգերու,
Պաճուձած սին հմայքով լոկ խոստումներու.
Ո՞ր են ազգերու տէրեր, որպէս սուս խօսքերու
Մնապարծ փողիարներ, լոկ փշելու...

Դարձեալ պիտ' յառնես, միշտ կանաչ մեր Քեսապ:

Մայիս 2014

ԳՐԱԿԱՆ ՕՏԵՂՄԱԳՈՐԾՎԱԿԱՆ

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ԵՌՉ ԽԱՂԱՂ Է...

Ի՞նչ խաղաղ է այս գիշեր:
Մանուկներուն անհանդարտ
Խաղ ու ճիշճն վերջ, կարծես
Կը մրափէ այս գիշեր:

Գրկել կ'ուզեմ ես ուժգին
Խաղաղութիւնն այս մութին
Եւ ծառերուն հետ օրեւ
Լացող սիրտը լուսնակին:

Կը թրթռայ սրտիս մէջ
Հեռուէն տխուր մեղեղին...
Յուզուած սրտով լուսնակին
Կը հասկնամ ցաւն ու տենչ...

29-04-2001

ԱՇՈՒՆ Է...

Աշուն է, զով իրիկնամուտ,
Գամուած ես մտքերուա հետ...
Փողոցներով օձապտոյտ
Ես կը քալեմ իմ սրտի հետ:

Արեգակն է թոյլ, անվրդով,
Խիտ մազերով գանգրահեր,
Ու ոսկեզօծ թարթիչներով
Կը փայփայէ ձառերն անտէր....:

Ոսկէ սրտեր կը թափթփին
Փայփայանքէն թարթիչներու...
Սիրտս ինկաւ ձանապարհին,
Գնաց գրկին անուրջներու...:

Աշուն է, զով իրիկնամուտ...
Առ'ջիս դեղնած ծովին մէջն եմ...
Փողոցներով օձապտոյտ
Կորսուած սիրտս ես կ'որոնեմ:

28-11-2010

ԱՌԱՋԻՆ ԳԸ ՅԼԵՐ

Բենիկ Յովհաննիսեան

ԱՇԱ ԿՐԿԻՆ

Ահա կրկին,
Յառեցի ես աչքերս կիսաբաց
Տեսնելով լոյսն այն անմար
Որ վառում է դարեր ի վեր,
Սփոթելով լոյսն հոգուն մեր կիսաբաց
Տալով մեզ յոյս գոյատեման:

Ահա կրկին
Տեսայ ես պատմութեան էջերն անմար,
Էջեր արիւնոտ և յուսահատ
Որ գրուեցին արիւնով պապերի մեր արդար
Արիւնով՝ որ դարձաւ գինը մեր փրկութեան
Տալով մեզ աւետիսն անմահութեան:

Ահա կրկին,
Տեսայ ես դէմքեր դալով ու տանջահար,
Դէմքեր լի կեանքով ու խնդութեամբ,
Որ գրկուեցին կեանքից Աստուածաշնորհ
Մահով տալով կեանք սերունդներին նորանոր
Դառնալով լոյսն աւեսատր:

Ահա կրկին,
Տեսայ ես աչքեր խորաթափանց
Աչքեր ապագայից նայող լոյսին այս անմահ
Լոյսին որ լի էր պատմութեամբ
Պատմութեամբ անցեալի ու ներկայի
Դառնալով տեսիլն իմ յաւերժութեան:

Երուսաղէմ
Հոկտեմբեր 2014

Ծանօթութիւն.- Բենիկ «Ժառանգատրաց»ի Ա. Հնձայարանի սան է: Ան այսու կը կատարէ իր առաջին նախարարեց գրականութեան անդաստանէն ներս: Յաջողութիւն կը մաղթենք իրեն ու միաժամանակ կու զանք բաշալերէլ նաեւ իր սերնդակիցները:

Խմբագրութիւն

ԱՍԱՆՈՐ ՊԱՏԳԱՄ

ԱՍԱՆՈՐ 2015

«Եւ տաց սիրտ այլ, և ոգի
նոր պարզեցնից նոցա»:

(Եզեկիլ ԺԱ: 19)

Ժանանալի հանգրուան մը ես կը յանձնենք պատմութեան, և իմաստուն է այն մարդը, որ գիտէ օգտագործել իրեն տրուած ժամանակը, և գիտէ անկէ պատեհութիւններ ձեռք ձգել կեանքի մէջ յաջողելու համար: Անկանակած շատերու համար անհամար յոյսեր ի դերեւ եղան, ծրագիրներ ձախողեցան և կամ շիրականացան, և բազմաթիւ կեանքեր անհետ կորան, և տիսուր իրականութիւնը այն է, որ ոչ ոք կրնայ պայքարիլ ժամանակի անկշտուա ախորժակին դէմ:

Սիրելիներ, դուք ձեզի հարց տուէք թէ ի՞նչ է պատմութիւնը, ու պիտի տեսնէք որ ան ուրիշ բան չէ եթէ ոչ անցեալին նայելով տեսնել ապագան ու մանաւանդ գիտնալ օգտուիլ անկէ: Մեզսի իրաքանչիրը ունի իր անցեալի պատմութիւնը ու ատով պարտի տեսնել ապագան, սակայն որոշ է թէ մեզի տրուած առիթը՝ ՆԵՐԿԱՆ է: Պողոս Առաքեալ Կողոսացիններուն ուղղած իր նամակին մէջ կ'ըսէ: «Գնեցէք ժամանակը», (Կող. Դ:5): Որոշ է թէ անցեալը ետ չենք կրնար բերել և ապագան արդէն մերը չէ, հետեւարար մեզի կը մնայ գիտնալ լաւագոյնս օգտագործել ներկային մեզի ընձեռած պատեհութիւնները:

2014 թիվ այլէ կը պատկանի պատմութեան: Հիմա որ կը մտնենք Նոր Տարուան մը սեմէն ներս, վստահաբար - առնուազն մեզմէ ունան - իրենց անցեալի արարքներն ու գործունեութիւնը վերատեսութեան ենթարկելու փորձին մէջ, դէմ յանդիման պիտի զան այն իրողութեան հետ, որ կեանքն ու այս աշխարհը, իրենց բոլոր գեղեցկութեամբ ու իրապոյններով խարուաիկ են և ժամանակատր: Հակառակ անցնող տարուան դառն ու անոյշ փորձառութիւններուն, համաշխարհային տնտեսական զահավիժման, և մանաւանդ Սովոր Երկրէն ներս տիրող քաղաքական անյարի պայմաններու և վերիվայրուաններու, ուր հակամարտ կողմէներու ազգային և կրօնական մղեռանդութիւնը սկսած է զիսապոյտ պատճառող արագութեամբ բարձրանալ, սպառնալով աշխարհի կայունութեան: Նոր Տարին ես կու զայ մեզ լեցնելու անորոշութեամբ և անապահովութեամբ դէսի մեր ապագան: Ու կը տարուինք խորհելու

եթէ պիտի կարենանք մոռնալ մեր անցեալի ձախողութիւններն ու մեր միտքերը բանալ նոր կացութիւններու և կարելիութիւններու: Արդէօր ի վիճակի պիտի ըլլանք, իբր Պատրիարքութիւն, յաղթահարել որ ըստ օրէ մեր առաջ ծառացող բաղաքական, ընկերային, վարչական և նիֆական դժուարութիւնները, և գովս հանել մեզի վստահած պարտաւորութիւնները:

Վստահ եղէք սիրելի հայորդիններ, որ այն որպէին, եթէ Հին և Նոր տարինները երկայրկեանի մը համար իրար կը հանդիպին ու մտերսիկ ողջագորումէ մը եսոք կը բաժնովին, նոյնիսկ ամենայուսահատ և անկրօն սիրուերն անզամ կը լեցովին այդ խորհրդատր պահուան պատրաստակամութեամբը, մոռնալու անցեալի հոգերն ու օծուելու յոյսովն ու յաջողութեամբը եկող տարիին, որ նորածին երախային նման մեր սիրտերը կը լեցնէ երջանկութեան և յոյսի տարտամ յոյզերով:

Կըսովի թէ մարդկային կեանքը տարութերաւ մըն է Յոյսի և Վախի միջեւ, և ճակատագրականորէն միսալ պիտի ըլլար մեզի համար տարուիլ մէկէն կամ միաէն. որովհետեւ յոյսի պարագային՝ մէնք միամուրէն պիտի յանգինք ինքնախաբէութեան: Մինչ վախի պարագային՝ մեր ձգուումը դէսի բարձրագոյն և ազնուազոյն նապատակի մը, պիտի անդամապոծովի: Անտարակոյս, Յոյսը ունի ամէն հաւանականութիւն մեզի տալու աւելի փայլուն գաղափարներ քան Վախը, որ մարդը կը դարձնէ աւելի խոցելի, զայն վերածելով իր վախերուն ստրուկը: Ալեքսանդր Մակեդոնացի, իրաքանչիր արշականք առաջ, իր մոտերիս բարեկամներն ու բանակին զօրավարները իր մօտ կանչելով անոնց միջեւ կը բաժնէր իր ունեցած հարասութիւնն ու անձնական գոյքերը, ու եթէ իրեն կը հարցուէր թէ ի՞նչ մնաց իրեն. ան կը պատասխանէր. «Յոյս»: Յոյսը զաւակն է հաւատքին. և ան՝ որուն հոգիին խորը անթեղուած է կրակը իրա՛ հաւատքին, կարիքը չի զգար Յոյսին:

Նուրիան Արքեպիսկոպոս Մանուկեան

ԾՆՈՐՃԱԻՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԵՆՈՐԴՎԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԵՒ

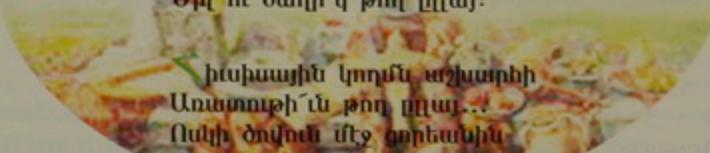
ՍՈՒՐԲ ԾՈՒՇՆԴ

ԴԱՄԻԵԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ԱՆԴԱՍՏԱՆ

Արեւելեան կողն աշխարհի
Խաղաղութի՛ն թող ըլլայ...
Ո՞չ արիններ, քրսինք հոսին
Լայն երակին մէջ ակօսին.
Ու երբ հնչէ կոչսակն ամէն գիտակի՝
Օրիներգութի՛ն թող ըլլայ:

Արեւմտեան կողմն աշխարհի
Բերքիութի՛ն թող ըլլայ...
Ամէն աստղէ ցող կայլակի,
Ու ամէն հասկ ձուղէ ոսկի.
Եւ ոչխարներն երբ սարին վրայ արածին՝
Ծիր ու ծաղի՛կ թող ըլլայ:

ինխասին կողմն աշխարհի
Առատութի՛ն թող ըլլայ...
Ուսիկ ծովուն մէջ գորեանին
Յամու լողայ թող գերասդին:
Ու լայն տմբարն ադրսներուն երբ բացուի՝
Եերկըրութի՛ն թող ըլլայ:

Հարաւային կողմն աշխարհի
Պտղաբեր՛մ թող ըլլայ...
Ծաղկի՛ մեղրը փեթակներուն
Յորդի գինին բաժակներուն.
Ու երբ թխեն հարսերը հացը բարի՝
Սիրերգութի՛ն թող ըլլայ:

Այդ կաղանդի Գիշերը

«Մետեղները խնդացնող»
վաղասնոիկ հօրեղբօրս՝
Յովհաննէսին

Մ. Մարզպան

Չեր սիրեր այլևս Կաղանդի ու ծննդեան տարեղարձի օրերը: Պարզապես տաղտկայի էին ու ժամանակի կորուատ... նույր փաթթել, նուերի տուփ բանալ, կարկանդակ կիսել, «Կաղանդ պապա, Կաղանդ պապա, սարերուն վրայէն կու գայ...» երգել, մոմ վառել ու մարել...: Ուրիշ գործ չունի՞ն մարդիկ. աշխարհը ինչ ցան ու «տարսի» մէջ է, ամէն տեղ մահ է ու աւեր, երեկ Լիքանանն էր, իհմա Իրաքը, Սուրբիան... անկէ առաջ ալ բան մը չե՛ Վիեթնամ, Պաղեստին...

Չեր սիրեր նաև այլևս վաճառատուները երթալ ու թափառի ամէն կողմէ ձառագայթող լոյսի ու մաղթանքներու հեղեղներուն տակ: Ցոգնեցուցիչ էր ու ձանձրայի. նոյն կանաչ ծառը արհետական՝ վրան գոյնզգոյն գունդեր ու կեղծ փաթիլներ ձինի, հապա հոս ու հոս վազող-վազվզող «մամի՛, մամի՛» ձվացող հայ, մեքսիք, սեւ ու սպիտակ մանուկնե՞րը: Ցունչը կը կորում այլևս և երդում կը տար որ անգամ մըն ալ պիտի ջնկերանար դատեր ու կնոջ, որոնք ի տես «պապայի» թթուած դէմքին, կ'աճապարէին վայրկեան մը առաջ գնումները կատարել ու տուն հասցնել քաջանած դէմքով «պապը»: Մա՞նաւանդ դուստրը կը զարմանար այս այլակերպութեան վրայ: «Պապը» այսպէս չե՛ առաջ, ինքն էր որ զաւակներուն ձեռքէն բռնած կը շտապէր գերվաճառատուն՝ գրիացնելով բոլորի ցանկութիւնները...:

- Շատ անհետաքրիդ մարդ ես, - ըսած էր անգամ մը կինը, - պարտականութիւններ են, զորս պէտք է կատարենք, կարծիք ալ պէտք է:

«Իմա կրկին Կաղանդի ու տօնական օրերն էին և ինք բոլոր տարիներէն աւելի անկենդան խեեակի մը տեսքը ընդուներ էր հեռաւուսիին դիմաց՝ ընկողմանած իր փափուկ բազմոցին մէջ, տնային վերարկուի օձիքը վեր բարձրացուցած, կէս բռն կէս արթուն, գլուխը կախ: Չեր նկատած թէ ինչպէ՞ս ներս էր մտեր կինը ու երկրորդ անգամ ըլլապով կը կրկնէր հարցումը.

- Մենք պատրաստ ենք, վաճառատուները մը թեթեցած կ'ըլլան այս ժամերուն, եթէ պիտի զաս, պատրաստում, թերեւ բիշ մը կը փոխովիս:

Թերենա...

Ամէն տարուա նման, նոյն խանութներն էին, նոյն խաղալիքները, նոյն շավլութիւնը աչք ծակող, նոյն երեխանները, որոնք բնաւ չեին փոխած - սա «լակուտները» տակափն երեկ հոս չ'ին, իսկ սա դիմացի վաճառորդութիւն թիշ մը նիհարցեր էր կարծես - : Ու յիշեց թէ ինչպէս անցեալ տարի օրիորդը ետենէն վազեր էր մինչեւ կանգառ՝ յանձնելու համար հաշովիչն մօտ մոռցուած իր դրամապանակը...

- Դուք գացեք, պարտեցեք ու ձեր ձաշակին ընտրեցեք,- ըսաւ հարազատներուն,- եթէ բանի մը պէտք ունենաք քջայինիս հեռաձայնեցեք. Ես ինքնաշարժին մէջն եմ, բնաւ սիրու չունիմ բրիսթմըսի թիշէ ձինկը-մինկը երգերը լսելու և շփացած «լակուտները» դիտելու:

Կինն ու դրաստրը գլուխմին օրորեցին ու խառնուեցան ամբոխին, իսկ ինք մնաց իր ինքնաշարժին մէջ և միացուց դասական երաժշտութեան կայանը:

... Երկրորդ Պատերազմի ծովսն ու փոշին արդէն տասը տարիէ ի վեր դարձեր էր հեռաւր սեւ յուշ և ծովափնեայ ու գետափնեայ հիւդաանի մարդիկը այլևս միան առիթէ առիթ գլուխմին օրորելով կը յիշին «ամոնմին եղած» ու հայրենիք ներգայթած իրենց հարազատները: «Հւտաւանը իրենց քարակերտ տունէն բաժնող ծովափնեայ բաղաքին ամէնէն բանով ձամքան կը նկատուիք: Դերմինի պատէն աւելի հզօր բաժանարար անտեսանելի պարիսայ մըն էր այդ ձամքայ կոչուածը: «Միա կողմինները» թիթեղեայ պատսպարաններու որդուականներն էին՝ միշրճուած ցեխի ու կոյուղի ծանծաղ ձահճուատներուն մէջ: «Այս կողմինները» աւելի բախտաւորներն էին, որոնք Միշերկրականի ափին երկարող բաղաքին տեղատարափ անձրեներուն տակ իրենց քունը չին փախցներ ձմրան գիշերները, եթք տեղատա-

րափ անձրեւն ու կարկուտը արագահարուածի փամփուշներուն նման կը թափէին «միա կողմիններու» թիթեղեայ տանիքներուն վրայ: Ու թէս հիդատէր մօրբուր-հօրբուրներ կային «այն կողմը», բայց տիղմը քարշակու էր ու երախանները ուսարոպիկ ու միշտ վազող թիթերով:

Անցան եա բանի մը տարիներ և հիւլաւանը փոխեց իր թրքահայերէն լեզուն: Փաթողասոր տղամարդիկ ու դէմքերնին ծածկած սեազգեստ տիսուր կանայք յայտնուեցան «այն կողմը»: Այս կողմի քարաշնեցները անցան քաղաքին ներսերը ու նոր տուններով շնորուցին նարնչնիի ու մանտարինի այգիները: Թաղը դարձաւ մէկ ընտանիք, տղաները՝ եղայր. արհեստատը կօշկակարներն ու երկաթագործները նոր աշխուժութիւն տոփն հայ թաղերուն: Եկեղեցին ու անոր բակին մէջ քարձացած համեստ նախակրթարանը դարձան «հոգեւոր ու մշակութային կերպոնը»:

Կեանը ծանր էր սակայն, հոգով՝ շատ: Աչք ուներ ու ամէն բան կը նկատէր ինք՝ նախակրթարանի տոլայ մը թէն: Առոտուն ժամը վեցուկեցին գործի մեկնողը ուշացածի պէս կը շուապէր գործատեղի: Երախանները ուստեիք կ'ուգէին, հագուատ էր պէտք, կրթաթոշակ պիտի հասցուէր, որպէսզի տուն չորկութին «պարոն տնօրէնին» լրում: Կօշկակարներուն մըձիկներուն հարուածները մինչեւ ուշ ժամերը կերկարէին, իսկ Գաբրիէլին նպարավաճառի խանութին լոյսը ամէնէն վերջը կը մարէ:

Ինքնաշարժ նորոգող հայրը, որուն դէմքը վերջին անգամ ե՞ր էր ինդացեր չեր յիշեր, ժամը վեցին սուրճի վերջին ուսապը ըսրոշչնելի եւր ծխախտոր կը վառէր ու «Սրբո՛ւկ, պէն կեթթիմ» (Սրբո՛վ, ես գացի) ըսելով կը շուապէր գործատեղի: Ամէն առոտու, սնտուկի նսմանող ձայնասիհտին վրայ կերեար լիքանանեան հինգ լիքանոց թթառդրամը - մօրը ամբողջ օրապահիկը, որով պէտք է հոգար ուստեիքի և տան բոլոր ծախսերը: Այս այդ հինգնոցը:

- Եշուն պոչ կերկարի աս հինգնոցը չի փոխտիք,- յուահահատ կը տրտնչար մայրը ու կը շարունակէր ինքնիրեն խօսիլ,- ո՞ր մէկուն հասցնեմ, «չոճուխներո՞ն», ուստեիքին, մսոտ ձաշի՞ն, շորի ու «քահրապայի բռամիանիայի՞ն» (Եկեկորական ընկերութիւն)...հ՞զ, ըսէ՛ տեսնեմ հերի՞ֆս, ո՞ր մէկուն...

Այդ տարի ամիսները շոտ էին գլուրութեր: Դեռ երեկ չ'ը դարդոցական տարեմուտը, որ իհնա, ետեւ ետեւ երկոտող կը դրկուէր, որպէսզի գոնէ երկու պատիկներուն առաջին մասնավարը մուծուի, այլապէս պիտի ստիպուէին տուն դրկել զանոնք: Աչք բանալն ու գոցելը մէկ եղած էր և

արդէն հոս ու հոն սկսած էին երեալ ամանորի ուրախ մաղթանքները:

- Բա՛ բոյս,- ըսած էր դրացուիկին երեքհարիսր յիսուններորդ օրը՝ յուահահատ թեւերը ծունկին զարնելով,- տարին վերջացա՞...

Ու այդ օրունը յետոյ մայրը սկսեր էր շաբաթը միայն երկու անգամ մսոտ ձաշ տալ պատիկներուն, հաշուելով նարտիի վէգէն թիչ մը մեծ մսի կտորները, ապա ստիպէր էր դաս սորվող երախաններուն, որպէսզի մուժը շնկած «հասերնին ընել»:

Այդ տարին պատիկները սովորականին պէս ուրախ-զուարթ վերադարձան նոր տարուան հանդէսէն՝ ամէն մէկուն ձեռքը ցանցատը տոպ-րակ մը, մէջը հաշիտվ դրուած չիր ու չամիչ ու գոյնզգոյն թուղթի մէջ փաթթուած զոյգ մը բարամել շաբար:

- Քարամեններուն թուղթները մի՛ նետէք որ տունը զարդարենք,- պատուիքիք էր մայրը բոլորին:

Նոր տարին եթէ թաղին պատիկներուն ուրախութիւն բերած էր իր երկար արձակորդով, մամաներուն սիրտերը խայտանքով չեր լեցուած սակայն:

- Գետինը մտնայ ասանկ նոր տարին,- ըսած էր դրացին իր մօրը՝ դառն սուրձի պահուուն, թաշինակ մը անգամ չլրցայ անել խեղճ աղջկաս:

Վերջին օրը հայրիկը բանի մը ժամ շոտ տուն վերադարձա այդ տարի, սովորականին պէս: Միակ անստվորն այն էր որ կաղանդի գիշերը պիտի անցընելին իրենց նորապասակ «ամմոյին» սենեակը՝ քառակուած տոսի մը, որ գիշերը ննչարան էր իսկ ցերեկը բազմանպատակ սենեակ: Քիչ մը զարդարուած էր սենեակը: Պատերուն վրայէն կը ժպտէին թմպիկ կաղանդ-պապաները, բոլորն ալ ձեռքով գծուած ու ներկուած: Ամէնէն հետաքրքրական նորութիւնը եղեւինի ձիւն էր, որոն վրայ կը փայլէին քանի մը պապուն խաղակիլսեր:

Ժամը եօթին հայրիկը նստեցաւ իր ամէնօրեայ սեղանիկին առջեւ ու սկսած ըմբուխ կոչուածը՝ ձերմակ օոիի ընկերակցութեամբ, «սկսիք նէ ինձի լուր տուէք» պատուիքիլով մօրը:

Ժամը ուրօք եղաւ, բայց «ամմօն» չեր երեար տակալին: Ամէնքը այն կարծիքին էին որ ձամբաները խճողուած ըլլալուն հաւանաբար հետիոտն կու գար: Քիչ ետք դրացին պատիկներն ալ եկան միացան: Կարգ մը անհամբեր երիտասարդներ ժամը տաք չեղած հոս ու հոն սկսեր էին արդէն օղը կրակել: Պայթիւններու ձայները ուրախ տրամադրութեան ալիք մը տարածեցին տան մէջ վիստացող պատիկներուն մէջ, որոնց

միացան մեծհայրիկն ու մայրիկը՝ բազմելով իրենց համար նախատեսուած բազմոցներուն վրայ:

Բոլորին աշքերը ժամանցոցին էին: Մեծերը մոտահագ էին, պատիկները՝ անհամբեր: Ուրախ կրակոցները շատցան:

Յանկարծ աղմուկ մըն էր փրթաւ թաղին ծայրէն.

- Կաղանդ պապա՛, կաղանդ պապա՛, սարերուն վրայէն կու զա...

Բոլորը խուժեցին դուրս՝ դէպի պատշգամներն ու պատուհանները: Քսանեակ մը քաղի տողաներ ու քանի մը երիտասարդներ ուրախ զուարթ ոստումներով կը հետեւին «կարմիր հազուատ հազած» կաղանդ պապայի մը, որ դիմքը ծածկեր էր դիմակի մը տակ: Կաղանդ պապան յանկարծ սկսաւ պարել ու ցատկել իր զաւազանով՝ պատիկներու ծափերուն ու երգերուն տարափին տակ՝ ձիշը իրենց տան մուտքին, ապա տոպակը կրկին շալկեց ու, ո՞վ զարմանափ, մտաւ իրենց տունը ու սկսաւ վեր քարձրանալ՝ թաղին տղաքը ետեւէն վեր քաշելով:

- Վա՛յ, աչք չելլէ ժան,- լսուեցաւ ուրախութենէն ու անակնկալէն կաս-կարմիր կտրած մօր բերնէն:

Նոյնիսկ երեսը ջննդացող ու «սոտոմ գոմոր» հայրը զուարթացաւ տեսնելով իր եռայրը ու սկսաւ անզուսպ կերպով ինդալ «հի՛, հի՛, հի՛...»: Խաւար տունը լուսատրուեցաւ անսվոր զուարթութեամբ, կարծես եօթը արեներ էին ծագեր այդ գիշեր, նոր տարիէն ժամ մը առաջ...

- Կաղանդ պապան շա՞տ յոզնած է,- խուժեցաւ «կաղանդ պապան» դիմակին ետեւէն,- սարերո՛ն վրայէն կու զամ, Մասիսի վրայէն

մինչեւ վար իշայ՝ ձիւներուն մէջ խեղդուեցայ... ի՛ւֆ, սանկ թիշ մը նատիմ հոս՝ կաղանդ մամային բովը,- ու նատաւ կնուցը կողքին:

Ապա սկսաւ բանալ իր կարմիր տոպակին բերանը ինը իր հետ խօսելով.

- Այս տարի շատ նույրներ շմացին կաղանդ պապային տոպակին մէջ ... ձամբաները այնքան շատ էին աղքատ պատիկները ... Ասիլա նէնիին, ասիկա տէտէին, ա՛ն նայիմ, կաղանդ մամա՛, աս ալ քեզի՛ - ամուխն դրկեր է... թիշ մը ես պիտի ուշանայ եղեր...

Քահ-քահ մը փրթաւ կրկին սենեակին մէջ, իսկ պատիկները ստիպեցին որ դիմակը հանէ այլաւ: Երեցաւ «ամմօն», դիմքը լոիկ կորած ու բրտինքի մէջ կորած:

Այդ տարի բոլորին նուեր մը հասաւ, նոյնիսկ թաղին «լավուտներուն», որոնց համար մէկական շոքուա կորեր էր ձարեկ...

- Աշք չելլէ, ժան,- լսեր էր հօրմէ: Յունուարի առաջին առտուան պատիկ ժամերուն,- մեռելը կը խնդացնես դուն, մեռէլ...

Ապակիի տկտկոց մը կարծես լսուեցաւ ականչին բրթակին տակէն ու արձագանգեց ուղեղին մէջ: Կրկնուեցաւ տկտկոցը և ապակիի մշուշին մէջէն նկատեց ծանօթ ու սիրելի դիմքերը:

- Քնացե՞ր էր այ մարդ,- հարցուց կինը տեղատրուելով իր կողքը:

- Զեմ գիտեր: Ո՞ւր քեմ հիմա. վերջացուցի՞ք գնումնիդ:

- Տոն երթանք: Ո՞ւր «էիր զացեր» նորէն: - Ի՞մ նոր տարուան գիշերը... Պէյրո՞ւթ...:

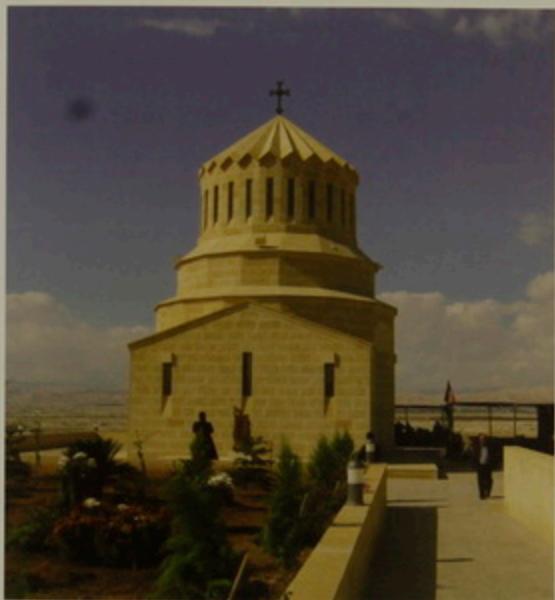
Sէ՛ր, բարի՛ լոս, բարի՛ Քրիստոս, չարը տանիս, բարին բերես, աշխարհի խաղաղութիւնն, թագաւորաց հաշտութիւն պարզեւես: Դուն կամի կարողն ես, Աստուած, կապուտիկ Աստուած, կարձ գիշեր, երկայն երեկի, կարձ լաց, երկայն խնդուր, կարձ նեղութիւնն, երկայն հանգիստ, կարձ աղքատութիւնն, երկայն վայելք: Դո՞ւն, ի նշ քանի կարող չես, որ չաւա: Լեռները թեզմէ: կը դողան, երկինք, զետինք քու ահէդ կը ասասմին, բարի՛ լոս, բարի՛ Քրիստոս, քու լո՞ս երեսիդ դուրպան, հաւատօք հաւատօք թեզի, երեսանկեալ կ'երկրպագեմ, զաւակներուս հոգուն առողջութիւն տո՞ւր... ինծի ալ բարի մահ մը ու շէն արքայութիւն մը պարզեւես, մեր մեղքերը մեր երեսին մի՛ բերեր... մեր աղօքըն ու խնդրուածքը մի՛ մերժեր, թեզի ենք ապափներ, Sէ՛ր բարի լո՞ս, բարի՛ Աստուած...:

Թղթատինցի, «Հաւ՛ Ինծի Ի՞նչ Ասյ»

ՀՈՒՐԵՐ ԵՒ ՀԱՂՄՐԴՈՒՄՆԵՐ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԵՆ

ՆՈՐ ՄՐԲԱՎԱՅՐ ՄԸ ԵՒՍ ՅՈՐԴԱՆԱՆ
ԳԵՏԻ ԱՓԻՆ

Սինչ ծայրայեղականներ Միջն Արեւելի տարածքին կը քանդեն եկեղեցիներ ու կը պղծեն քրիստոնէական սրբավայրեր, ներառեալ Տէր Զօրի Նահատակաց մատուռն ու յուշակոթողը, ասդին, Յորդանան գետի արեւելեան ափին, Յորդանանի Հաշիմական թագաւորութեան բարձր հովանատրութեամբ, Հայաստանի Հանրապետութեան նախազահ Տիար Սերժ Սարգսեանի ու Հայաստանեաց Առաքելական Եկեղեցոյ նոթիրապետական աթոռ Սրբ. Յակոբայ Միաբանութեան Պատրիարք Ամեն. Տ. Նորիհան Արք. Մանուկեանի ներկայութեամբ, ինչպէս նաև

մանակցութեամբ Խորայի մօտ Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուատը Հիպատոս Տիար Ցոլակ Մոմձեանի, 30 Հոկտեմբերին կը կատարուի օծարք Ալ-Մաղթասի տարածքին մեջ կառուցուած Սրբ. Կարապետ Եկեղեցոյ:

Գեղատես ու զուարժնոցատիպ Սրբ. Կարապետի յղացրին հեղինակն է հայրենի վաստակաւոր ձարտարապետ և պետական մրցանակի դափնեկիր Արտակ Ղուկեան: Եկեղեցոյ բարերարն է Տոքք. Կարօ Կարապետեան (այժմ հանգուցեա), որոն՝ Յորդանանի ափին Եկեղեցի մը ունենալու տեսիլըն ու կտակը կիրականացներ իր որդին՝ Տոքք. Վիզին Կարապետեան: Ի դեպ, բացման և օծման արարողութեան ներկայ էին նաև վերջինիս զաւակները և փեսան:

Ալ-Մաղթասը քրիստոնեայ աշխարհին համար այն սրբավայրն է Յորդանան գետի ափին, ուր Յովիաննէս Մկրտիչ կը մկրտէր մեր Տիրոց Որդին՝ Յիսոս Քրիստոսը:

Նախազահ Ս. Սարգսեանի պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարար Տիար Էտուարտ Նալպանտեան և Սփիտիքի Նախարար Տիկ. Հրանոյց Յակոբեան:

Ամենապատի Պատրիարք Տ. Նորիհան Արք. Մանուկեանին կ'ընկերանար Լուարարապետ Տ. Ստան Արք. Ղարիպեան, որոնք այս առիթի օր մը առաջ մեկնած էին Յորդանանի թագաւորութիւն: Հինգշաբթի, 30 Հոկտեմբերի յետմիջօրեկին կատարուեցաւ Սրբ. Կարապետի Նկարներու Օծման արարողութիւնը՝ ի ներկայութեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախազահի, նախարարներուն, Յորդանանի հոգեւոր և աշխարհիկ դեկապարներու, քոյր

Եկեղեցիներու հոգեսր առաջնորդներու, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Ներկայացուցիչներու, Յորդանանի Առաջնորդ Վահան Արք. Թօփալեանի, Անմանի Ազգային Տեղական Խորհուրդի և Առաջնորդարանի անդամանութիներու և հոծ թուով յորդանանահայերու: Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան արարողութեան կը մասնակցէր նաեւ Միաբանութեան Թարգման Հ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Այս առթի Նախազահ Սարգսեան արձանագրութիւն ձգեց Եկեղեցոյ պատույ հիլրերու մատեանին մէջ, որ ան կը յայտնէր իր շնորհակալութիւնը այն բանի համար որ Յորդանանը հոգ կը տանի այս համաշխարհին կարեսր սրբատեղիին՝ հաստատելով իր յանձնառողութիւնը քաղաքակրթութեանց միջև Երկխոսութեան ամրապնդման անհրաժեշտութեան:

Տեղական Խորհուրդի կողմէ ողջոյնի խօսք արտասանեց Տիար Ներսէս Ներսէսեան. «...Մեր շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Մեծասրան «Շինարար Իշխան» Էմիր Ազի Պին Մոհամմէտին, որ ծաղկեցուց ամբողջ Մայթափ կրօնական և հաւատքի մթնոլորտը», ըստ ան, ապա յատով շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Երկրի իմաստուն թագատրին, ըստելով.

- Մեր անշափ շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Երկիր Յորդանանի, Հաշմական ընտանիքի Առաջնորդ, քաղաքագէտ, տնտե-

սագէտ, խաղաղութեան Ճարտարապէտ՝ Ապտալլա Երկրորդ Պին Հայէյն Վեհապետին, «որ իր Նօր և Մեծ Հայրերու կողմէ ժառանգած և որդեգրած ազնիւ և մարդասիրական Նկարագրին շնորհիւ կը վայելենք մեր կեանքը Յորդանանի մէջ»:

Յաջորդ օրը, դարձեալ Յորդանանի բարձրաստիճան պաշտօնեաներու Ներկայութեան, որոնց մէջ նաեւ Իշխան Պին Ազիի Ներկայացուցիչ Զբասաշրջութեան նախարարութեան Էմին ԱԱՍ Պրն. Խս Կամմո և իր ազնուափայլ Տիկինը, կատարուեցաւ Արք. Կարապէտ Եկեղեցոյ աւազանի եւ Խորանի օժան հոգեպարար արարողութիւնը ձեռամբ Պատրիարք հօր և պատարագի մատուցմամբ Տ. Սեան Արք. Ղարիպեանի:

Հանդիսութեան ընթացքին կտակարար հայր Կարապէտեանի որդին Տիար Վիգէն Կարապէտեան իր հանգամանալից խօսքին մէջ որախոսութիւն յայտնեց որ ի Վերջոյ կը կատարուէր իր հօր բաղձանքը և հայութիւնը կ'ունենար իր Եկեղեցին Յորդանան գետի ափին՝ այլ Եկեղեցիներու շարքին: Իրեն կ'ընկերանային նաեւ իր որդիները, փեսան, որոնք նոյնպէս մաս առին յայտագրին մէջ:

Այս հանդիսաւոր ու հպարտառիթ Երկօրեայ արարողութեանց առթի Ամենապատի Պատրիարք Հայրը իր խօսքին մէջ գոհութիւն յայտնեց «Բարձրեալն Աստուծոյ, որ դարձեալ այսօր մեզ իրար մօտ կը բերէ, այս նորաօծ Սուրբ Կարապէտ Մկրտարան-Մատրան մէջ»: Ապա Ան իր գնահատանքի խօսքին մէջ ընդգծեց Կարապէտեան ընտանիքի նուիրուածութիւնը: Այսուհետեւ Պատրիարք Հայրը դիմելով ժողովուրդին ըստ. «...Եկեղեցին օրինուելէ, և օծուելէ, եռք կը դադրի պարզ շնչք մը, քարերու և ծեփի կոյտ մը ըլլալէ և կը դառնայ հաւաքավայրը հաւատացեալներու...: Եկեղեցին դուք եք. եթէ դուք, սիրելի Եղբայրներ և քոյրեր, ձեր սիրտերուն մէջ տակափն վառ կը պահէր Աստուածորդություն՝ Քրիստոսի հաւատքը, որեմն ձեզմէ իրաքանչիւրը կը դառնայ անկիւնաքար մը այս Եկեղեցին»: Իր խօսքի աւարտին Ամենապատի Նորիհան Արքեպիսկոպոս Իր շնորհակալութեան ու Երախտագի-

տուժեան խօսքին մեջ ըստ.

- Յատով սրտի խօսք կ'ուղենք
Հաշիմական Թագարութեան արժանատը
Գահակալ՝ Նորին Վեհափառութիւն Ապտալ-

լահ Բ. թագաւորին: Ի բոլոր սրտէ կ'աղօթենք
որ Հայր Աստուած անփորձ և անվտանգ
պահէ Զինք:

Մ.Գ.

Տոք. Վիգեն Կարապետեան

Նախ. Ս. Սարգսեան, Է. Նալպանտեան
Ամեն. Նորիան Պատրիարք

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԵՐՆԵՐ

**Ըստիակալութեամբ և օրինութեամբ կ'արձանագրենք 2013-2014 տարիներու ընթացքին
Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին և այլ սրբավայրերու տրուած հետեւեալ
բարեպաշտական նույները:**

1. Հայաստանէն Տիկ. Յասմիկ Ֆիլեան
Ս. Յակոբայ' Ս. Աստուածածնայ պատկերին
կը նույրէ ուկեայ շղթայ մը:

2. Բնիկ Հայաստանի ֆրանսարնակ' Տէր
և Տիկ. Միեր և Նազիկ Խպոյեաններ Ս. Յակոբայ
Ս. Աստուածածնայ պատկերին կը նույրեն
ուկեայ խաչ շղթայով:

3. Զատոս Ալոյեան Ս. Յակոբայ' Ս.
Աստուածածնայ պատկերին կը նույրեն սպիտակ
ուկեայ մատանի մը:

4. Կ.Պոյիսէն Հոգ. Տ. Զարես Ծ. Վրդ.
Օհանեան Տէր և Տիկ. Մինոն և Վարդոտիի
Էրկոնեներու միջոցաւ Ս. Յակոբի կը նույրէ
ուկեզօծ բոժմներ:

5. Նիւ-Եռքարքնակ Տիար Հրանդ Կովեան
Ս. Յակոբայ տաճարին կը նույրէ երեք ձարմանդ՝
Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի պատկերով և Ս. Յ.
գրութեամբ: Չորս ձարմանդ՝ «Ն. Պ. Ե. Ս. Յ.»
գրութեամբ հայկական ոճով, կարմիր ու կապոյտ
գոյներով խաչ մը «Ս. Յ.» գրութեամբ: Սաղաարտի
եօթը ուկեզօծ խաչեր և պատուական աստղեր:

6. Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութինը և
համայնքը Ամեն. Տէր Նուրիան Ս. Պատրիարք
Հօր զահակալութեան առթի, արծաթէ ուկէ սկի
մը մաղզմարք կը նույրեն Ս. Յակոբայ տաճա-
րին: Մաղզմայի վրայ գրուած յիշատակարանը
հետեւեալն է: «Երուաղիս Ն. Ա. Տ. Նուրիան
Պատրիարք Հօր զահակալութեան առթի Կ. Պոլսոյ
Պատրիարքական Աթոռէն ի Քրիստոս սիրով և
յաջողութեան մաղբանքներով: 4 Յունիս 2013,
Երեքարթի, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճար:

7. Հայաստանէն Անահիտ Հայրապետեան
Ս. Յակոբայ Աստուածածնայ պատկերին
կը նույրէ մէկ զոյգ ուկեայ, մարգարտեայ քարե-
ռով ականջով:

8. Ս. Աթոռոյս միաբաններէն՝ Հոգ. Տ.
Էնանուէ Վրդ. Աթաշանեան Ս. Յակոբայ
տաճարին կը նույրէ կարմիր հայկական ոճի
խաչերով կերպաս և 20 հատ հրեշտակ զարդեր:

9. Մուկուայէն Տիար Կարէն Ս. Յակոբայ'
Ս. Աստուածածնայ պատկերին կը նույրէ ուկեայ
շղթայ մը:

10. Աստրալիայէն Ս. Աթոռոյս միաբան-
ներէն Հոգ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պոլոսեան Ս.

Յակոբայ տաճարին կը նույրէ ուկեզօծ և
կապոյտ քարով ձեռաց խաչ մը, ինչպէս նաև
սպիտակ խաչի բռնիչ մը:

11. Անջունեան ընտանիք Ս. Յակոբայ
տաճարին կը նույրէ Մեծն Բրիտանիոյ Եղուարդ
7-րդ թագաւորի 1908 թուակիր ուկեզրամ մը:

12. Ռուսիայէն Անասովի Ֆրմերման Ս.
Յակոբայ տաճարին կը նույրէ սեւ շղանակով և
արծաթազոյն շափկով սրբավատկեր մը, Ս.
Աստուածածն Յիսոս Մանուկով:

13. Քանատաբնակ Տէր և Տիկ. Յակոր և
Ասեա Սարգսիսեաններ Ս. Յակոբայ' Ս. Աստու-
ածածնայ պատկերին կը նույրեն ուկեայ խաչ
շղթայով:

14. Ռուսիայէն Անանեան ընտանիք Ս.
Յակոբի կը նույրէ մէկ զոյգ մետաղեայ ուկեզօծ
վարդի սրուակ:

15. Պեղմիքարքնակ Տիկ. Հայկանուշ
Մուրատեան Ս. Յակոբայ Ս. Աստուածածնայ
պատկերին կը նույրէ Աստուածամօր ուկեայ փոքր
պատկեր մը:

16. Ռաշինկեթնաբնակ Արութ-Նատիա
Կոսէեան Ս. Յակոբի կը նույրէ մեծ գորգ մը,
որոն վրայ անզերենով արձանագրուած է.
“Donated by Arut-Nadya Kosejan. Washington D.C.,
USA.”

17.- Էջմիածնէն Էվելինա Գեղրգեան Ս.
Յակոբի տաճարին կը նույրէ ձեռաց խաչի
կարմիր բռնիչ մը:

18. Սահմանակ Տէր և Տիկ. Նազարե-
և Մարի Զափատարեաններ Ս. Յակոբի կը նույրեն
24 Ժի պատարագի զինի:

19. Սահմանակ Տիկ. Արտա Օհաննէ-
եան Ս. Յակոբի կը նույրէ Ս. Գեղրգի ապակի
պատկեր մը իր շղանակով:

20. Կ.Պոյիսէն Բրջ. Վահարշակ Արլ.
Սերովեան Ս. Յակոբի կը նույրէ տրցակ մը
նարու, որ Ս. Յակոբի յանձնուեցաւ Տիրացու
Միքայէլ Տօնիկեանի ձեռամբ:

21. Մի ուն ուկեայ խաչիկ կը նույրէ Ս.
Յակոբայ' Աստուածածնի պատկերին:

22. Հայաստանէն Զրկէժի բնակիչ մի ուն
Ս. Յակոբայ տաճարին կը նույրէ, սպիտակ
յատակի վրայ, կեղրոնը աղամնի և հրեշտակնե-

րով զարդարուած աւետարանի բռնիչ մը:

23. Մովկուարնակ' Տիրամայր Լուսինն Աթաշանեան' իր որդույն Հոգ. Տ. Էմմանուէլ Վրդ. Աթաշանեանի ձեռամք' Ս. Յակոբի կը նուիրէ կարմիր շուրջառ մը ձարմանդրով:

24. Ս. Աթոռոյս Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Սեան Արք. Ղարիպեան Ս. Յակոբայ տաճարին կը նուիրէ հայկական ոճով, ուշեղօծ և մանիշակագոյն քարերով ձեռաց խաչ մը:

25. Հայաստանաբնակ Տիկ. Օգարովա Մարգարիտա Ս. Յակոբայ' Ս. Աստուածածնայ պատկերին կը նուիրէ աղամանդակարս ուշեայ մատանի մը և երկու բարակ շղթաներ:

26. Հայաստանաբնակ Տիկ. Գեղեցիկ Եղիազարեան Ս. Յակոբայ' Ս. Աստուածածնայ պատկերին կը նուիրէ կոր, երկնողմանի պատկերներով զարդ մը ուշեայ շղթայով:

27. Երեանի Ս. Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ ովհատորներ Ս. Յակոբայ տաճարին կը նուիրէն ափսէի փոքր սպիտակ ծածկոց մը:

28. Պելճիքայէն Տիար Տիգրան Մուշեղեան Ս. Յակոբայ տաճարին կը նուիրէ 100 սեղանի մոմ, որ յանձնուեցաւ Հոգ. Տ. Թէղողրոս Վրդ. Զաքարեանի միջոցաւ:

29. Սահմանակ Սիար Սեան Փանոսեան Ս. Յակոբայ տաճարին կը նուիրէ 2 թիթեղ ձեթ և անուշանու խոնկեր:

30. Պատրիարքարանէն Ս. Յակոբայ տաճար բերուեցաւ Պատրիարքական զահ և դրուեցաւ Պատրիարք Սրբազն Հօր զահին վրայ: Յիշատակարանը հետեւեալն է. «Երոսադէմի Առաքելական Սրբոց Յակոբեանց Սուրբ Աթոռին նուիրատութեամբ Արմէն Բաղալեանի, 2010ձ:

Սեան Արք. Ղարիպեան
Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ

ԵՐԱՆԻՇ ՈՐ ՈՒՆԵՑԻ ՅԻՇԱՏԱԿ Ի ՍԻԾՎՆ

Լուսաստանի տարբեր
քաղաքներէն ժամանած
ովհատորներ
Ամեն. Նուրիան
Պատրիարքին հետ
Քայինինկրաս
Ս. Գեթերպատրկ
Նիժմի Նովկորոս

Երեանի Ս. Յովհաննէս
(Կոնդ) Եկեղեցւոյ
ովհատորները
Ամեն. Նուրիան
Պատրիարքին հետ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Կիրակի, 27 Յուլիս.- Քահանայական Շեռնադրութեան խորհուրդէն և Վեղարի Տուչորէնէն եռք, ի պատի Նորընծաներուն, Միաբանական ընթրիք տրուցաւ Պարտիզառադի սեղանատան մէջ, որ Լուսարարավետ Տ. Սեան Արք. Ղարիպեան այս բացառիկ առթի իր ուրախութիւնը յայտնեց Զինուորեալ Միաբանութեան թիվ աձամին համար՝ մաղթելով. «Ամինը հոգետրական հետաքրքրութիւններով ու նորիումով, արժանանալու համար՝ նշակ առանց ամօթոյ» կոչումին ու հրձանարին»:

26-30 Օգոստոս.- Քահանայական Շեռնադրութեան խորհուրդէն և Վեղարի Տուչորէնէն եռք, երեք Նորընծաներու «քառասունք» առանձնացումը տեղի ունեցաւ Արքոց Հրեշտակապետաց Վանքէն Մերս։ Քառանօրեայ խորհրդանութեան շրջանը ամբողջացնելու անմիջական եռք, ըստ առադրութեան կարգի, Նորընծայ արեղաները իրենց անդրանիկ պատրագը մասուցին Սուրբ Յակոբայ Աւագ Խորանին վրայ.-

Երեքշաբթի, 26 Օգոստոս.- Տ. Գեղր Արեղայ Հայրապետեան

Հինգշաբթի, 28 Օգոստոս.- Տ. Ներսի Արեղայ Ալյեան

Որբար, 29 Օգոստոս.- Տ. Աղան Արեղայ Գողեան։

Հաբաթ, 30 Օգոստոս.- Պատրարքեց Հ. Համբարձու Վրոց. Թշիշեան՝ Նորընծաներու «Քառասունք» ուսուցիչը, սպասարկութեամբ Նորընծայ արեղաներուն, ըստ Տ. Յակոբի աւանդութեան։

Երեքշաբթի, 2 Սեպտեմբեր.- Դպրոցական նոր տարեմուտին Արքոց Թարգմանչաց վարժարանը վերամուտը սկսաւ 156 աշակերտներով։ Տարեմուտի արարողութիւնը տեղի ունեցաւ առաւտեան ժամը 8:00-ին, Ներկայութեամբ Լուսարարավետ Գերշ. Տ. Սեան Արք. Ղարիպեանի, Երուաղելի մէջ Պատույ Հիպատոս Տիար Յոլակ Մոմեանի և Միաբանութեան անդամներուն։ Վարժարանի Տեսուց Հ. Նորայր Վրոց. Գաղաքանի բարիգալուստի խօսքերէն եռք, Արքազան Հայրը անդրադաւ կրթական գործի կարեւութեան, մանաւանդ սփիտքի մէց։ Ապա Լուսարարավետ Արքազան Հայրը հոգետրական հայրերուն հետ հանդիպուած ունեցաւ Տ. Նորայր Վրոց. Գաղաքանին հետ տեսչարամին մէջ։

Հինգշաբթի, 4 Սեպտեմբեր.- Առաւուեան ժամը 9:00-ին կատարուեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի և Ընծայարանի վերաբացում։ Վերամուտի արարողութեան ներկայ էին Միաբանութեան Ռիմսու և ուսուցչական կազմը, զիստ-

րութեամբ Ս. Աթոռոյ Լուսարարավետ Տ. Սեան Արք. Ղարիպեանի։ Իր բացման խօսքին մէջ, յետ ընթերցման Ս. Աթուարանի պատզամին, Լուսարարավետ Արքազան Հայրը Ժառանգաւորներուն յիշեցուց ուսանատենչ հոգետրականներ ըլլալու անհրաժեշտութիւնը ի ծառայութիւն Հայաստան-եաց Առաքելական Եկեղեցոյ։

Կիրակի, 21 Սեպտեմբեր.- Երեկոյեան ժամը 7:00-ին, Նորըր Տամ պանդոկին մէջ, հիմասիրութեամբ ՀՀ Երուաղելի մէջ Պատույ Հիպատոս Տիար Յոլակ Մոմեանի, տօնախըրուեցաւ Հայաստանի անկախութեան 23-րդ տարեարձը, որուն մասնակցեցաւ Լուսարարավետ Արքազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Միաբանութեան հոգետրական հայրերուն։

Չորեքշաբթի, 15 Հոկտեմբեր.- Առաւուեան Պատրիարքարան այցի Եկա Սպանիոյ Ընդհանուր Հիպատոս Տիար Եղիան Հոգէ Էսրոպար։

Երեկոյեան Ս. Ռիմսի միաբաններէն Հոգզ. Տ. Ժիրայր Վրոց. Թաշճեան Ֆրանսայէն ժամանեց Ս. Աթոռ և մեկնեցաւ Երկու շաբաթ եռք։

23-25 Հոկտեմբեր.- Ս. Աթոռոյ միաբաններէն Հոգզ. Տ. Ժիրայր Վրոց. Թաշճեան և Հոգզ. Տ. Կորին Վրոց. Բաղդասարեան մասնակցեցան Երուաղելի «Քինկ Սոլոմոն» պանդոկին դահլիճին մէջ Արքարատ Գիտութեանց Միջազգային Կաճախի կողմէ կազմակերպուած Զ. գիտաժողովին։

Հաբաթ, 28 Հոկտեմբեր.- Առաւուեան ժամը 11-ին Սանկտ Փետրեպուրէկն և Ռուսիոյ այլ քաղաքներէն Երուաղելմ ժամանած ուստատիներ, առաջնորդութեամբ Արք. Տ. Ալեքս Քինյ. Ղալաշեանի և Տ. Սարգս Քինյ. Չոփորեանի, այցելեցին Պատրիարքարան և ստացան Պատրիարք Սրբազան Հօր օրինութիւնը։

Չորեքշաբթի, 29 Հունիսմբեր.- Երուաղելի Թուրքիոյ Ընդհանուր Հիպատոս՝ Տիար Մուարաֆա Սարնիջի հրաւորով, Թուրքիոյ Հանրապետութեան անկախութեան 91-րդ տարեդարձին առիթով կազմակերպուած հիմասիրութեան ներկայ գտնուեցան Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան և Տ. Համբարձու Վրոց. Թշիշեան։

Նոյն օրը Երեկոյեան ժամը 8:00-ին, Պէճիքայի Ընդհանուր Հիպատոս՝ Տիար Պրուն Ճանսի հրաւորով, դաշնակահար Լաուլըն Միթքարեանի համբարձին և այդ առթի տրուած հիմասիրութեան ներկայ գտնուեցան Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան, ընկերակցութեամբ Հ. Համբարձու Թշիշեանի։

Հինգշաբթի-Ուրբաթ, 29-30 Նոյեմբեր.- Պատրիարք Սրբազն Հայր, Լուսարարապետ Տ. Մեան Արք. Ղարիբեան, Տ. Համբարձոս Վրդ. Քէջշեան, Տ. Նորայր Վրդ. Գաղափեան և սարկաւագներ Յորդանանի մէջ կատարեցին Ս. Յովհաննէ Կարապետի անոնը կրող մատրան օժման արարողութիւնը, ի ներկայութեան ՀՀ Նախագահ Տիար Սերժ Սարգսեանի և պետական այլ բարձրաստիճան այրերու (կարդալ մեր թղթակցութիւնը տյու թիվն մէջ):

Նոյն օրը Երեկոյեան ժամը 4:30-ին, Երուաղեմի մէջ, Լուտերի շարժման բարեկարգութեան օրուայ առիթով կազմակերպուած Երեկոյթին ներկայ գտնուեցան Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան և Տ. Գերդ Արք. Հայրապետեան:

Երկուշաբթի, 3 Նոյեմբեր.- Առաւոտեան ժամը 10-ին Պատրիարքարան այցի եկաւ Բային ֆորսիոյ հայահոծ Կենտույի քաղաքապետ Տիար Արա Նաձարեան:

Նոյն օրը Երեկոյեան ժամը 5-ին Պատրիարքարան այցելեցին Երուաղեմի Ռատիկանատան ոստիկանները, պիտուրութեամբ Կրօնից նախարարութեան Քրիստոնէական բաժնի պատասխանատու Տիար Սեղար Մարմիկին:

Չորեքշաբթի, 5 Նոյեմբեր.- Երեկոյեան ժամը 4-ին ԱՄՆ-էն Տաճարական Ասպետներու մեծատը՝ Տիար Պոլը Ռ. Շիլտը այցելեց Պատրիարքարան և հանդիպուած ունեցաւ Ամենապատի Պատրիարք Սրբազն Հօր հետ:

Հարաբ, 8 Նոյեմբեր.- Երեանի Կոնդի շրջանի Ս. Յովհաննէ Եկեղեցոյ հոգեւոր հովի Արժ. Տ. Դանիէլ Քինյ. Բարոնմեան, ուխտատուներու խոմբով այցելեցին Պատրիարքարան և ստացան Պատրիարք Սրբազն Հօր օրինութիւնը:

Երկուշաբթի, 10 Նոյեմբեր.- Գերշ. Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան կրօնական միա համայնքներու ներկայացուցիչներուն հետ միասին քրիստոնէական Եկեղեցոյ գօրակցութիւն յայսնելու և status quo-ն պահպանելու առնչութեամբ այցելեց Երուաղեմի Ալ-Աքսա մզկիթ:

Նոյն օրը Երեկոյեան, Գերշ. Տ. Արիս Արք., Ընկերակցութեամբ Տ. Էնմանուէլ Վրդ. Աթաջանեանի, մասնակցեցան Երուաղեմի քաղաքապետարանի սրահներէն մէկոն մէջ Ռուս Եկեղեցոյ կազմակերպած Նկարչական ցուցահանդէսին:

Երեքշաբթի 13 Նոյեմբեր.- Երուաղեմի Ոստիկանապետ՝ Տիար Ակի Պիթօն այցելեց Պատրիարքարան և հանդիպեցաւ Ամենապատի Պատրիարք Սրբազն Հօր հետ:

Կիրակի, 16 Նոյեմբեր.- Շաբթօնան այցելութեամբ Վանքիս հիլին էր Պոլիսէն

Ժամանած Տ. Զարենա Շ. Վրդ. Օհանեան:

Չորեքշաբթի, 19 Նոյեմբեր.- Հառնովի Սինակովի մէջ կատարուած ահաբեկչութեան հետեւանքով Հրեայ զոհերուն համար ցաւակցութիւն յայսնելու գացին Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան և Տ. Նորայր Վրդ. Գաղափեան:

Հինգշաբթի, 20 Նոյեմբեր.- Պատրիարք Սրբազն Հօր այցելեցին Երուաղեմի Հ.Օ.Մ.ի վարչութեան անդամ-անդամութիւները և ստացան անոր օրինութիւնը:

Երեքշաբթի, 25 Նոյեմբեր.- Երեկոյեան ժամը 4-ին, Ֆինլանտայէն' Տաճարական Ասպետներ այցելեցին Պատրիարքարան և հանդիպուած ունեցան Ամենապատի Պատրիարք Սրբազն Հօր հետ:

Նոյն օրը Ռամալլային "Golden" պանդոկին մէջ Պեճիքայի Ընդհանուր Հիպատոսարանի կողմէ Երկիր թագաւորի օրուան առթիւ կազմակերպուած հանդիսութեան ներկայ գտնուեցան Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան, Ընկերակցութեամբ Տ. Համբարձոս Վրդ. Քէջշեանի և Տ. Էնմանուէլ Վրդ. Աթաջանեանի:

Երեքշաբթի, 2 Դեկտեմբեր.- Պաշտօնական այցով Ս. Երկիր ժամանեց Հապէ Ուստի Միաբանութեան նորընտիր Արքեպիսկոպոս Գերշ. Տ. Արքա Էնրակում: Իր ժամանումին դիմատրութեան բափօրին մասնակցեցան Գերշ. Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան և Ասագ Թարգման Տ. Համբարձոս Վրդ. Քէջշեան Երկու «գաւասներով», մինչեւ Ս. Յարութեան Տաճարի մուտքը, ուր Տաճարի տեսուց Տ. Սամուէլ Տ. Վրդ. Աղոյեան Ֆրանսիսկութեան և Յոյն տեսուչներուն հետ միասին պաշտօնապէս դիմատրեցին Հապէշաց նորընտիր Արքեպիսկոպոս ուր: Քրիստոսի գերեզմանին այցելութենտ եռք Գերշ. Սրբազն Հայրը առաջնորդուեցաւ մեր տեսչարանը, ուր տեղի ունեցաւ հիմասիրութիւն և Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան կատարեց իր ողջոնի խօսքը: Ասպա Տէր Ըլ Սովորանի Հապէշաց Եկեղեցոյ մէջ կատարուեցաւ նորընտիր Սրբազն Հօր գահակալութիւնը:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԵՆ ՆԵՐՍ

Ուրբաթ, 29 Օգոստոս 2014

Երեկոյեան նախատօնակ Ս. Յակոբ.
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան:

Շաբաթ, 30 Օգոստոս 2014

Տօն Շողակաթի Արքոյ Էջմիածնի ըստ
տեսլեանն Արքոյն Գրիգորի Լուսատրիչ
մերոյ.
Պատարագ, Ս. Էջմիածին խորանին վրայ,
Բացառաբար փոխուեցաւ և կատարուեցաւ
Աւագ Խորանին վրայ
Պատարագի՝ Հ. Համբարձում Վրդ.
Քէշիշեան

Հանդիսապետեց Լուսարարապետ Տ. Մեան
Արք. Ղարիպեան, զոյգ բուրվառ ըրին
Աւագ Խորան Երկու նորընծայ արեղաներ:
Նոյն օրը Երեկոյեան Հրաշաշափառ,
Ժամերգութիւն և հակում, Ս. Աստուածածին.
Երեկոյեան Հրաշափառին և Ժամերգութեան
հանդիսապետեց Պատրիարք Արքազան
Հայրը

Գիշերը հակում և Ժամերգութիւն
Ս. Աստուածածին
Հանդիսապետեց Հ. Սամուել Շ. Վրդ.
Աղոյեան:

Կիրակի, 31 Օգոստոս 2014

Վերափոխում Ս. Աստուածածնի
Հրաշափառ և Պատարագ՝ Ս. Աստուածածին

ծածնի մէջ

Պատարագի և քարոզի՝ Հ. Սամուել
Շ. Վրդ. Աղոյեան

Հանդիսապետեց Պատրիարք Արք. Հայրը
Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ
Անդաստան:

Երկուշաբթի, 1 Սեպտեմբեր 2014

Վերափոխում Յիշատակ Մեռելոց.

Պատարագ՝ Ս. Գլուաղիր

Պատարագի՝ Հ. Աւետիս Վրդ. Իփրաձեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան:

Շաբաթ, 6 Սեպտեմբեր 2014

Պատարագ Ս. Յակոբի Ս. Աստուածածնի
խորանին վրայ

Պատարագի՝ Հ. Թէոդորոս Վրդ.
Զաքարեան

Կիրակի, 7 Սեպտեմբեր 2014

Ս. Յարութիւն տեսչական

Պատարագ՝ Ս. Յարութիւն

Պատարագի՝ Հ. Սամուել Շ. Վրդ.
Աղոյեան

Երեքշաբթի, 9 Սեպտեմբեր 2014

Արքոց Յովակինայ և Աննայի ծնողաց
Ս. Աստուածածնի

Պատարագ՝ Ս. Աստուածածին

Պատարագի՝ Տեսչական, Հ. Հայրիկ
Վրդ. Գլայձեան

Հանդիսապետն էր Հ. Պարետ Շ. Վրդ.

Շաբաթ, 13 Սեպտեմբեր 2014

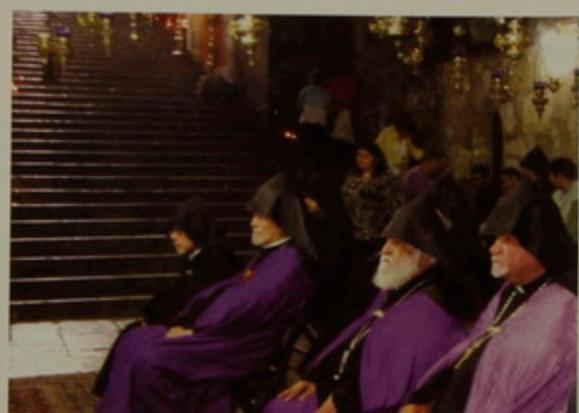
Արքոց Առաքելոցն Թովմայի, Յակոբայ և
Ծմատնի.

Պատարագ՝ Ս. Գլուաղիր

Պատարագի՝ Արք. Շաարշ քին.

Երեկոյեան՝ նախատօնակ, Ս. Յակոբ

Կը հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան

Կիրակի, 14 Սեպտեմբեր 2014

Գ. զկնի Վերափոխման
Գիտ Գուտյ Ս. Աստուածածնի
Պատարագ՝ Ս. Աստուածածին
Պատարագիչ և քարոզիչ՝ Լուսարարապետ
Տ. Մեան Արք. Ղարիպեան
Հանդիսապետեց Տ. Մեան Արք.

Չարաթ, 20 Սեպտեմբեր 2014

Նիկինյ Սուրբ Ժողովոյն Երեք Հարիս
Ութեատասան Հայրապետացն.
Պատարագ՝ Ս. Գլխադիր
Պատարագիչ՝ Տ. Նորայր Վրդ. Գազագեան
Հանդիսապետեց Լուսարարապետ Տ. Մեան
Արք. Ղարիպեան
Երեկոյեան՝ Նախատօնակ, Ս. Յակոբ
Հանդիսապետեց Լուսարարապետ Տ. Մեան
Արք. Ղարիպեան

Կիրակի, 21 Սեպտեմբեր 2014

Դ. զկնի Վերափոխման
Ծնունդ Ս. Աստուածածնի ի յԱննայէ
Հրաշափառ՝ Ս. Աստուածածին
Պատարագիչ և քարոզիչ՝ Տ. Պարէս Շ.
Վրդ. Երեցեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան
Պատարագէն յետոյ Հանրապետական
Մադրանք ԻԳ. տարեղարձ Հայաստանի
Հանրապետութեան

Չարաթ, 27 Սեպտեմբեր 2014

Տօն Եկեղեցոյ ի Նաւակատիս Ս. Խաչին
Պատարագ՝ Ս. Գլխադիր
Պատարագիչ՝ Տ. Ծնորիք Արք. Բալոյեան
Երեկոյեան Համբարձին յատեան
Հանդիսապետեց Պատր. Սրբազնն Հայրը
Ժամերգութեան աւարտին Պատրիարք
Նորիհան Արք. Մանուկեան Ս. Գլխադիրին
առջեւ Եկա և Կենաց Փայտը թափօրով
բարձրացաւ Աւագ Խորան
Գիշերը հսկում Ս. Յակոբ
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Արք.
Շիրվանեան

Կիրակի, 28 Սեպտեմբեր 2014

Տօն Վերացման Արքոյ Խաչին
Պատարագ՝ Աւագ Խորան, Ս. Յակոբ
Պատարագիչ և քարոզիչ՝ Տ. Արիս Արք.
Շիրվանեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան
Երեկոյեան՝ Խաչերացի Անդաստան
Ս. Յակոբ տաճարին մէջ, կատարեց
Լուսարարապետ Տ. Մեան Արք. Ղարիպեան

Երկուշաբթի, 29 Սեպտեմբեր 2014

Տօն Խաչի
Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ՝ Ս. Գլխադիր
Պատարագիչ՝ Հ. Ներսէն
Պատարագէն յետոյ Հոգիաննգիստ
Գրիգոր և Կարապետ Մելգոննեաններու
Հարազատա
Հանդիսապետեց Լուսարարապետ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան

Չարաթ, 4 Հոկտեմբեր 2014

Տօն Խաչի
Պատարագ՝ Վեր. Ս. Նշան
Պատարագիչ՝ Տ. Մանուկ Շ. Վրդ.
Աղոյեան

Կիրակի, 5 Հոկտեմբեր 2014

Բ. զկնի Խաչի
Պատարագ՝ Ս. Յարութիւն
Պատարագիչ՝ Հ. Գեղամ Շ. Վրդ.
Զաքարեան
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Արք.
Շիրվանեան

Ուրբաթ, 10 Հոկտեմբեր 2014

Երեկոյեան Ժամերգութիւն և Նախատօնակ
Կատիններու Ս. Գէրգ Եկեղեցին
Հանդիսապետեց Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան

Չարաթ, 11 Հոկտեմբեր 2014

Սրբոցն Գէրգայ Զօրավարին
Աղոյեսի և Ռումա
Առուո՛ Ժամերգութիւն, Ս. Յակոբ
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ՝ Տ.
Մեան Արք. Ղարիպեան
Պատարագ Կատիններու բռվ
Պատարագիչ՝ Վ. Վանիկ Վրդ. Մանկա-
սարեան
Հանդիսապետ և քարոզիչ՝ Տ. Արիս Արք.
Շիրվանեան
Երեկոյեան՝ Հրաշափառ, Ս. Յարութիւն
Վարագայ Ս. Խաչին
(յետաձգուած յաջորդ շաբթուան, Հրեական
տոնին առիթով)

Կիրակի, 12 Հոկտեմբեր 2014

Գ. զկնի Խաչի
Պատարագ՝ Ս. Յակոբ (Ս. Կարապետի
խորան)
Պատարագիչ՝ Հ. Բագրատ Վրդ. Պուր-
ձերեան
Հանդիսապետեց Լուսարարապետ Տ. Մեան
Արք. Ղարիպեան

Հարաբ, 18 Հոկտեմբեր 2014

Սրբոց Եօթանասոն և երկու աշակերտացն Քրիստոսի

Պատարագ՝ Գալիթ Ա. Յակոբ

Պատարագի՝ Հ. Համբարձում Վրդ.

Քեջեան

Երեկոյեան Հրաշափառ և ժամերգութիւն,

Ա. Յարութեան տաճար

Հանդիսավար՝ Լուսարարապետ՝ Մեան

Արք. Ղարիպեան

Կիրակի, 19 Հոկտեմբեր 2014

(Յետաձգուած) Ռամիկ Ա. Գէորգ
Եկեղեցոյ օր

Պատարագ՝ յաջորդ շաբաթ

Կատարուեցաւ Վարազայ Ա. Խաչի

Պատարագ, Ա. Յարութիւն, Ա. Գրիգորի
Խորանին վրայ

1. Մուտք Ա. Յարութիւն Միաբանութեամբ
Հանդիսապետն էր Հ. Պարեց Շ. Վրդ.

Երեցեան

Վերը կատարուեցաւ

2. Մուտք Պատարագի համար ժամերգութիւն

Պատարագ՝ Ա. Գրիգորի վրայ

Պատարագի՝ Լուսարարապետ Մեան

Արք. Ղարիպեան, առանց քարոզի

Հանդիսապետն էր Պատրիհարք Նորիհան
Արք. Մանուկեան

Ուրբաթ, 24 Հոկտեմբեր 2014

Երեկոյեան նախատօնակ Ա. Յակոբ

Հանդիսապետն էր Տ. Մեան Արք.

Ղարիպեան

Հարաբ, 25 Հոկտեմբեր 2014

Սրբութեան Վարդապետաց Վարդապետաց

Պատարագ՝ Ա. Յակոբ, Ասագ Խորան

Պատարագի և քարոզի՝ Տեսչական

Պատգամ՝ Հ. Նորայր Վրդ. Գաղաքեան

Հանդիսապետեց՝ Լուսարարապետ Մեան
Արք. Ղարիպեան

Պատարագէն յեռյ կատարուեցաւ հոգեհանգիստ Կիբակնեան գերդաստանին
հոգիներուն համար:

Կիրակի, 26 Հոկտեմբեր 2014

Կատարուեցաւ Ռամիկ Ա. Գէորգ Վանուց
պատարագ

Պատարագ՝ Ռամիկ Ա. Գէորգ Վանուց

Պատարագի և քարոզի՝ Հ. Գէորգ Արք.

Հանդիսապետեց Արիս Արք. Շիրվանեան

Հինգշաբթի, 30 Հոկտեմբեր 2014

Երեկոյեան կատարուեցաւ Ալ-Մալտասի
(Յորդանան գետի ափին) նորակառոյց Ա.

Կարապետ Եկեղեցոյ նկարներու օծման
արարողութիւնը Պատրիհարք Նորիհան
Արք. Մանուկեանի կողմէ, օգնական՝
Լուսարարապետ Մեան Արք. Ղարիպեան
Ներկայ էին Հայաստանի Հանրապետութեան
նախագահ Տիգրան Մերժ Սարգսեանը
իր բարձրաստիճան պատուիրակութեամբ:

Ուրբաթ, 31 Հոկտեմբեր 2014

Երեկոյեան կատարուեցաւ նորակառոյց Ա.
Կարապետ Եկեղեցոյ խորանի ո առազանի
օծումը Պատրիհարք Հօր կողմէ:

Պատարագեց Տ. Մեան Արք. Ղարիպեան
Օրուան պատգամը ժողովուրդին
փոխանցեց Նորիհան Արք. Մանուկեան:

Հարաբ, 1 Նոյեմբեր 2014

Սրբոց Աւետարանչացն Մատթէոսի,
Մարկոսի, Ղուկասու և Յովհաննու

Պատարագ՝ Ա. Յարութեան Գափր.
անձրեփ պատճառով կատարուեցաւ
ներսը՝ մեր բաժինին մէջ:

Պատարագի և քարոզի՝ Հ. Էմմանուէլ
Վրդ. Աթաճանեան

Հանդիսապետեց՝ Ս. Սամուէլ Շ. Վրդ.
Աղոյեան

Կիրակի, 2 Նոյեմբեր 2014

Զ. զկնի Խաչի

Պատարագ՝ Ա. Յարութեան տաճար

Պատարագի՝ Ա. Նետնդ Վրդ.

Յովհաննիմիտեան

Հանդիսապետեց Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան

Երկուշաբթի, 3 Նոյեմբեր 2014

Սրբոյն Ղունիհանոսի Հարիւրապետին,
Յովսէիայ Աստուածահօրն

Պատարագ Ա. Աստուածածին և
Տեսչական

Պատարագի՝ Հ. Հայրիկ Վրդ.

Հանդիսապետն էր Հ. Պարեց Շ. Վրդ.
Երեցեան

Հարաբ, 8 Նոյեմբեր 2014

Սրբոյ Երկուտասան վարդապետացն

Պատարագ՝ Ա. Գլխաղիր

Պատարագի՝ Հ. Կորին Վրդ.

Պաղտասարեան

Երեկոյեան՝ Հրաշափառ Ա. Յարութիւն
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ

Մեան Արք. Ղարիպեան

Կիրակի, 9 Նոյեմբեր 2014

Է. զկնի Խաչի

Գիտ Ա. Խաչի

Ժամերգութիւն և Պատարագ Ա. Գրիգոր

Լուսաւորիչ

Պատարագիչ՝ Հ. Տիրան Արք.
Առտուան Ժամերգութեան հանդիսապետն
էր Արիս Արք. Շիրվանեան, իսկ վերջը
երկու մուտք եղած է
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ
Սեւան Արք. Ղարիպեան,
յևոյ՝ պատարագ, թափօր՝ Ս. Գրիգոր
Լուսաւորիչ շուրջ:
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ
Սեւան Արք. Ղարիպեան

Շաբաթ, 15 Նոյեմբեր 2014

Ամենայն Սրբոց
Պատարագ՝ Ս. Գլուխոյիր
Պատարագիչ՝ Հ. Աղան Աբեղայ

Կիրակի, 16 Նոյեմբեր 2014

Ը. զկնի Խաչի
Պատարագ՝ Ս. Յարութին
Պատարագիչ և քարոզիչ՝ Հարէտ Շ.
Վրդ. Երեցեան
Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Արք.
Շիրվանեան

Ուրբաթ, 21 Նոյեմբեր 2014

Երեկոյեան ժամերգութիւն և նախատօնակ
Ս. Հրեշտակապետաց
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Սեւան Արք. Ղարիպեան

Շաբաթ, 22 Նոյեմբեր 2014

Սրբոց Հեշտակապետացն Գաբրիէլի և
Միքայէլի

Պատարագ՝ Ս. Հրեշտակապետաց

Տաշական
Պատարագիչ Տ. Աւետին Վրդ.
Յովհաննիսեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Սեւան Արք. Ղարիպեան

Կիրակի, 23 Նոյեմբեր 2014

Ծ. զկնի Խաչի
Պատարագ՝ Ս. Հրեշտակապետաց
Պատարագիչ՝ Կ. Կոմիտաս Վրդ.

Շերպէճեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Սեւան Արք. Ղարիպեան

Շաբաթ, 29 Նոյեմբեր 2014

Սրբոց Առաքելոցն Ամորէի և Փիլիպոսի
Պատարագ՝ Ս. Գլուխոյիր
Պատարագիչ՝ Ա. Աւետիս Վրդ. Իիրամեան
Պատարագին յտոյ Խոգեհանգիստ
կատարուեցաւ Միարանութեանս անդամ-ներէն Պրազիլիոյ Առաջնորդ լուահողի
Տ. Տաթէ Արք. Ղարիպեանի
Հոգեհանգիստին հանդիսապետոց
Լուսարարապետ Տ. Սեւան Արք.
Ղարիպեան

Կիրակի, 30 Նոյեմբեր 2014

Ծ. զկնի Խաչի
Պատարագ Ս. Յարութին
Պատարագիչ՝ Թէոդորոս Վրդ.
Զաքարեան
Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ.
Սեւան Արք. Ղարիպեան

Ուանձէ, Արք. Գէորգ

Արք. Աստուածածին

**ՀԱՆԳԻՄ
Տ. Տաթեւ Արք. Ղարիպեանի
Պրազիլահայոց Առաջնորդ**

ՓՈԽԱՆ ԴԱՍԲԱՆԱԿԱՆԻ

Սիրելի հայատացեաներ,

Վիշտը ունինք այսօր յայտնելու կարեւը կորուստ մը, որ ունեցաւ Ս. Աթոռոյս Միաբանութիւնը յանձին իր երիցագոյն անդամներէն միոյն՝ Տ. Տաթեւ Արքեպիսկոպոս Ղարիպեանին, Պրազիլիոյ Հայոց Առաջին Առաջնորդին, որ խաղաղութեամբ հանգիւ է Տէր մեր, 26 Նոյեմբեր 2014-ին, Սան Փավլոյի մէջ, Պրազիլ:

«Ժամանակ դարձի ինոյ եհաս», վերադարձաւ հոն, որիկէ եկած էր: Իր հոգին կը վերադանայ անմահութեան կեանքին:

Տիսուր են մեր հոգիները. իր մահը խոցեց ամէնքս: Զինք կը սպասէինք որ մեր Ծննդեան տօնին այցելէր իր հոգեստը հայրէնիքը՝ Երուաղէս, մասնակցելու Ծննդեան արարողութեանց, առիջ մը, որ երեք չեղ ուզեր կրոսնցնել, հակառակ իր մարմնական դժուարութեանց: Խաղաղութիւն իր հոգիին:

Հանգուցեալը, ամէն բանէ առաջ, իր եկեղեցին սիրոյ անձ մըն էր, նախանձախնդիր հայատացեալ հոգի մը: Ծնած էր Հալէպ, 1937-ին, Զեյթոնցի հայատացեալ ընտանիք, որ խոր

արմատներ ձգած էր իր հոգիին մէջ՝ հայկական աւանդութեանց, բարեպաշտութեանց և շէնչող սովորութեանց:

Ան կը յաճախեր տեղույն ազգային վարժարան և Ֆրենտերու դպրոցը և ապա կու զար Երուաղէմ: Կը յիշեմ իր ժամանուած մեր ժառանգաւորաց վարժարան: Ան աւելի մեծ էր հասակով բան բոլորս, և այդ պատճառով կը դառնար Ընծայարանի աշակերտ Գերշ. Տ. Յակոբ Սրբազն Վարդանեանի տեսչութեան օրով ու հովանաւորութեամբ:

1963-ին կը ձեռնադրովի կուսակրօն Արեղյա երեք ընկերներու հետ՝ Հայր Դանիկ Շամիեանի, Հայր Սամուել Աղոյեանի և Հայր Վահան Թօփալեանի, ձեռամբ հոգելոյս Տ. Եղիշ Արք. Տերտերեանի՝ Պատրիարքին Հայոց Երուաղէմի, Խարտավիլակութեամբ Դպրոցի Տեսչին, դառնալով անոր զինուորեալ միաբանութեան անդամ:

Մի քանի տարի ժառանգաւորաց վարժարանի փոխ-և-տեսչութեան պաշտօնը վարելէ ետք, կը որկոտի Քրոսոպա, Արժանիքին, իրաւուրու հանգուցեալ Բարգէն Արք. Ապատեանի և անկէ ետք կ'ընտրովի Պրազիլահայոց առաջնորդ: Այսիսկ կը սկսին իր հոգիական ծառայութեան տարիները, զորս անցուց պանդխութեան մէջ, այսինքն հեռու Երուաղէմին, սակայն առանց մոռնալու զամ' իր յաճախակի կատարած այցելութիւններով: 1984-ին Եափսկոպոս կը ձեռնադրովի ձեռամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վագէն Ա.ի, յէջմիածին: Իր քահանայութեան և Եափսկոպութեան ամբողջ շրջանին, աւելի քան 50 տարի, ան հանդիսացաւ Օրուան Մարդը՝ Նախանձախնդիր իր դերին, օժտուած ընկերային ընատուր ձիբերով և ընաւորութեամբ, որոնք զինք սիրելի դարձուցին բոլորին իր մշտագուարթ և մշտաժիտ արտայայտութեամբ:

Ճիշտ է, մարմինը տկարացած էր, բայց ոչ իր հոգին: Ասքիլ իր իրաւուրու կը համարէր ան: Կը սիրել Համբերդէլ, մանաւանդ բեմբասացութիւնը՝ իր վաւնաշունչ խօսքերով՝ Հայ Եկեղեցոյ մասին, Հայ Երուաղէմին և իր Երազային Հալէպի մասին և շատ անգամ իր գեյթունցիական բարբառով իրեն մօտիկ շրջանակներուն մէջ:

Այս բոլորէն վեր Երուաղէմը եղաւ առանցքը իր հոգիին: Կը յիշեմ զինքը սարկաւագութեան և ժառանգաւորաց վարժարանի իր փոխ-

տեսչութենէն, որ իր մամնակցութիւնը կը բերէր տարեկան նոր տարուան հանդիսներուն, և ինք զիշատը հերոսն էր բեմին վրայ: Կը յիշեմ զինքը մեր սիրելի Սեան Արքազանին հետ, այն ատմն աշակերտ դպրոցի, նոյնքան տաղանդատը մեր հանդիսներուն, զիշատը շխչող իննացնող ծիծառածարք իրենց տրամաներով, որ մինչեւ իհիս տակալին թարմ են անոնց տեսարանները, երեմն նոյնիկ առանձնութեանս մէջ մուածումներոս՝ հոգիս խայտացնող: «Հանգուցեալ Պին. Չակոր Պոմազանեան, մեր դպրոցին վաստակատը կրթական տեսուց, կ'ըսէր. «Այս երկու Նարիանները դերասան ծնած են»: Խանդավառ էր: Կը յիշեմ իր ձախը յատակ, բարձր, անկեղծ և կըստը:

Մինչեւ իր կեանքին վերջը կապուած մնաց Երուաղիմի խտէալին: Քրիստոսի ծննդեան տօներուն, իր յաձախակի այցելութիւններուն առիթով կը հաւաքուէինք «այր Նորայրին սեւեակին հանդիպակաց նստոցներուն վրայ, և կը վայելէինք իր մուերմիկ զուարձախօս պատմութիւնները, և կը խստինք Պրազիխայէն իր հետ բերած պրազիխական համեղ սուլաճը: Խօսակութեանց ընթացքին շատ անգամ կ'ըսէր մեզի: «Տղաք, ինչ բախտաւոր էք որ դուք զիրար ունիք: Եթէ անհանգիստ չըլլայի և վանքին վրայ բեռ ըլլալու վախը չունենայի, ես ալ Երուաղիմ կը վերադառնայի»: Իր այս փափաքը սրտին մէջ, տարտոյ Նոյեմբեր ամսոյն վերջին շաբաթներուն, երիկամունքի դժուարութեան պատճառով կը յանձնուէր իր յափուենական վերադարձին:

Այլեւ ինք բացակայ է մեզմէ, բայց իր խանդավառող ներկայութիւնը պիտի մնայ մեր յուշերուն մէջ որպէս պատկեր, իր անոյշ ժախտով, որպէս երազ միշտ իր հրաբորք հոգիին: Նոյեմբեր 26-ին Սան Փավլոյի մէջ կը կատարուի իր վերջին օճան արարողութիւնը՝ ձեռամբ նորաօծ Տ. Նարեկ Արքազան Պերպերեանի՝ նոր առաջնորդին Պրազիխոյ:

Սիրելի Տաթեւ Արքազան, կը բաժնովիս մեզմէ յաւէտ, բայց մենք թեզ երբեք պիտի չմոռնանք: «Հայր, Տէր մեր, հանգչեցուր զրովսը մեր Տաթեւ Արքազանին՝ խաղաղ բարձի վրայ և ընդունիք զինք Բու յաւերժութեանտ մէջ: Աղօթնը առ Աստուած իր յափուենական հանգիստին համար: Թող իր ծառային հոգին դասէ ընդ դասս հոգոց ծառայիցն, պահէ զԱզգս Հայոց, Հայատանեաց Եկեղեցին, զանյը Աթոռն մեր Սոյք Եջմիածին, մշիթարք և զօրացնէ վշտարեկ Աթոռակալն առարեկական Աթոռոյս Արքոյ Երուաղիմի և Միարանութիւն նորին:

Ասցեալ Յունուարի ծննդեան տօներուն,

երբ Երուաղիմ կը գտնուեր, միաժամանակ մեր Միարանական Ընդհանուր Ժողովին մասնակցելու, առիթով մը տեսնեակս եկա և ըսաւ. Հայր Պարէտ, քո վրա պարտականութիւն մը պիտի դնեմ. խօսք տուր որ պիտի կատարես: Միրով, ըսի, և թութք մը տուր ինծի, ըսաւ: Արքազանը թութին վրայ գրեց իր տապանաքարին վրայ արձանագրութիւնը գրութիւնը, և ըսաւ, երբ ինք մեռնի, խնդրեց որ իր աձիւնները փոխարութիւն և ամփոփութիւն Միարանից հասարակաց գերեզմանոցին մէջ: Ազդուած այդ խօսքէն, նոյն օրը թութին յանձնեցի իմ զգացումներս և զայն կարդացի իր իսկ ներկայութեան, գերեզմանին վրայ արձանագրելու իմ վերջին սրտի խօսքը Արքազանին մասին:

«Հոս կը փակեմ իմ աշերս կարօս՝
ու երազն իմ վառ,
վերջաղոյսին անձնատուր՝
տրտում խորհուրդը կեանքին:

Դարձ է ինծի,
յաւերժօրէն մնալու
ներկային մէջ
մեր նախնիքներուն:
Կը զգամ ցերմութիւնը
ծոցին այս տարուկ համբոյրին
զի հեռացած չեմ թեզմէ:
ինչպէս ծաղիկը իր բոյրէն:

Քիշ մը յուզումով վերջին ցտեսութիւնն է որ ըսինք:

29 Նոյեմբեր 2014

Խօսուած Ս. Յակոբ Մայր Տաճարի մէջ
իր հոգեհանգիստին առիթով:

Պարէտ Ս. Վրդ. Երեցեան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրական

Աքեղայական Զեռնադրութիւն

«Աստուածային և Երկնային շնորհ կոչէ»
«Որը արժանատրեցայց» (Շարական)

Պատրիարք Նորիկան Արք. Մանուկեան 3

Պատրիարք Նորիկան Արք. Մանուկեան 5

9

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

Հոգեգալուս
Աստղերէն Պայծառ

Եղիվարդ 10

Եղիվարդ 11

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏԱԿԱՆ

Ճշմարիտ Հարստութիւն

Զենոպ Քիոյ. Նալպանտեան 12

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մելուքեան Արձանագրութիւն

Բագրատ Վրդ. Պոլքճեան 14

Կալրածական Պտոյտ մը 19-րդ Դարու
Երուաղէմի Հայ Թաղամասերուն Մէջ
Գիտէ՞ք թէ
Հայկական Զեռագիրներ Մանչէսթրի Մէջ

Գերզ Հինդեան 22

Բարսեղ Վրդ. Գալինտերէան 27

Յովիաննէս Թաքուկեան 28

ՀՈԿԵՏԵՐԵՐԸ ՄՇԱԿՈՅՑԹԻ ԱՄԻՍ Է

Սուրբ Մեսրոպ

Սիամանթօ 34

Մշակոյթն ու Քաղաքակրթութիւնը

Յովիաննէս Փիլիկեան 35

Գրիգոր Նարեկացին և Շեքսփիրը

Գուգակն Բարսեղեան 36

Նոր Հրատարակութիւններ

Սահմանթօ 38

Ճանչնանք Մեր Դասախոսները

39

Փրկել Արեւոտահայերէնը

Դոկտ. Մինաս Գոճայեան 40

Լեզուի Կորուատը Ազգի Կորուատ է

Լեսն Անանեան 42

Ովատագնացութիւն

Վեր. Եսայի Սարմագեան 44

Անլույի Զանգակատուն

Պարոյր Մեակ 45

ԿՐԹԱԿԱՆ

85-Ամեակ Հիմնադրութեան Երուաղէմի

Նահապետ Մելքոնեան

46

Ս. Թարգմանչաց Երկր. Վարժարանի

48

Լորեր Վարժարաննէն

50

Կեանքը Ժառանգաւրացէն Ներս

ՄՈԼԵՆԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ԹԷ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տէր Զօրի Եկեղեցին

Ժան Վարդան 52

Զօն Քեսապին

Մարտիրոս Մարտիրէան 53

ԳՐԱԿԱՆ-ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ

«Ի՞նչ Խաղաղ է», «Աշուն է»
Ահա Կրկին

Բագրատունի	54
Բենիկ Յովհաննիսեան	55

ԱՄԱՆՈՐ

Ամանոր 2015
Անդաստան
Այդ Կաղանդի Գիշերը

Պատրիարք Նորիկան Արք. Մանուկեան	56
Դանիկ Վարուժան	57
Մ. Մարզպան	58

ԼՈՒՐԵՐ ԵՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Նոր Սրբավայր մը Եա
Բարեպաշտական Նուերներ
Պաշտօնականը
Եկեղեցական Կեանք
Հանգիստ Տ. Տաթևի Արք. Ղարիպեանի

Մ. Գ.	61
Սեան Արք. Ղարիպեան	64
	66
	68
Պարկու Շ. Վրդի Երեցեան	72

ՈՒԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

**«ՄԻՈՆ»Ի ԸՆԹԵՐՅՈՂՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԻՆ ՈՒ
ՆՈՐ ԱՇԽԱՏԱԿՄՅՅՆԵՐՈՒՆ**

**Ծրագրուած է «Միոն»ի յաջորդ թիվը
հրատարակել Մարտ ամսուայ վերջաւորութեան՝
նովիրուած**

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՄՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
100-ԱՄԵԱԿԲՆ:**

**Պիտի փափաքէինք սոյն թիվին մէջ այլ նիւթերու
կողքին կարեւոր տեղ տալ Ցեղասպանութեան և
Հայ Երուաաղէմի հետ առընչոտ նիւթերու կամ
ուսումնասիրութիւններու:**

**Հետեւաբար պիտի խնդրէինք մեր
աշխատակիցներէն նկատի առնել այս
պարագան:**

«ՍԻՈՆ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Սիոն»ի խմբագրութիւնը կը փափարի ամրողացնել և արդիականացնել բաժանորդներու ցանկը:
Բաժանորդագրութեք նորագոյն շրջանի «Սիոն»ին, զոր կրնաք ստանալ նամակատան միջոցով և կամ
այցելել մեր կայրեջը:
Համեցէք լրացնել սոյն հարցաթերթիկը՝ նշելով «Սիոն» ստանալու Զեր նախընտրած տարբերակը: Կրնաք
դիմու նույն մեր կայրեջին:
(Համեցէք զրել զիսազիր և ընթեռնելի, անգլերէն, English/French:)

Անուն.-----

Մարզական.-----

Տիպուն.-----

Կազմակերպութիւն.-----

Հասցե.-----

Կայրէջ ----- Email address-----

Տարեկան Բաժանորդագրութիւն՝ \$150 USD

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is driving up a new updated list to its official periodical SION. To ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance as soon as possible. You can also write to our website and send your request for subscription. We will soon have the PDF version of SION on our website.

Name: -----

Title: -----

Organisation: -----

Address: -----

Yearly Subscription \$150 USD

Send your checks to:
Armenian Patriarchate of Jerusalem
P.O.Box 14235 Jerusalem, Israel

Tel: +972 (0)2-6282331
Fax: +972 (0)2-6264861
patriarchateofjerusalem@yahoo.com
or
mkojayan@sbcglobal.net

Գլխատոր խմբազիր՝ Սիոնաս Գոճայեան
Editor-in-Chief: Minas Kojayan
Cover Design - Yearbook, Inc. U.S.A